

PARTIUMI FÜZETEK 18.

OTTOMÁNY

Kismonográfia

Szabó István

OTTOMÁNY
Kismonográfia

Kiadja
a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság,
a Királyhágómelléki Református Egyházkerület
és a Nagyváradi Római Katolikus Püspökség
2002

Szöveggörrektúra:
Mihálka Magdolna

Számítógépes szerkesztés:
Fórizs Edit

A sorozatot szerkeszti:
Dukrét Géza

Címlapon: A világháborús emlékmű
Hátlapon: Érmelléki mocsárvilág

OTTOMÁNY számomra a dzsungel,
az örökké bomló virágerdő,
orgonabozót meg jázminbozót,
mindenféle piros bokor, nárcisz
meg gyöngyvirág szövevénye.
Az illat fojtó, és a bokrok,
mint egy folyosó, boltozzák fejemet,
részegítő és boldog sírásra ingerlő
a millió virág árnyékában
az egybeolvadás valamivel,
aminek nevet se tudok adni.

Szabó Magda: ÓKÚT

FÖLDRAJZI FEKVÉSE

Bihar megye északi részén, az Érmellék középső táján terül el, ott, ahol a Berettyó-menti dombok utolsó nyúlványai ölelkeznek az Ér síkságával. A település határában találkozik a 47°27' északi szélességi kör a 22°15' keleti hosszúsági körrel. A településtől északra húzódik az Ér-csatorna, amit a hajdan volt mocsárvilág lecsapolásával (1968) hoztak létre. A falutól nyugatra 90°-os irányváltotással kanyarog a 19-es számú országút (DN 19), újabban az E 671 jelzést kapta. (Arad-Szatmárnémeti műút.) A települést átszeli az Érmihályfalvát Margittával összekötő 191 F jelzésű műút. Ebből az útból ágazik le a Szalacsra vezető 10-es számú községi aszfaltút.

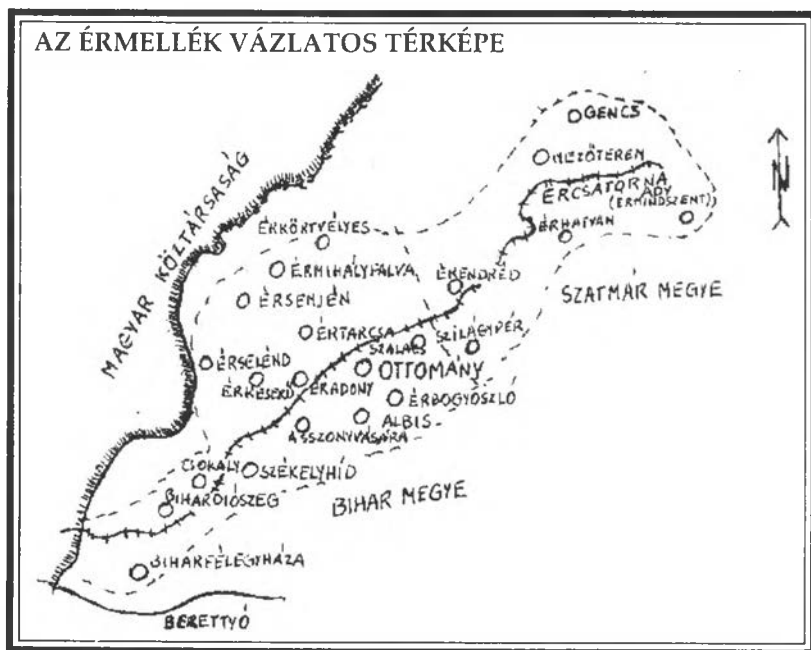
Ottomány szomszédai: északon Gálospetri, északkeleten és keleten Szalacs, délkeleten Érbogyoszló, délen Albis, nyugaton Éradony, míg északnyugaton Értarcsa határolja.

Területe 24,47026 km² (4252 kat. hold) volt. Jelenleg területének egyharmad része hiányzik, Értarcsa községet gazdagították vele.

A falu az Ér baloldali teraszán épült, a falutól délre és keletre húzódó dombvonulat aljában. Legmagasabb pontja 174,4 m a Sárokdomb, míg legalacsonyabban fekvő terület az Előszigeten levő rét, amely 109,4 méter. A park fölötti Filagória magassága 157,9 m (161,6 m), ahonnan csodálatos a kilátás az alatta elterülő Ér völgyére. A település határában számos kunhalom található.

A 20. század közepéig a falutól nyugatra, észak-déli irányba számos tanya volt: Szent Demeter-tanya, vagy más néven Szent Demeter-szállás, ami előzőleg egy különálló falu volt, itt 1960-ig laktak; ettől délnyugatra volt a Hőnig-tag. Az országút közelében van a Horgas-tanya, nevezik még Alsó-tanyának is (régében Jasztrabszky-tanyának is hívták). Itt van az Érmihályfalvi Allami Gazdaság 4-es számú farmjának székhelye. A második világháború végére lebontották a réten levő tanyákat (Előszigeti-tanya, Szöllősi-tanya és a Búzaréti-tanya).

Legjelentősebb folyóvize a már említett Ér-csatorna, kelet-nyugat irányú folyással. Ezenkívül három kisebb vízhozamú, dél-észak irányban folydogáló patak szeli át a falu határát. Ezek a Szúnyog-patak keleten, a Gáthegyi-patak a falut szeli ketté, és a falutól nyugatra folyik a Kútfőnél eredő patak, amelynek gáttal való elzárásával egy kisebb tavat

létesítettek. A Gáthegy patakon a Hajnal utcai kertek végében egy kisebb vízesés, a Zubogó található. A Tankárok (a Károly-/Carol/ vonal kiépítésekor ásták) szintén folyóvíz, amelyben sok hal volt. Az Ércsatornába számos mellékárok vezet el az Ér völgyéből a vizet.

A Szent Demeter-patak (a helybeliek folyónak hívják) észak-dél irányú. A Szent Demeter-pusztán – ma Jégersnek nevezik – ered, és az albisi tavakba ömlik.

Lakóinak számát tekintve, valamikor Bihar megyei nagyközségnek számított. 1870 óta lakóinak száma meghaladta az 1000 főt. (1930-ban 1136 lélek.)

1950. október 1-jei önálló tanácscsal (község házával) rendelkező község volt. Előbb Értarcsa községhez csatolták, majd 1956. február 1-jétől Szalacs község egyik faluja. A valamikori érmihályfalvai járáshoz tartozott. Két periódus kivételével mindig Bihar megyei település volt. (1925–1940 és 1945–1950 között Szilágy megyéhez tartozott.) 1950-től

Bihar tartomány, 1952-től Nagyvárad tartomány, 1956-tól Crișana (Körös) tartomány, 1968-tól Bihar megye.

Valószínű, hogy valamely Oltuman nevű birtokosa, vagy éppen alapítójáról kapta a nevét, mivel az Altman, vagy régiesen Oltuman német személynév gyakran előfordul az Árpád-kori (1001–1311) történeti emlékiratokban. A település első említése 1226-tól származik, Etuman vagy Oltuman néven. Az első írásos bizonyíték 1263-ból való, amelyikben Oltman néven említik, mint Moys nádor birtokát. Bunyitay Vince munkája alapján Karácsonyi János alapozza a falu német alapítását, hogy a pápai tizedjegyzékben (1332–1337) Miklós pap Oleman, Oltman faluból 8–8 garas pápai tizedet fizetett. (Nicolaus sacerdos de villa Oleman.) Jakó Zsigmond: Bihar megye a török pusztítás előtt című munkájában azt állítja, hogy Ottomány kezdettől fogva magyar település volt. Legfeljebb a királyné kegyéből lett gazdája és névadója egy becsületes német lovag. Szabó Károly (1824–1890) bibliográfus, történetíró feltételezi a falu nevének magyar eredetét. Ő az Árpád-kori latin nyelvű legendáknak a magyar nyelvre való fordításával foglalkozott. A Gellért-legendá fordításánál az Ohton személynévet nem Ajtonynak fordította, hanem meghagyta eredeti formájában és Ótomnak olvasta. Szabó Károlynak, a történésznek nem közölt, de a családi hagyományban megőrzött véleménye szerint, a település neve a Gellért-legendában előforduló Ótom személynévből ered: Ótom+ány. Magyar helységnevek között több -ány, -ény végű van, ami személynévet rejt. Arany János egy eposz-tervezetében szintén az Ótom (és nem Ajtony) nevet használta. (Csanád Ótomot győzte le, akinek vára volt a Maros vidékén.)

A település nevének változása: 1283-ban Athoman, 1396-ban Olthman, 1536-ban Oltoman, 1552-ben Oltomán, 1690-ben Oltomány, 1770-ben Olthomány, 1870-ig Óltomány, 1871–1884 között Oltomány és 1885-től OTTOMÁNY. Megjegyzendő, hogy a helybeliek nagy része és a környékeliek Ótománynak ejtik.

Ezen a helyen már a bronzkorban (Kr.e. 2500–1100) emberek laktak. Az Ér-meder baloldali teraszán, a Várhegyen emberi települést és erődítményt tártak fel, míg az Ér-meder jobboldalán levő Földvárban szigetszerű emberi települést tártak fel a régészek.

Az Érmellék nyugati része és Ottomány éghajlata

Az éghajlat leírásához felhasználtam a nagyváradi Meteorológiai Megfigyelő Szolgálat és a falutól délnyugatra, 15 km-re levő Székelyhídi Agrometeorológiai megfigyelőállomás adatait.

Mivel a falu határában metszi egymást a 47°27' északi szélességi kör és a 22°14' keleti hosszúsági kör (földrajzi elhelyezkedés), és a tengerszint feletti általános magasság 124,5 m, Ottománynak, akárcsak az egész Érmelléknek az éghajlata mérsékelt kontinentális. (Mivel az Érmellék megközelítőleg egyenlő távolságra helyezkedik el a Földközi-tengertől, az Atlanti-óceántól és a Jeges-tengertől, a vidéken érvényesül mindhárom hatás. Az évi átlagos középhőmérséklet 10,5°C (1977. november és 1978. október = 1 év átlagos középhőmérséklete 9,3°C.) A legalacsonyabb átlagos hőmérsékletű hónap a január -1,9°C, míg a legmagasabb átlagos hőmérsékletet júliusban jegyzik, 21,1°C. (Az előbb leírt periódusban, 1977 decemberének volt a legalacsonyabb átlagos középhőmérséklete, -3,2°C, míg a legmagasabb középhőmérsékletű hónap 1978 júliusában 18,5°C.) A nyári hónapokban csak ritkán fordul elő a 35°C fölötti hőmérséklet. Ilyen nap volt 1984. augusztus 1. és az 1999-es évben többször is előfordult 35°C feletti hőmérséklet. Igen alacsony volt a hőmérséklet 1985. február 9-én, -22°C. Igen nagy hőmérsékletváltozást, 33 fokot jegyeztem fel 1986-ban, február 19-én 16°C, míg február 25-én éjszaka a levegő hőmérséklete -17°C-ra süllyedt.

A lecsapolás előtt a magasabb dombhát és az alacsonyabb rét hőmérséklete között tavasszal több fok különbség volt. Ez a hőmérsékleti különbség kis mértékben még jelenleg is érzékelhető (tavaszi és nyári alkonyatkor a faluban a két műút találkozásának a környékén néhány fokkal hidegebbet érzünk a Várhegy és a Kútfő hőmérsékletéhez viszonyítva). Ezt alátámasztja az a tény is, hogy 1998 tavaszán, a gyümölcsösben megfagyott az almafa virága, míg Nagyhegyen és a kertekben levő fák virága nem fagyott meg.

Ami a légköri csapadék mennyiségét illeti, a nagyváradi állomás adatai szerint, az átlagos évi csapadék mennyisége 653,3 mm (1mm = 1kg víz/1 m²), míg a székelyhídi megfigyelő állomáson 614,5 mm évi átlagos csapadékmennyiséget mértek. Igen csapadékos évek 1965, 1980, 1998, 1999 és csapadékban szegény évek voltak 1945 és 1961. Az első hó november derekán (Erzsébet-nap körül) esik le. A hótakaró általában

30–35 napig marad meg. A Nagy utcai kertek felett az általános hóolvadás után még csaknem két hétig megmarad a hó. Az 1971/1972-es telet úgy tartjuk számon, mint csaknem hőmentes telet. Késő tavaszi ködök áprilisban, sőt még májusban is képződnek, leggyakrabban a réten és a legelő felett. Évenként a ködös napok száma 19–20.

A levegő viszonylagos páratartalma a székelyhídi megfigyelés alapján 1977. november–1978. október között: átlagos középérték 79,3%, a legmagasabb november és decemberben 86%, míg a legalacsonyabb 72%, 1978 júniusában volt.

A légnyomás évi átlagos középértéke Székelyhídon és környékén 1001,9 millibár (mbár). A környék és Ottomány uralkodó széliránya a nyugati, délnyugati és északnyugati (Ottomány felé Éradony és Asszonyvására felől fúj a szél). Tavasszal és nyáron még fúj a déli szél is, ilyenkor halljuk a vonatfűttyöt Apátkeresztúr felől. Télen gyakori az északkeleti és északi szél. A szél sebessége ritkán haladja meg a 4,5 m-t másodpercenként (m/sec). A lecsapolás előtt, a falu minden oldalról védve volt a széltől. Olyan viharos és pusztító (romboló) szélre nem is emlékszik senki, mint amilyen 1999 nyarán volt (a szél fákat tépett ki tövestől és épületeket rongált meg).

A napsütéses napok száma Székelyhídon és környékén egy év alatt 1922 óra, a legtöbbet 1978 júliusában sütött a nap, 289,9 órát, és a legkevesebbet, 1977 decemberében, 47,7 órát.

Élővilága

Az élővilág kialakulását a környezeti tényezők (éghajlat, talaj, csapadék stb.) határozzák meg. Ottomány határa talajtani szempontból két egymástól eltérő részre osztható: 1. a falutól északra elterülő alacsonyabb alluviális síkságra, amely az Ér mocsárvilágának a lecsapolásával jött létre, és kiegészül a lecsapolás előtt létezett füves területekkel és szántóföldekkel. Ez a határrész az ottományi kanyartól, az Értarcsa felé haladó aszfaltúttól, Szalacs nyugati határáig terjed. Harminc évvel ezelőtt a Hartványt és a Csíkosztót körülvevő mocsaras terület kedvezett a vízi vegetáció (nádtenger) kialakulásának. A lecsapolás után, a vízi növények legnagyobb része eltűnt, helyüket a szántóföldi növények vették át. 2. a falutól délre elterülő, a Csépán oldaltól, a keleti határrészig, a Kerektónak nevezett dűlőig húzódó

határrész. Itt a termőtalajt a szél által idehordott finom szemcsék lerakódásából létrejött vörösagyag alkotja. Ennek a területnek a legnagyobb része szántóföld, csak a dombok oldalában vannak füves területek. Több száz évvel ezelőtt, ennek a területnek a legnagyobb részét erdők borították.

A növényvilág leírása

Az Érmellék növényvilágát Janka Viktor tanulmányozta az 1850-es években. Róla neveztek el egy füstike fajt (*Fumaria jankae*), amely ezen a vidéken él. Hetényi Kovács János, szalacsi lakos, előrehaladott korban, 1902-ben állította össze növénygyűjteményét. Nem sokkal a lecsapolás előtt, Ion Pop botanikus professzor behatóan tanulmányozta a Hartyás és a Sziget mocsárvilágát (mindkettő az ottományi határhoz tartozik). Szintén a lecsapolást megelőzően, tavasztól késő ősziig, az Ottomány és Értarcsa között húzódó ottományi mocsár madárvilágát a nagyváradi múzeum munkatársai tanulmányozták. (Az akkori állapotokat diapozitívon megörökítették. Többen azt hitték, hogy a felvételek a Duna-deltában készültek.)

Ottomány olyan település, amely nem rendelkezik erdővel. Kisebb akácfa (*Robinia pseudacacia*) csoportosulás van a Szúnyogfőnél, a Kútfőnél és a Nagy utca fölött húzódó domboldalon. A réten, a Gátban és a Kútfőn itt-ott található egy-egy fűzfa (*Salix alba*, *S. fragilis*, *S. palustris*). A cserjék közül jelen van a kökény (*Prunus spinosa*), a galagonya (*Crataegus monogyna*), a fekete bodza (*Sambucus nigra*), a vadrózsa (*Rosa canina*), a kecskerágó (*Euonymus europaeus*), a Várhegy domboldalát átszelő út mentén gyakori az iszalag (*Clematis vitalba*), valamint a régi temetőben gyakori a kapaszkodó borostyán (*Hedera helix*).

A réten, a legelőn, a Kútfőnél és a Gát aljában a pázsitfűfélék nagyszáma található, ilyen a mezei komócsin (*Phleum pratense*), ecsetpázsit (*Alopecurus pratensis*), réti perje (*Poa pratensis*), mocsári perje (*Poa palustris*), csenkesz (*Festuca pratensis*), kúszó tarackbúza (*Agropyrum repens*).

A Várhegy-domb délnyugati és nyugati oldalán kora tavasszal virít a tavaszi hérics (*Adonis vernalis*). Az arborétumban lombfakadás előtt kivirít az ujjas keltike (*Corydalis solida*), salátaboglárka (*Ranunculus*

ficaria). Ritkaságként megemlítendő az arborétumban tavasszal virító kék csillagvirág (*Scilla bifolia*). A Gáthegy lankáin, a Várhegyen, és a régi temetőben, igen gyakori az illatos ibolya (*Viola odorata*). A Filagoriadomb lejtőjén számóca (*Fragaria vesca*) is található. A temetőhöz vezető úton (Mélyút) nyárutón megcsodálhatjuk a hólyagcseresznye vagy más néven zsidócseresznye (*Physalis alkekengi*) vörös színű, hólyagszerű álmérését. Sajnos, hogy a sóvirágot vagy sóballát (*Statice gmelini*) a kipusztulás veszélye fenyegeti. Jelenleg még megtalálható a közlegelő északi részén, valamint a Csíkosztó-hídhöz nem messze, a réten. Mint érdekesség, említésre tart számot a selyemmályva, vagy szépasszony tenyere (*Abutilon theophrasti*). Ugyanezen a helyen és több dűlőt mellett megtalálható az ősszel virító fehér mécsvirág (*Melandrium album*). A réten és a legelőn megtalálható a szöszös ökörfarkkóró (*Verbascum phlomoides*).

A természetett növények (kultúrnövények) gyomnövényei közül igen gyakoriak: tyúkhúr (csibehúr) (*Stellaria media*), a pásztortáska (*Capsella bursa pastoris*), a mezei aszat (*Cirsium arvense*), a gyalogbodza (*Sambucus ebulus*), a vetési konkoly (*Agrostemma githago*), a varjúmák (*Hibiscus trionum*), az apró szulák (*Convolvulus arvensis*), a kék búzavirág (*Centaurea cyanus*), a szerbtövis (*Xanthium spinosum*), a vetési pipacs (*Papaver rhoeas*), az ebszékfű vagy kutyakapor (*Matricaria inodora*), a vadrepce (*Sinapsis arvensis*), a ragadós muhar (*Setaria verticillata*), a zöld muhar (*Setaria viridis*), a mezei zsúrló (*Equisetum arvense*), az angol perje (*Lolium perene*), a gabonarozsnok (*Bromus secalinus*), a kúszó tarackbúza (*Agropyron repens*), a labodafélék (*Atriplex*). Elhagyott helyeken, útszéleken igen gyakori a foltos bürök (*Conium maculatum*), a vadmurok (*Daucus carota*), a fehér üröm (*Artemisia absinthium*), a mezei katáng (*Cichorium intybus*), disznóparéj (*Amaranthus*), kövér porcsin (*Portulaca oleracea*). Nitrogénben gazdag rudeális területeken igen elterjedt a nagy csalán (*Urtica dioica*), elhanyagolt kertekben és útszéleken gyakori az apró csalán (*Urtica urens*). Az elhanyagolt szőlőföldeket behálózza a siska-nádtippán (*Calamagrostis epigelos*). Nagyon nehéz kiirtani, mivel gyöktörzse mélyen beágyazódik a talajba, amely igen sok hajtást hoz létre. Ha késik a tarlóhántás a tarlókon, a méhészek öröme megjelenik a jól mézelő tarlóvirág vagy tisztessű (*Stachys annua*). A községi legelőn és a réteken, az utóbbi időben nagyon elszaporodott a bojtörján szerbtövis

(*Xanthium strumarium*). Ugyancsak a legelőn és a kaszálókon gyakori a tövises iglice (*Ononis spinosa*), az útszéli bogánecs (*Carduus acanthoides*) és a lándzsás aszat (*Cirsium vulgare*). Helyenként előfordul a mérgező csattanó maszlag (*Datura stramonium*). A Kandia utca végén, a láp lecsapolása után az egész területet ellepte a csattanó maszlag, aminek levelét és magját a gyógynövény-begyűjtők felvásárolták. A füves területeken a boglárkafélék több változata található, például a kúszó boglárka (*Ranunculus repens*), a vetési boglárka (*R. arvensis*) és a réti boglárka (*R. acer*). Nedves, félárnyékos helyeken virít a sárga virágú vérehulló fecskéfű (*Chelidonium majus*). Narancsszínű nedvét szemölcsök elmúlasztására használták. Az utóbbi időben nagyon elterjedt a közönséges bojtorján (*Arctium lappa*).

Ottomány határa igen gazdag gyógynövényekben. Ezek néhány képviselői: az orvosi székfű (*Matricaria chamomilla*), a legelő szikes részein és a dűlőutak mentén gyakori. A kaszálókon, a legelőn és a dűlőutak mentén él a cickafark vagy egérfark-kóró (*Achillea millefolium*). A régi temető szélén, a Gáthegyen és a Várhegyen igen gyakori a fehér árvacsalán (*Lamium album*) és a piros árvacsalán (*L. purpureum*). Útszéleken és gondozatlan kertekben találunk szúrós gyógyajakot (*Leonurus cardiaca*). Fűves területeken, kora tavasszal virít a pongyola pitypang vagy gyermekláncfű (*Taraxacum officinale*). A Csókás-dűlő használaton kívüli útján, a temetőárok mentén és a Várhegy füves részein gyakori a kopaszodó kakukkfű (*Thymus glabrecens*). Fűves területeken igen gyakori az erdei menta (*Mentha longifolia*) és a mezei menta (*M. arvensis*). A Szúnyog-patak partján vízi mentát (*M. aquatica*) találunk. Az utak mentén, valamint a kaszálókon megtalálható a széles levelű vagy nagy útifű (*Plantago major*) és a lándzsás útifű (*P. lanceolata*). A kaszálókon gyakori a fekete nadálytő (*Symphytum officinale*). A Nagy utcai kertek fölött, valamint a Várhegy füves domboldalán terem a zsálya (mezei zsálya) (*Salvia pratensis*). A füves domboldalakon gyakori a párlófű, vagy ahogy a helybeliek nevezik: apróbojtorján (*Agrimonia eupatoria*). A Nagyhegy útjain, a Szalacs felé vezető aszfaltút mellett, az orbáncfű (*Hypericum perforatum*) csillag alakú sárga virágával gyönyörködteti a szemet. Az alacsonyabban fekvő nedves területeken libapimpó (*Potentilla anserina*) alkot szőnyeget. Az ottományiak rucatalpnak hívják. Az arborétumban számos hársfa található, aminek a virága igen keresett gyógynövény.

A hegygyepű mentén előfordul a farkasalma (*Aristolochia clematitis*), amelynek a levelét jelenleg is használják sebek gyógyítására.

Vízinövények

A lecsapolás átformálta a falu északi határrészét. Az áthatolhatatlan nádasok és mocsarak helyét szántóföldek és kaszálók foglalták el. Nincs többé Hartyás és Csikosztó, vizüket az Ér-csatorna elszállította. Eltűnt az Ottomány és Tarcsa között hajdan volt ingóláp. Ezt a csodálatos lebegő szigetet vízi növények (sásfélék, kolokán stb.) és ezek elhalt maradványai hozták létre. Rálépni csak igen óvatosan lehetett, mivel ide-oda billegett, mozgott. Eltűnt a Kandia utca végén volt láp is. Ennek valóban Láp volt a neve. Vízrel a Szúnyog-patak töltötte fel. A Lápban gyakori volt a zombék (a szomszédságában levő legelőt Zsomboknak hívják). A vízinövények gyökérszövevényéből egy-egy darabot kiástak, amit a pincékben ülőalkalmatosságra (hancsuka) használtak. A mocsári növények nem egykönnyen mondtak le életerükről. Az eltüntetett

A Kútfő parányi tengerszeme

Csikosztó környékén kinőtt a nád és egyéb vízinövények, amelyeket a szorgalmas kapzsi kezek mindig leégettek. A tűz martalékvá váltak a szegély fűzfák is. Az üszkös facsonkok több évig őrt álltak mintegy mementóként. Örömmel észleljük, hogy a víz nem tűnt el teljesen. A mélyebben fekvő részeken kisebb-nagyobb tócsák vannak. Ezekben és a levezető mellékárokban, a Tankárookban és az Ér-csatorna partján jelen vannak a múlt tanúi, a vízinövények. Igen gyakori a sárga nőszirm (Iris pseudacorus). Tavasszal virít a mocsári gólyahír (Caltha palustris). A réten, a Kútfőnél, a Gát völgyében, kisebb-nagyobb területeken, nádasokkal (Phragmites communis) találkozunk. A mellékárokban igen gyakori a gyékény (Typha latifolia) és az éles sás (Carex gracilis). A Tankárookban virágkákát (Butomus umbellatus) láthatunk, amelynek ernyőszerű virágzata csodálatos. Helyenként még tavi káka (Schoenoplectus lacustris) is található.

A közelmúltban megjelent növények: kb. 15 évvel ezelőtt honosodott meg a gilisztaűző varádics (Chrysanthemum vulgare), amely a Berettyó mentén már régóta létezik (ott csikófarkkórónak nevezik).

Az 1990-es évek elején tűnt fel az utak szélén a parlagfű (Ambrosia elatior). 1995-ben, a Várhegy füves domboldalán megjelent a barackievelű harangvirág (Campanula persicifolie). Az 1960-as években, a Szent Demeter-szállás mélyebben fekvő mocsaras területén égerfa (Alnus) -ültetvényt létesítettek. (A határrészt azóta Jégeresnek nevezik.) 1997-ben a közlegelő északkeleti részén kettes, hármast csoportokban nagy őzlábgomba (Macrolepiota procera) tűnt fel.

Néhány kipusztult növényfaj: A Tankárokból eltűnt a csodálatos fehér tündérrózsa (Nymphaea alba), a Búzaréti kaszálóról és legelőről nem lehet többé árvalányhajat (Stipa capillata) szedni. Régen a fiúk a kalapjukhoz tűzték (igaz ma már kalapot sem hordanak). Nem találunk már bolondító beléndeket (Hyoscyamus niger) sem. A mocsár lecsapolásával eltűnt a kolokán (Stratiotes aloides) is.

A Komáromy-arborétum néhány jellegzetessége: A 19. század második felében (1856 után) amerikai ostorfát ültettek a parkba (Celtis occidentalis). A helybeliek madárcseresznyefának hívják barnászvörös termése miatt. 1967-ben 42 példány volt belőle, amelyek közül 26 fának az átmérője meghaladta az 50 cm-t. Nagyon szereti az itteni környezetet, igen könnyen szaporodik magról és hajtásról egyaránt. Az arborétumon kívül előfordul a Várhegy-dombon és a Mélyút mellett levő parton is.

Az arborétumban van egy virginiai borókafa (*Juniperus virginiana*) és a park díszje a juharlevelű platán boglárfa (*Platanus accrifolia*). Az arborétumban találunk négy japánakácfát (*Sophora japonica*), s ezen kívül van több hársfa és somfa. Áll még az évszázados kipusztult kocsányos tölgy (*Quercus robur*), amelyet koránál fogva természeti ritkaságnak nyilvánítottak.

Gombák: Ottomány határában nem sok gombafaj él. Az ehető gombák közül a legelőn és kaszálókon megtalálható a mezei szegfűgomba (*Marasmius oreades*), a közönséges csiperke (*Agaricus campester*) és az óriáspöfeteg (*Langermannia gigantea*). Korhadó fatörzseken megjelenik az ánizsszagú fagomba (*Lentinellus cochleatus*) és a késői laskagomba (*Pleurotus ostreatus*).

A mérges gombák közül említésre méltó a sárguló csiperke (*Agaricus xanthoderma*), a kerti susulyka (*Inocybe fastigiata*) és a ráncos tintagomba (*Coprinus atramentarius*).

Állatvilág

Az 1970-es évek után, a növényvilághoz hasonlóan, az állatvilág is megsínylette a lecsapolást. A környezeti tényezők megváltoztatásával, a vízi környezetben élő állatfajok eltűntek a faunából. A mezőgazdaság kemizálásával nagyon sok lepkefaj és hasznos rovarfaj tűnt el végleg. Nem lehet látni kardoslepkét (*Iphiclinides podalirius*), citromlepkét is csak néha fordul elő (*Gonepteryx rhamni*). A Csíkosztó és a Hartyás eltűnésével együtt eltűnt a tányércsiga (*Planorbis corneus*), a mocsári csiga (*Lymnaea stagnalis*) és a csíkbogár (*Dytiscus marginalis*). Az „Érmelléki delta” színes, változatos mocsárvilága a múlté. Eltűnt a szárcsa, vagy ahogy itt hívták, a tikhódis (*Fulica atra*), a függő cinke (*Remiz pendulinus*), a bibic (*Vanellus vanellus*), a nádi rigó (*Acrocephalus arundinaceus*) és a cserregő nádiposzáta (*Acrocephalus scirpaceus*). Régen gyakori volt a barázdabillegető (*Motacilla alba*). Gyakran fészkel az épületeket borító nád közé. Hiányoznak az egykor volt madártelepek. A lecsapolás előtt Ottományt és környékét útbaejtették a vonuló madarak, a V-alakban vonuló darvak, a vetési ludak (vadliba). (Csaknem három évtizedes kimaradás után, 1999 őszén újból lehetett vonuló darvakat látni, hangjukat hallani.) Óriási szerencse, hogy a lecsapolás előtt, a Körösvidéki Múzeum munkatársai, több

nyáron át tanulmányozták a Hartyás és környékének élővilágát, kiváltképpen a madárvilágot. Remélhetőleg megőrizték azokat a fotókat és diapozitíveket, amelyeket itt készítettek.

Orvosi pióca (*Hirudo medicinalis*) jelenleg is előfordul a vizekben. Régen csaknem minden háznál tartottak piócat (kompótos üvegekben). A népi gyógyászatban alkalmazták, mondván, hogy kiszívja a rossz vért, mivel nem ismerték a hirudin véralvadásgátló hatását.

Az Ér-csatornában megtalálható a tavi kagyló (*Anodonta piscyanea*) és a festőkagyló (*Unio pictorum*). Bokros területeken igen gyakori az éti csiga (*Helix pomatia*). Az 1970-es évektől kezdődően igen elszaporodott a meztelen csiga (*Agridimax agrestis*). Kertekben, méhesek környékén igen gyakori a közönséges fülbemászó (*Forficula auricularia*), ugyancsak ezeken a helyeken gyakori a bodobács (*Pyrrhocoris apterus*). A vizekben előfordul az óriáscsibor (*Hydrous piceus*). A humuszban gazdag talajban gyakran jelen van a lőtücsök, vagy ahogy itt nevezik: lótetű (*Gryllotalpa gryllotalpa*). A réteken igen gyakori a mezei tücsök (*Gryllus campestris*) és a fekete tücsök (*Gryllus desertus*). Fűves területeken gyakori a zöld lombzöcske (*Tettigonia viridissima*) és a sávós rétiszöcske (*Tesselana vittata*). Különösen a Kútíró és a Hármasdomb cserjékkel borított részein gyakori a zöld repülőszöcske (*Phaneroptera falcata*). A vizek felületén igen gyakori a molnárpóloskák családjába tartozó víziszöcske (*Gerris odontogaster*), vizek felszínén futkározva apró vízi rovarokra vadászik.

A vadmurok és más ernyős virágzatú növények virágzatán kis tarka mezei poloska (*Orthops kalmi*) néhány egyedből álló csoportjait figyelhetjük meg. Nyári estéken, fűves területeken megcsodálhatjuk a világító kis szentjánosbogarakat (*Phaesis splendidula*). A mezőgazdaságban alkalmazott vegyszerek megtizedelték a katicabogarakat (hétpettyes katicabogár – *Coccinella septempunctata*). Kis számban előfordul a rózsabogár (*Cetonia aurata*). 1995 óta, a fűzfákon (szomorúfűz) néhány szarvasbogár (*Lucanus cervus*) tűnt fel. A cincéreknek (*Cerambycidae*) több faja is jelen van faunánkban. A növényevő gubacsdarazsak közül gyakoriak a zacskó gubacs (*Byrsocrypta gallarum*), a rózsagubacs (*Diplolepsis rosae*), és az utóbbi időben nagyon elszaporodott szőlő-atkagubacs (*Eriophyes vitis*). A réten és a legelőn megcsodálhatjuk a sávós szitakötőt (*Calopteryx splendens*). A lepkéket néhány faj képviseli, amelyek közül legnagyobb egyed-

számmal az amerikai szövőlepke rendelkezik (*Hyphantria cunea*). A gyümölcsfákon (*Saturnia pyr*) igen nagy károkat okoz. Néhány egyeddel jelen van a nagy pávaszem-lepke. Igen nagy, égszín szemölcsös hernyóját főleg a szilvafákon találjuk. Az utóbbi időben igen megcsappant a káposztalepke (*Pieris brassicae*) száma. Faunánkban a darazsak több faja van jelen, a legnagyobb egyedszámokkal a padlásdarázs (*Polistes himpha*), és a földi üregekben élő kecskedarázs (*Paravespula vulgaris*) szerepel.

A poszméhek több változata előfordul. A földben levő üregekben, igen népes fészekben. A kereszties póknak több fajtája is előfordul, ugyanígy a fali kaszaspók is (*Opilio parietinus*).

Az 1950-es évek óta megjelent az addig ismeretlen burgonyabogár (*Leptinotarsa decemlineata*), amely óriási károkat okoz a burgonyafélék között. A burgonya tenyészideje alatt többször kell vegyszeres kezelést alkalmazni, mivel a meleg éghajlat kedvez a szaporodásának.

A halak közül, ha nem is olyan nagy számban, mint a lecsapolás előtt, de jelen van a réti csík (*Misgurnus fossilis*). Régen igen kedvelt levest készítettek belőle, savanyú káposztával. A csík időjárás-jósló, vihar előtt felúszik levegőt venni. A Csíkosztó (Csíkos-tó) róla kapta a nevét. Az Ér-csatornában előfordul a ponty (*Cyprinus carpio*), a compó (*Tinca tinca*), a kárász (*Carassius carassius*), a harcsa (*Silurus glanis*), a Hartyást róla nevezték el, a csuka (*Esox lucius*).

Kora tavasszal, a vizek mentén láthatjuk a pettyes gőtét (*Triturus vulgaris*), és a tarajos gőtét (*Triturus cristatus*). Jurcsák Tibor, a nagyváradi múzeum munkatársa tanulmányozta őket. Vizeink környékén gyakori a kecskebéka (*Rana esculenta*) és a tavi béka (*Rana ridibunda*). Gyakori a közönséges varangy (*Bufo bufo*) és a zöld varangy (*Bufo viridis*). Az utóbbi időben elszaporodott az ásóbéka (*Pelobates fuscus*), különösen megmunkált területeken fordul elő (pl. a szőlőföldeken. A fák lombjai között és a bokrokon gyakran találkozunk a zöld leveli békával (*Hyla arborea*).

A hüllők közül nagyon gyakori a vízi sikló (*Natrix natrix*), különösen az Ér-csatorna árterületén, a Kúttó környékén és a Várhegyen gyakori; sajnos a helybeliek könyörtelenül irtják. Ha nem is olyan nagy számban, mint a lecsapolás előtt volt, de előfordul az európai mocsári teknős (*Emys orbicularis*). Régen rengeteg volt a Lápon, a Szűnyog-patak

mentén, és a réten. A domboldalak füves részein gyakori a zöld gyík (*Lacerta viridis*) és a fürge gyík (*Lacerta agilis*).

Madarak: Az 1950-es évek óta nagyon elszaporodott a fácán (*Phasianus colchius*). A Kaukázus és az Amur vidékéről telepítették Európába, ahol már a középkorban meghonosodott. A falutól délre elterülő határrészen, április végétől szeptemberig hallható a fürj (*Coturnix coturnix*), „pitypalatty” csivitelésével. A fogoly (*Perdix perdix*) ritkábban fordul elő. A szántóföldeken és a réten igen nagy egyedszámmal képviseli magát a mezei pacsirta (*Alauda arvensis*). Csapkodó repüléssel képes függőlegesen felemelkedni. A búbos pacsirta (*Galarida cristata*) különösen télen az utcán és a házak körül is megjelenik. Bóbitáját képes felmereszteni. A búbos pacsirta, akárcsak a mezei pacsirta képes más madarak hangját utánozni. A füsti fecske (*Hirundo rustica*) istállóiban, ereszek alá fészkel. Nagyon sok kártékony rovarot pusztít, de előszeretettel elkapkodja a kaptárakból kirepülő méheket is. A parti fecske (*Riparia riparia*) a Várhegyen és a Szúnyogfőnél levő homokos agyagból álló meredek falba ássa a fészket. A faluban néhány molnárfecske (*Delichon urbica*) fészkek is van az ereszek tövében. A házi veréb (*Passer domesticus*) a lakóházak és a gazdasági épületek környékén fészkel. Igen nagy egyedszámmal van jelen a vetési varjú (*Corvus frugilegus*). A régi temetőben levő akácfákra és az Égettdombon levő nyárfákra rakja a fészket. A kapzsi emberek kifosztják a fészkeket, sok esetben még a bagolyfiókák is áldozatul esnek, mivel a baglyok is az akácfákra építik fészkeiket. A faluhoz közel levő fákon néhány szarka pár (*Pica pica*) fészkel; a házak köré rakja kezdetlegesen fészket a balkáni gerle (*Streptopelia decaocto*). Számuk az utóbbi időben csökkent, ami a baglyok elszaporodásával hozható kapcsolatba. Gyakran látni a fák törzsén a nagy fakopáncsot (*Dendrocopos maior*). A cinkék két faja van jelen a faunánkban: a széncinege (*Parus maior*) és a kékcinege (*Parus caeruleus*). Nagyon hasznosak, télen beérik olajos magvakkal. Különösen télen néhány vörösbegyét (*Erithacus rubecula*) figyelhetünk meg. Áprilisban megérkezik a csodálatos fülemüle (*Luscinia megarhynchos*), a telet Afrika szavannáin tölti.

A Nagyhegyen, az arborétumban gyakran látni a fekete rigót (*Turdus merula*) és tavasztól őszig láthatjuk és hallhatjuk hangját a sárga vagy zöld rigónak (*Cochoa viridis*). A seregélyek faodvakban

költenek. Nyáron és tavasszal nagy csoportokban repülnek, igen jelentős kárt okoznak a gyümölcsösben és a szőlőben.

Az éjjeli ragadozókat a baglyok képviselik, jelentős egyedszámmal. Főleg akácfákon fészkelnek. Lombhullatás után, nappal a kiskertekben levő fenyőfákon figyelhetjük meg őket.

Nem zárható le a madarak leírása anélkül, hogy meg ne emlékezzünk a fehér gólyáról (*Ciconia ciconia*). A második világháborút követő években kb. 50 gólyafészek volt a faluban, kéményeken, nádas háztetőkön és csűrök tetején. 1968-ra a fészkek száma tizenháromra csökkent, 1974-ben csak hat költőpár volt, 1984-ben már csak három költőpár volt, míg 1999-ben egy félig elkészült üres fészek tanúsítja, hogy valamikor gólya is élt ebben a faluban. 1996-ban a Póstavának nevezett réten, gépi kaszáláskor a három településről (Szalacs, Gálospetri és Ottomány) tizennégy gólya szedegetett a kaszálógép után, míg 1999-ben ugyanebből az alkalomból, ugyannerre a helyre csak négy gólya érkezett.

Ha nem is olyan nagy számban, mint a '70-es évek előtt volt, de vizeinken megcsodálhatjuk a méltóságteljesen úszó tőkés récét (*Anas platyrhynchos*).

A gyakran előforduló földkupaacok a talajban élő vakondokról (*Talpa europaea*) tanúskodnak. Régen földikutya is (*Spalax leucodon*) is élt ezen a vidéken. Ősszel a kertekben gyakran láthatunk keleti cickányt (*Crocidura leucodon*). Ha a méhész nem eléggé elővigyázatos, sok kárt okozhat a méhesben. A denevérek száma lecsökkent (*Chiroptera*), amihez a mezőgazdaság kemizálása, és valószínű, a baglyok elszaporodása járult hozzá. Igen hasznos állatunk a keleti sün vagy sündiszónó (*Erinaceus europaeus roumanicus*). Mezei nyúlból (*Lepus europaeus*) egyre kevesebb van. Sok nyúlfióka elpusztul a mezőgazdasági munkálatok következtében (kaszálás), és igen sok egyén azzal foglalkozik, hogy csapdába ejtse őket (hurok). A legelőn és a réten igen gyakori az ürge (*Citellus citellus*). Az 1990-es évek elején nagy lendületet vett a hörcsög-fogás (*Cricetus cricetus*). A megművelt területeken igen gyakori a mezei egér (*Apodemus sylvaticus*) és a mezei pocok (*Microtus arvalis levis*). A Nagyhegyen levő fákon gyakran látni mogyorós pelét (*Muscardinus avellanarius*). Kisebb ragadozók a házak közelében tanyáznak. Ilyen a menyét (*Mustela nivalis*) és a görény (*Mustela putorius*). Néha-néha róka (*Vulpes vulpes crucigera*) jelzi jelenlétét.

A rezervátumnak javasolt terület a 706. számú telekkönyvi betétlapban az A.I. 9–77. sorszám alatti ingatlanok a Horgas, Kenderáztató, Sziget, Deákdomb, Szabórét, Búzarét és Szőkedomb nevű határrészeken összesen $1\,197\,028\text{ m}^2 = 119,7028\text{ ha}$, amiből szántóföld $12,0035\text{ ha}$, nádas $9,634\text{ ha}$, mocsár $16,2348\text{ ha}$, rét $6,7780\text{ ha}$, legelő $72,8373\text{ ha}$, út és árok $2,1858\text{ ha}$ Ottomány község tulajdonát képezik, de az 1991-ben megalakított Községi Földosztóbizottság hozzá nem értése és hanyagsága következtében jelenleg is az érmihályfalvai Valprodcum bitorolja. Ennek a területnek már 1991-ben a 18/1991. II. 19. Földtörvény előírásainak alapján vissza kellett volna kerülnie a község tulajdonába. Idézet a 18-as törvényből: „Capitolul III. Art. 40. Terenurile provenite din fostele islazuri comunale transmise unităților de stat și care în prezent sunt folosite ca pășuni, fânețe și arabil, vor fi restituite în proprietatea comunelor, orașelor și municipiilor, după caz și în administrarea primăriilor, pentru a fi folosite ca pășuni comunale și pentru producerea de furaje sau semințe de culturi furajere.”

A területhez még hozzáadódik a Hartyás lecsapolása után keletkezett mezőgazdasági hasznosítású földterület. Ez a határrész könnyen megközelíthető a 19-es országútról az $56\text{ km} + 300\text{ m}$ -nél letérve kelet felé haladva. Megjegyzendő, hogy e terület szomszédságában található a hajdan volt Hartyással övezett Földvár, amely történelmi műemlékké nyilvánított terület (T.A. 1328. Ord. Guvernului 68/1994 și Legea 41/1995.) Ezen a helyen már 4000 évvel ezelőtt éltek emberek. Az itt volt szigetszerű településről nevezték el a bronzkorszak egyik szakaszát ottományi kultúrának. A Földvárral szemben, az Ér-csatorna bal partjától kezdődik az Elősziget, ami szintén történelmi műemlékké nyilvánított terület (T.A. 116–117). A Várhegyen (Filagória-domb) szintén bronzkori település és erődítmény volt (T. 123, p. Ps 1408, p.A. 1411). A Várhegy és az alatta levő terület között a szintkülönbség 38 méter, s ennek következtében a Várhegyről (Filagória) csodálatos a kilátás a nyugatra és északnyugatra elterülő Érmelléki síkságra. A Várhegy-domb északi részén terül el a csodálatos dendrológiai park. Itt van a 130 m hosszú vizespince, amiben egy vízgyűjtő gödör (kút) van, ahova egy téglából kirakott csatornán keresztül jut a víz. A pince a domb gyomrába haladva fokozatosan keskenyedik. A felsorolt szempontokat figyelembe véve, Ottománynak és a környező településeknek minden adottságuk megvan a falusi turizmus létrehozásához, ami mérsékelhetné a

munkanélküliséget. Mivel ez a terület telekkönyvileg Ottomány falu (község) tulajdona, és a múltban községi közlegelő volt nádassal és mocsárral kiegészítve, valamint figyelembe véve azt a tényt, hogy a mezőgazdasági növénytermesztés az alacsony árak és a kereslet hiánya miatt nem gazdaságos, sőt kimondottan veszteséges, indokoltá tenné az 1967 előtti állapotok visszaállítását. Jelenleg létezik egy kisebb terület, amelyet elöntött a víz, ahol visszaalakult a mocsárra jellemző vegetáció (volt aki már látott sűrű gém- és kis kócsagot ezen a területen). A területen gyakran lehet parkoló személyautókat látni, míg az ide kirándulók hódolnak a halfogás örömeinek. A gyékény és a sás elszaporodása ismét fellendíthetné a gyékényfonást és a sásból készült székek és fekvőalkalmatosságok készítését. Ottományt és Szalacsot ma is úgy tartják számon, mint híres gyékényfonó településeket.

A visszamocsarasítás érdekében csak annyi lenne a feladatunk, hogy megengedjük a víznek, hogy visszafoglaljon egy keveset abból a területről, amit elvesztett tőle, annak a népi mondásnak az alapján, hogy ahol víz volt, ott mindig víz lesz... Amennyiben kezdeményezésünk nem süket fülekre talál, akkor talán az ötvenévesek korosztálya még megéri, hogy a Várhegytetőn nótázók dalait az Érmeder nádasai nyeljük el, mint hajdan, a gyakran idelátogató nótáskapitány, Fráter Loránd hangját, amint a szőlőhegyi tűz halvány fényében megelevenítette a szilajul mulató ősz betyárt: „Kocsmárosné! Száz szál gyertyát, száz icce bort, ide, az asztalra!”

Számadó Ernő, a költő is boldogan tekinthetne le az Elíziumi mezőkről, hogy újraéled a lág, az ősvadon.

A Székelyhíd, Érkeserű, Éradony, Értarcsa, Gálospetri, Ottomány és Szalacs között elterülő, hajdan volt mocsárvilág a változatos vízinövényeivel és nagy számú víziállataival együtt, valóságos oázis volt a madarak számára. Az átjárhatatlan nádrengetegben háborítatlanul élhettek, fészkelhettek, és halak, békák, rovarok és mikroorganizmusok sokasága biztosította a bőséges eledelt a fiókák felneveléséhez. Ez a vidék 30–40 évvel ezelőtt olyan gazdag volt madarakban, mint a Duna-delta. Több vadrucafaj, szárcsa, bicic, kanalasgém, bakcsó dankasirály, vízityúk, nádírigó fészkel ezen a vidéken, sőt, néhány vadlibafészket is találtak. A csontmaradványok pedig azt tanúsítják, hogy valamikor élt itt siketfajd és nyírfajd is. Az Érmellék a madárvonulás útjába esett még ezelőtt harminc évvel. Vonulásukkor leszálltak itt a darvak is, hogy

fáradalmaikat kipihenjék. Az érmelléki mocsár madársűrűségéhez és fajtagazdagságához nagyban hozzájárult az a körülmény is, hogy a 19. század végén lecsapolták a csaknem 1000 km²-ren elterülő Ecsedi-lápot, a madarak egy része ide költözött. Dr. Andrassy Ernő nemcsak a régészettel foglalkozott, hanem madártani megfigyeléseket is végzett. Érmihályfalvai lakásán gazdag tojásgyűjteményt hozott létre, amelynek egy része az Érmelléken fészkelő madaraktól származott. A második világháborút megelőző években, az Érmelléken több mint kétszáz madárfaj volt ismeretes, közöttük olyan ritkaság is, mint a sárszalonka. Felbecsülhetetlen értékű az a megfigyelés és tanulmány, amelyet a nagyváradi múzeum munkatársai, Polis Rozália, Jurcsák Tibor és Béczy Tamás végeztek az ottományi mocsárvilágban a '60-as évek első felében, a lecsapolás előtt. A nyári napokon, ladikon közlekedve, a Hartyás környékén harmincnégy madárfajt tanulmányoztak. A gondviselésnek köszönhető, hogy megőrizték ezt a mesébe illő világot, ami egyszer volt, hol nem volt, s talán igaz se volt...

1967-től kezdődően eszkavátorok és egyéb munkagépek zajától volt hangos a vidék. Elkezdődött a nagy mű. A Hartyás, a Csíkosztó, a Láp és az egész Ér-meder vizét leszívta az Ér-csatorna, vagy ahogy mostanság említik (írják), az Ér-patak (talán folyónak is megfelel), a számtalan mellékcsatorna közvetítésével. A lecsapolásnak, előnyei ellenére, negatív következményei is vannak. A természetes élő környezet teljesen átalakult. Eltűnt a nagy kiterjedésű vízinövényzet, ami maga után vonta a fauna átalakulását. Legfőképpen a madárfajok száma és az egyedek sűrűsége csökkent, és azóta a vonuló madarak sem ejtik útjukba a vidékünket. Külön veszteség a gólyák számának a vészcsökkenése az Érmelléken, nálunk már egy sincs. Megjegyzendő, hogy nem csak a lecsapolás az oka a gólyák számának csökkenésében, viszont ez a legfőbb ok. Dr. E. Kováts Lajos többször bejárta ezt a vidéket, és huszonöt érmelléki településen, mintegy 650 km² területen felméréseket, gólyaszámlálásokat végzett. Ez a terület a Berettyó jobb partjától (Biharfélegyháza) Adyfalváig (Érmindszent) terjedt. 1968-ban 187 költőpárt talált, 1974-ben 121-et, a csökkenés 35,8% hat év alatt, míg 1984-ben már csak 68 költőpár volt, a csökkenés 1974-hez viszonyítva 43,8%. Tizenhat év alatt a gólyák száma 63,64%-kal csökkent. Ottományban 1968-ban tizenhárom költőpár volt, 1974-ben hat költőpár, a csökkenés 53,9%, míg 1984-ben három költőpárt találtak, az apadás

50 százalékos. A vizsgált tizenhat év alatt a költőpárok csökkenése 77 százalék. Az 1999-es évben Ottományban már nem volt gólya, amihez nagyban hozzájárult egyes emberek előítélete a gólyákkal szemben (a '60-as években, az óvoda szakácsasszonyai elvágták a gólya nyakát, úgy mint mikor tyúkot ölnek; 1998-ban pedig a fészket verte le Zeffér Lajos, mondván, hogy a háza előtt levő járdát összepiszkítja). Tagadhatatlan, hogy a mocsarak felszámolásával csökkent az Érmellék gólyaeltartó képessége, de még így is ez a vidék a jelenlegi állománynak az ötszörösét is képes lenne eltartani. Ma már nincsenek nádfedeles házak és terebélyes kémények. A madár alkalmazkodott a megváltozott körülményekhez és fészket a villanyoszlopokra rakja. Az áramszolgáltató vállalat fészkefenntartó állványt szereltetett az oszlopokra, így segítve elő a fészkekrakást. Szükséges volna, hogy az emberek szemlélete is megváltozzék, ennek érdekében nagyobb felelősséget kellene vállaljon az Érmellék értelmisége (lelkészek, agrármérnökök, pedagógusok, orvosok, tisztségviselők).

Dr. Kováts Lajos 1966 és 1984 között több alkalommal megfordult az Érmellék negyven településének határában, így Ottományban is, ahol 149 madárfajra vonatkozólag végzett megfigyeléseket, amiből 41 madárfajt Ottomány határában figyelt meg. Megfigyelései alapján könyvet írt az Érmellék madarairól, amelyet a szegedi Móra Ferenc Évkönyvben jelentetett meg. A könyvből egy példány a szerző szívességéből Ottomány lakosságának tulajdonában van.

Jóval a lecsapolás megkezdése előtt megindult a küzdelem a madárvilág megmentése érdekében. Biológusok, muzeológusok javasolták, hogy jelöljenek ki megközelítőleg egy négyszög alakú mocsárterületet Értarcsa, Ottomány, Szalacs és Gálospetri között, ahol érintetlenül hagyják a természetet. Még azt is számbavették, hogy a megfelelő vadgazdálkodással a vadrucákból jelentős valutabevételt valószínűsíthettek volna meg. Jurcsák Tibor javasolta, hogy a létrehozandó rezervátumon szervezzék meg az idegenforgalmat, mivel érdeklődésre tarthatna számot a madarak fészkelésének és őszi vonulásának a megfigyelése. A nagyváradi Körösvidéki Múzeum munkatársai 1964-ben a múzeumok első országos ülészakán javaslatot terjesztettek elő az ottományi Hartyás és Sziget körüli mocsaras terület védelme érdekében. Javaslatuk napirendre került az 1965-ben tartott második ülészakán is. Tervüket ismertették az ornitológusok Brassóban tartott

Tómaradvány 2001-ben

első tanácskozásán is. A Crișana (Körös) Tartományi Néptanács 1967. január 14-én meghozott 55. számú végzésében az Ottomány és Érkeserű körüli mocsaras területeket ornitológiai rezervátummá nyilvánítja. A Minisztertanács májusi határozata értelmében 1967-ben megindul az általános támadás a mocsárvilág ellen. Az Ecsedi-láp és a Sárrét mocsarainak az eltűnése után, eltűnik e kettő között elterülő érmelléki mocsárvilág is. Egyáltalán figyelembe se veszik, hogy 1968-ban kanalasgém-fészekre lelnek, és ezeken a vidékeken olyan madár-ritkaság van jelen, mint a sárszalonka és a nagy goda. 1975-ben dr. E. Kováts Lajos, a múzeum megbízásából beadvánnyal fordult a

Bihar megyei Környezetvédelmi Tanácshoz egy kisebb rezervátum létrehozása érdekében. Beadványát elutasították azzal az indokkal, hogy nincs szükség rezervátumra, mivel a víztározók helyettesítik azt. Ismert tény, hogy a mesterségesen kialakított medencék (víztározók) körül nem jöhet létre az a természetes ökoszisztéma, amely jellemző volt az egykori érmelléki mocsárvilágra, tehát az ősi növény- és állatvilág elpusztult. Az utóbbi időben felcsillant annak a lehetősége, hogy Ottomány határában létre lehetne hozni egy kisebb rezervátumot, mivel kb. a volt Hartyás helyén kialakult egy kisebb nádas annak hatására, hogy ezt a részt elöntötte a víz. Szabó István Ottományból 1998 őszén beadvánnyal fordult a nagyváradai székhelyű Ökotóp Alapítványhoz (Fundatia Ecotop), amelyben kéri, hogy tanulmányozzák a mocsár visszaállításának a lehetőségét. Azóta több mint három év telt el, de semmi érdemleges nem történt ebben az ügyben. Elhangzott egy javaslat, hogy a Maros–Körös Nemzeti Parkhoz kellene folyamodni, segítségüket kérni.

OTTOMÁNYI KULTÚRA VIRÁGZÓ BRONZKORI TELEPÜLÉS

Dr. Andrásy Ernő, néhai érmihályfalvai orvosnak köszönheti Ottomány, hogy nevét Európa-szerte ismerik. A bronzkornak Kr.e. 2500–1100 közötti szakaszát Közép- és Kelet-Európa egy részén ottományi kultúrának nevezik. Ebből az időből csak Romániában több mint száz települést tártak fel.

Andrásy doktor az 1920-as évek elejétől kezdve gyakran megfordult Ottományban, betegeket gyógyított, fájdalmukat enyhítette. Ez időben a szántóvető emberek az eke után a felforgatott földből nagyon sok régen használatos eszközöket, tárgyakat szedtek össze, bronzból készített csatokat, tűket, karkötőt, nyílhegyet, különböző égetett agyagedényeket, csontból és kőből készült használati eszközöket. Mivel a doktor úr nem csak a gyógyításban volt járatos, hanem a természettudományokban és a régészetben is, számára világos volt, hogy ezeket az eszközöket több évezreddel ezelőtt élt emberek készítették és használták. Az emberek az általuk összeszedett tárgyakat előszeretettel a doktor úrnak ajándékozták, aki pár csomag cigarettával, borral honorálta meg szívességüket. Andrásy doktor a tárgyakat megtisztította és a sérülteket kijavította (restaurálta), érmihályfalvai lakásán a tojásgyűjteményéből és a régészeti leletekből egy kis múzeumot hozott létre. Ezt a múzeumot a doktor úr 1958. július 25-én történt letartóztatása és elhurcolása után a hatóságok felszámolták. A múzeumi tárgyak egy részét az akkori rajoni (körzeti) székhelyre, Székelyhídra szállították, míg a másik részét állítólag a nagyváradi múzeum régészeti részlegén helyezték el.

Dr. Andrásy Ernő elévülhetetlen érdemeket szerzett azzal, hogy közkinccsé tette régészeti felfedezéseit és ráirányította több régész figyelmét az ottományi leletekre. 1924-ben megérkezett Ottományba dr. Roska Márton, a kolozsvári egyetem régészprofesszora. A Komáromy-arborétum fölött levő Várhegyen, a Filagória mögött kiasott hat bronzkori tűzhelyet. Az elkövetkező évben tovább folytatta az ásátást, majd 1928-ban szintén ásátásokat végzett. A gazdag ásatási leletek alapján megállapítást nyert, hogy a Várhegyen bronzkori emberi település, erődítmény és temetkezési hely volt. A régész professzor a bronzkor addig ismeretlen kultúrszintjét tárta fel. Ios Nestor, a bukaresti

egyetem professzora javasolta, hogy mivel az első régészeti leletek Ottományban kerültek a felszínre, nevezzék a bronzkornak ezt a szakaszát ottományi kultúrának. A Földvárnak nevezett félszigetszerű, kb. 15 kat. hold szántó föld alsó rétegei az előző lelőhelyhez képest sokkal gazdagabbak voltak régészeti leletekben. Ezt a kutyabenge leveléhez hasonló alakú szántóföldet, egy keskeny rész kivételével abban az időben víz (nádas) vette körül. Bejárat (út) az északkeleti részén volt. 1956 és 1962 között a Földvár valóságos régészeti munkateleppé változott. A nagyvárad múzeum két munkatársa, Ordentlich Iván és Nicolae Chidioşan végezte a feltárásokat. Irányításukkal naponta 20–30 ember szorgoskodott, ásóval és lapáttal forgatták a földet. A futóárok kiásása fényt derített a település építkezési rendszerére. A szigetszerű település peremét elipszis alakban magas töltés övezte. A töltést gerendák közé döngölt földből készítették, amelynek magassága 1 méter körül volt. A töltést 1,5 méter mély árok vette körül, ami megakadályozta a víz behatolását a településre. A lakások a töltésen belül voltak, így a törzs biztonságban élhetett a mocsárvilág „bevehetetlen várában”.

Az ásások során sikerült megtalálni egy 3200 éve épült ház alapját, amelynek hossza 20 méter, szélessége 14 méter volt. A ház a tűz

Az ásások színhelye

martalékává vált, amit az ott előforduló szürke-fekete hamu bizonyított. A lakásban megtalálták az agyagból készített tűzhelyeket. Ezek mellett elszenesedett búzacsomókra bukkantak. A búzacsomók mellett örlőköveket is találtak. A lakásban különböző cserépedényeket, bronz nyílhegyeket, égetett agyagból készült faldíszeket és égetett agyagból készült halászhaló-nehezéket tártak fel. A leletek alapján megállapítást nyert, hogy a sziget lakói földműveléssel, halászattal és vadászattal foglalkoztak. A bronz öntőformák jelenléte bizonyíték arra, hogy az itt élő emberek bronzöntéssel is foglalkoztak. A leletek között volt még csontból készült balta, csont nyílhegy, ciprusi típusú bronztű, sőt még egy amulett is előkerült.

Az utolsó napok nagy felfedezését a régész-kutató Ordentlich Iván leírásából ismerhetjük meg: „Meglépetés? – még az utolsó napokban is volt. Ilyen a régészet. Már befejezettek véled a kutatást, s egy újabb ásónyom, újabb talányok elé állít. A lényeg már megvolt: a hosszanti futóárok és a lakásfeltárás tényekkel felelt kérdéseinkre. S ekkor az agyagpadló alatt az egyik fiú ásója emberi koponyába akadt. Odsiettem, elő a spaklit, s óvatosan tisztítottam róla a földet. Ritka pozícióban feküdt a csontváz, összezsugorodva. Térdeit állához húzva aludta mintegy háromévezredes álmát. Szóltam a kollektíva ácsainak: készítsenek deszkaládát. Exhumálás lesz. Közben a sírhelyet óvatosan körülástuk, ráhúztuk a deszkarámát, majd alóla is kikapartuk a földet, és bedeszkáztuk. Így eredeti fekhelyén maradt. Ezalatt a fiúk tréfás kedve vidám keresztelőt rögtönzött. Megtalálójáról a Feri nevet kapta. Ökorszékére raktuk, és díszkísérettel beszállítottuk a kollektív gazdaság udvarára. Részvéltatógatókban nem volt hiány. Most már itt van a nagyváradi múzeumban. Szegény feje, gondolhatta-e, hogy több mint három évezred múltán ilyen előkelő nyughelyet kap?”

Hogy milyen nép élt e vidéken ebben a korban, biztosan nem tudjuk. A kutatók feltételezése alapján valószínű, hogy a Balkán-félszigetről érkezett nép vette birtokába ezt a vidéket. Majd Kr.e. 1700 körül északnyugat felől egy pásztor nép érkezett erre a tájra. Így népesült be az Érlapály mindkét oldala (a Várhegy és a Földvár). Kialakították védelmi rendszerüket, életük az állandó munka, fáradozás és a védekezés volt.

Ottomány határában egy km távolságon belül három történelmi lelőhely van: Földvár, Elősziget és a Várhegy.

A település története

A régészeti ásatások alkalmával előkerült leletek alapján megállapítható, hogy a bronzkorszak középső és kései szakaszában, több mint három évezreddel ezelőtt emberek laktak a falu közvetlen közelében (Várhegy, Elősziget).

A Várhegy emberi település és temetkezési hely az Ér-meder baloldali kimagasló teraszán. A promontor északi és nyugati széle, amelyet az Ér mocsara határolt, igen meredek (30–50 m közötti szintkülönbség). A település déli és keleti részét több méter magas földsáncal tették védetté. A földsánc mögött igen mély árok húzódott. A másik emberi település az Ér-meder jobb oldalán, a Várhegygel szemben volt, a Földvárnak nevezett, abban az időben félszigetszerű határrészen. Ennek a minden várjelleg nélkülöző településnek a megerősítése abból állott, hogy magas döngölt földből készített töltéssel szegélyezték. A töltést vízzel telt árok vette körül. A töltésen belül voltak a lakóházak, amelyeknek fala vert agyagból vagy tapasztott sövényből készült. A házak fedésére valószínűleg nádat használtak. Ezt a feltevést látszik bizonyítani a leégett ház padozatán talált fehér hamu, ami a nád elégéséből keletkezhetett.

A történészek és kutatók azt feltételezték, hogy a Balkán-félszigetről érkezett nép telepedett meg itt, csakúgy mint Kelet- és Közép-Európa más részén. A korra jellemző az ősközösségi társadalom felbomlása és az osztálytagozódás megindulása. A feltárt leletek a munkamegosztásról tanúskodnak. A halászat és vadászat mellett földműveléssel és állattenyésztéssel is foglalkoztak. Megjelentek a kézművesek is. Használati eszközeik közül legfontosabbak a balta, véső, különféle árok, sarló stb. A leletek között gyakoriak voltak a bronzból készült csatok, különböző formájú tűk, karperec, gyűrűk stb. Nagyon sok égetett agyagból készült edény, faldísz került elő. Fegyvereik a török, különböző méretű kardok, lándzsahegyek és nyílhegyek voltak. A Földvárban talált bronzöntőformák azt bizonyítják, hogy az itt élő emberek a bronzöntéssel is foglalkoztak. A halottaikat zsugorított testhelyzetben temették el, később pedig elhamvasztották. Feltételezhető, hogy Kr.e. 1700 körül északnyugat felől egy pásztorkodással foglalkozó nép érkezett erre a vidékre és elfoglalta az Érlapály mindkét oldalát, kialakítva védelmi rendszerét.

Bár kézenfekvő bizonyíték nincs rá, de feltételezhető, hogy a Földvár szomszédságában elterülő Szigetnek nevezett határrészen késő avar kori település volt. A település természetes védettségét a körülötte levő víz és mocsár biztosította. A lecsapolásig létezett a Szigetet körülvevő három védelmi sáv: a legbelső nádas, a középső mocsár, míg a külső sáv szintén nádas volt. Az 1894-ben készült kataszteri térképen az egymást követő híd is fel van tüntetve (Hármashíd). Az avar települést, a földvárat, hármas védőrendszeren keresztül lehetett megközelíteni. Valószínű, hogy a honfoglaló magyarok itt találták az avarokat.

Ottományt, mint általában az Érmellék legnagyobb részét, a magyar államalapítók meghagyták védelmi vonalnak, gyeplőnek. Valószínű, hogy a 11. században németek kisebb csoportját telepítették ide. Feltételezik, hogy a település nevét is német alapítójáról kapta (Oltuman-Altman), de erre a falunéven kívül nincs semmi adat. Mint ahogy előzőleg utalás történt Jakó Zsigmond: Bihar megye a török pusztítás előtt című munkájára, amiben megállapítja, hogy Ottomány kezdetől fogva magyar település volt. Valószínű, hogy a lakosság nagy része túlélte a tatárok 1241-ben történt betörését, mivel a nádasokba húzódott meg.

Arról írásos bizonyíték tanúskodik, hogy 1263-ban Moys nádor birtoka volt. 1283-ban Buna fia, Butmer, az ősoktól örökölt Kraszna megyei birtokot eladta Márkus bán fiainak. A pápai tizedlajstromban 1332-ben szerepel először Oleman néven. A falu Miklós nevű papja nyolc garas pápai tizedet fizetett. A szatmár–bihari határon elterülő királynéi uradalom része lehetett, s annak felbomlása után, 1396-ban Albisi Zólyomi Dávid új adományt nyert rá. Ez időtől kezdve a Zólyomi család birtokolja a székelyhídi uradalom részeként. (A család egyik jelentős képviselője a 17. században élt Zólyomi Dávid (?–1649), aki az erdélyi hadsereg parancsnoka volt. Ő segítette hatalomra I. Rákóczi Györgyöt.)

A 15. században itt élt lakosok nevei bizonyítják, hogy szintiszta magyar település volt. 1436-ban Balog, Isaak, Kerekes, Antoni családokat említik; 1478-ban Adony, Agoston, Bacos, Diac, Edseg, Geghee, Belye, Chany, Chykmay, Chokmay, Damokos, Karazon, Couach, Lew, Wruendi, Pachali, Paztor, Petry, Sipos, Zabo, Zaruandi, Zekeres, Zilagi, Zewles, Tinos, Vida, Varlo.

1552-ben harmincegy telket írnak össze. Ebben az évben római katolikus papja (plébános) a tridenti zsinat (1545–1563) számára három forint aranyat adott, ami abban az időben igen nagy összegnek számított,

csak a kis városok adtak ennyit. A település ekkor már a nagyobb falvak csoportjába tartozott.

1599-ben 96 család élt a faluban. Az összeírásban ilyen nevű családok szerepelnek: Acz, Ancz, Ambruz, Bata, Berta, Borbelj, Boros, Deobreczoej, Enekeos, Farkas, Gal, Huszar, Kadar, Kapas, Kyralj, Kolj, Kouarcz, Major, Marton, Mazzagh, Nagj, Orban, Eoruendi, Pari, Syko, Warro, Vasadj, Oalah, Sefer, Tott. Részbirtoka volt itt a 16. század közepén kihalt Makó családnak. Ezt a birtokot 1563-ban Varkocs Tamás váradi várkapitány kapta meg. Varkocs Tamás református várkapitány birtoklása idején ment végbe a reformáció térhódítása a községben.

A török hódoltság megszűnése után az 1692. évi összeírásban csak tizenkét család szerepel. Nem néptelenedett el teljesen, mint néhány szomszédos falu a törökidulás következtében.

A 16. században készült dézsmajegyzék szerint a szatmári urbáriumba beírt 22 bihari és szatmári települések között szerepel ez a falu is – Baga Atomany, mint a szilágycsehi urbárium része. A dézsmajegyzék szerint Ottomány (Baga Atomany) 94 bejegyzett, Bagamér (Bagamyr) 74 b.j., Monospetri (Molnospetry) 69, és Székelyhíd (Zekelhyda) 68 bejegyzett családdal a nagyobb falvak csoportjába tartozott. A dézsmát a jobbágyok az ökrök (tehenek) száma után fizették, függetlenül attól, hogy egész vagy fél telekkel rendelkeztek. Így tíz ökör után 1 forintot, hat után 50 dénárt, négy után 25 dénárt fizettek. Aki nem rendelkezett szarvasmarhával, a háza után fizetett 13 dénárt. Ezen kívül még különböző természetbeni ajándék járt a hűbérúrnak Szent György-napkor és Szent Mihály-napkor, valamint karácsonykor. A jobbágyoknak még hozzá kellett járulniuk a katonaság (lovas katonaság) fenntartásához is. A vetés után is természetbeni dézsmát adtak. 1720-ban már 39 családot írnak össze, akik mind jobbágyként szerepelnek.

1735–1742 között a pestis a lakosságot csaknem megharmadolta.

Bél Mátyás, aki az 1720-as évek második felében járt ezen a vidéken, Ottományról azt írta, hogy „Szatmár megye határán levő hely, földje és szőlőkertjei gazdagok, ifjabb Komáromy György nemes urat bírja urául.” (III. Kólyi Komáromy György volt Békés vármegyei alispánt 1723-ban iktatták be ottományi birtokába.)

A 17. században a Szabó (Szentjóni Szabó) család protestáns ága kap adománylevelet Ottományra. E két család képviselőinek jelenléte a 19. század második felében is kimutatható Ottományban. A 18.

században a Verebélyi család is nagyobb földbirtokkal rendelkezett itt. A család az 1700-as években kapta nemesi címét. Borovszky Samu 1901-ben kimutatta, hogy a Verebélyi örökösökkel együtt a Péchy családnak is volt birtoka Ottományban a 18. század második felében.

Ottomány földbirtokosai voltak még a Balogh Imre, Keresztesy Lajos, Medve Dánielné, Dálnoki Medve Márton, valamint a Gulácsy, Fráter és a Fényes családok. Fényes Elek, Magyarország Geographiai Szótárában (1851) a következőket írja Ottományról: „Van 980 lakosa, kik 48 zsidót kivéve reformátusok, s helyben van papjuk. Határa 6025 hold, mellből szántó föld 3163 h, 1846 h. rét, belső telek 132 h, szőlőhegy 300 h, legelő 534 h, erdő 50 hold. Ebből majorsági belsőtelek 50 h, szántó 2133 h, rét 1300 hold, szőlő 100 hold, legelő 367 hold, erdő 50 hold. Földje porhanyós fekete föld és bőtermékenységű, szép búzát, kétszerest, kukoriczát terem. Vize van az Ér folyam, és egy patak, melly 2 cserge malmot hajt. Birtokosai Jasztrabszky Ignác, Komáromy Györgyné asszony, Szabó László, Balogh Imre, Keresztesy Lajos, Medve Dánielné, Medve Márton, Ormos örökösök, Gulácsy Károly, Péchy Sándorné örökösök, és özv. Majzikné asszony.”

1870-ben már 1006 lélek él Ottományban. A 19. század második felében a Komáromy-birtok nagy részét a kúriával és a parkkal együtt Szabó Gyula és neje, Jakó Piroska vásárolta meg. Itt születtek Gyula-Pál (1889) és István-Zoltán (1892) gyermekeik.

A 19. század végén a Jasztrabszky-birtokot Reszegei Jasztrabszky L.S. Kálmán és Jasztrabszky Lónyai Sándor örökölte. A birtok egy részét a Román Agrárreform alkalmával kisajátították, a megmaradt birtokrészt eladták 1927-ben Lovass Istvánnak és feleségének, Rikmer Annának, valamint egy társaságnak, amelynek tagjai dr. Sälägea Faust, Kalmár Zoltán, Szebeni József és Szebeni Dezső voltak. A birtokból kisebb részt helybeli lakosok vásároltak meg. A földreform alapján Reszegei Jasztrabszky Kálmántól 243 kat. hold és 259 négyszögöl szántóföldet vettek el, amiből 159 kat. hold és 1387 négyszögöl (36 parcella) ottományi lakosok kapták, míg 87 kat. hold 472 négyszögöl (53 parcella) éradonyiak között osztottak szét. A Jasztrabszky Lónyai Sándor birtokából 378 kat. hold és 1245 négyszögöl szántóföldet sajátítottak ki, amiből 318 kat. hold és 308 négyszögöl (157 parcella) ottományiak kaptak, míg az éradonyiaknak 60 kat. hold és 937 négyszögöl (62 parcella) jutott. (Pakay István mérnök adatai, 1926. augusztus 14.) A Dézsmajegyzék szerint a

vetés után Messer Andrásnak Ottományból, Gálospetriből és Bagamérből 461 kereszt (kalangya) és 5 kéve búzát adtak.

1880-ban Ottománynak 976 lakosa van. Felekezeti megoszlás szerint 779 református, 41 római katolikus, 70 görög katolikus, 9 görögkeleti és 77 izraelita.

Az 1890-es statisztikai évkönyv szerint Ottományban 1134 ember élt, akiből 1123 magyar, 2 német, 5 szlovák és 4 román nemzetiségű volt. Hitfelekezetük szerint 887 református, 2 ágostai evangélikus, 65 római katolikus, 87 görög katolikus és 93 izraelita. Ebben az időben 197 lakóház állt a községben. A község területe 4210 kat. hold (2422,85 ha). A statisztikai évkönyv szerint református templom van a községben, a római katolikusok és a görög katolikusok az éradonyi egyházközséghez, a görögkeleti vallásúak a diószegi egyházközséghez, míg az izraeliták az érmihályfalvi hitközséghez tartoztak. Van postahivatala és takarékpénztára. Az ottományi postahivatal utolsó postája (U.P.) Albisnak és Érbogyoszlónak. Törvényszék Nagyváradon, járásbíróság és adóhivatal Székelyhídon van. Utolsó távírdája (távíró) a községnek Érmihályfalván volt.

1900-ban 1050 lélek élt a faluban. Hitfelekezetük szerint 849 református, 2 ágostai evangélikus, 64 római katolikus, 82 görög katolikus és 53 izraelita. Jelentős az izraeliták számának csökkenése, tíz év alatt 40 lélekkel kevesebb, 43%-os csökkenés.

Nagyon sok ember a falutól nyugatra, észak-dél irányban levő tanyákon lakott. Ezek a tanyák a következők voltak: Búzaréti-tanya, Sziget-tanya, Szőlősi-tanya, Előszigeti-tanya, Horgas-tanya vagy Alsó-tanya, amit hívtak még a tulajdonosuk neve után Szabó-tanyának (Szabó Gyula volt a tulajdonosa), Jasztrabszky-tanyának, és Lovass-tanyának is. A községtől délnyugatra, kb. 4 km-re volt a Szent Demeter-tanya, vagy Szent Demeter-szállás, amit szintén tulajdonosa neve után neveztek még Jasztrabszky-tanyának, később Grósz-tagnak és Mocántagnak, leginkább Felső-tanyának nevezték. Néhány házból állott a Felső-tanyától nyugatra levő Hőnig-tag. A tanyákon uradalmi alkalmazottak laktak családjukkal együtt. Az alkalmazottak között voltak dohányosok, dohánykertészek, béresek, kocsisok, kondások, mezőgazdasági cselédek, kulcsnokok. Munkájukat az intéző (gazdatiszt vagy ispán) ellenőrizte, aki szintén a tanyán lakott. Minden család kapott egy szobát (ahogy ők nevezték házat), és egy konyhát. Volt rá eset,

hogy két családnak volt egy közös főzőkonyhája (pitvara). A konyhában szabadkémény volt, ami alatt két tűzhelyet is el lehetett helyezni. Az uradalmi alkalmazottak javadalmazásukat kommencióba (konvenció=szegődmény) kapták. A kommenció évente 16–20 mázsa búza, 2 méter tűzifa, szalonna és tej volt. Ezenkívül egy kat. hold. földet kaptak használatra, amiben kukoricát (tengerit), burgonyát, zöldségeket és kendert termesztettek.

A faluban a lakóházak száma kétszáz körül volt. A házakat az utcafrontra építették. Igen sok esetben az istállót a lakóház végébe helyezték el. A legtöbb ház három helyiségből állt: előszoba (nagyház, konyha (pitvar), középen, rajta keresztül jártak be a szobákba, és hátul volt a kisebb szoba, vagy ahogy nevezték, kisház. A lakóházakat döngölt földből (agyag), „vertfal”, vagy ún. fecskesárból készítették. Később a falat vályogból rakták fel. Téglából készített ház még a 20. század első felében is igen kevés volt. Ilyen volt a Komáromy-féle kúria és a Kis utcán levő Becski-féle ház, amiről Kőváry László Tájékek utazási rajzokban című munkájában írta: „Úgy emelkedik fel a Komáromyné és a Becskiné emeletes háza, mint két hahotázva csemegélő uracs az éhes napszámosok szennyes csoportjából.” Tetőcseréppel csak néhány ház volt befedve. Házfedésre nádat, esetleg rozsszalmát használtak. Az Előszigetén és a Göreháton minden telekhez járt egy parcella nádas. A konyhában gyakran szabadkémény állt, ami eléggé tűzveszélyes volt.

1894-re elkészült a község kataszteri térképe és a birtokviszonyok telekkönyvi nyilvántartása. A térkép léptéke a bécsi hüvelyk (1 bécsi hüvelyk=2,634 cm). A lépték: 1 bécsi hüvelyk:40 öl. (1 bécsi öl= 1,89648 m=189,648 cm). Később ezt a léptéket átszámították méterbe s ez eredményezte az 1:2880 (vagyis $189,648 \times 40 = 7585,92$ cm:2,634 cm=2880). Illik megemlíteni a térkép készítőinek a nevét: felmérte Dolesch Gyula főmérnök, kiszámította és kirajzolta Kovács Máttyás, és egybe hasonlított (összehasonlított) Morvay Kálmán mérnök. 1926-ban a román hatóság leellenőrizte, és jónak, hitelesnek találta. 1955-ben az eredeti lépték meghagyásával a térképet átírták, átrajzolták, Ottomány eredeti határának a tiszteletbentartásával. A határrészek neveit lefordították román nyelvre, s így lett a Csikosztóból Lacul mînzului, vagy a Szőke dombból Dealul galben, vagy a Lyukas halomból Dealul cu gropi.

A jobb megélhetés reményében, az 1900-as évek elején megkezdődött a kivándorlás a tengerentúlra. A kivándorlók behajózása a brémai, vagy a fiumei kikötőben történt. A kivándorlókat több, az ország minden részéből érkezőkkel együtt a Himnusz akkordjai mellett búcsúztatták, a fiumei kikötőben, egy nagy transzparensten ez volt olvasható: „Bárhová visz szerencsétek, ezt a hazát szeressétek!” Az 1920-as évek második felében a kivándorlás tovább folytatódott. Ottományból összesen 17 család, vagy személy vándorolt ki, amelyből 8 család (személy) később visszajött. Kivándoroltak, majd később hazajöttek: Ádám Elek (neje Nagy Julianna) Argentínából; Dorkó Lajos, Bakó Imre az Egyesült Államokból; Hársony János Argentínából jött vissza; Cs. Nagy Dániel, Szűcs Lajos Kanadából tért vissza; Váradi József és Pósn Borbála szintén.

Az új világban telepedtek le: Bakó Zsófia, Bogár Lajos és családja, Garnai Sándor, Juhász Dániel, Kéri Julianna, Benke Jánosné, 1964-ben és 1966-ban hazalátogatott; C. Kovács Sándor, Körös Márton; Szűcs Károly és Zeffér Lajos, aki később Róza nevű lányát (sz. 1923-ban) is kivitte Kanadába.

1898 júliusában, villámcsapás következtében leégett a templom és a torony tetőzete. Ez év decemberére, Szabó Mihály lelkésznek köszönhetően felépítik a templomot. 1911-ben a 444. helyrajzi szám alatti beltelekre felépül az új, és abban az időben igen korszerűnek mondható községháza. A régi községháza épületét, amely a Nagy utca végén, a Temető utca felé vezető út mellett állt, eladták. 1914-ben felépült az új iskola, tetőzetét bádoggal (horgonyzott lemez) fedték be, egy tanteremből és a tanítói lakásból állott.

1914 nyarán a sarajevói revolverlövések hangja Ottományig is eljutott, végeszakadt a békés építésnek. Mindenki csak a háborúról beszélt. Nemsokára új nóta, mégpedig a harcra tüzelő nóta jött divatba: „Megölték a trónörököst / Mi következett / Megküldték a szerbeknek a hadüzenetet.” Megkezdődött a mozgósítás, a katonai behívók megérkeztek Ottományba is. A harctérre indulókat szekérrrel vitték az érmihályfalvi vasútállomásra. A bevonulók a helységmutató táblánál búcsúzóul meglengették a nemzetiszín zászlót, és elkezdték énekelni: „Hazádnak rendületlenül, légy híve, ó, magyar!” A császár és király, aki mindent meggondolt, mindent megfontolt, megüzeni Szerbiának a hadüzenetet. Mire a falevelek lehullanak, hazajönnek a katonák – ígérte

II. Vilmos császár. De a villámháború helyett egy hosszan elhúzódó világháború következett. A német császár jóslata nem jött be, a falevelek háromszor is lehullottak, de a katonák még mindig a lövészárkokban voltak. Sok katona soha többé nem látta viszont szülőföldjét. Ottományból huszonnyolcan veszítették életüket a galíciai, a Doberdo melletti és Adria-tengermelléki csatatereken. Sok katona fogságba került, főleg Oroszországban raboskodtak. Közülük volt aki 6–7 ezer kilométerre került otthonától. Rézműves János, asszonyvásári illetőségűt, mint katonaszökevényt az ottományi határban lőtték agyon 1918. június 22-én. 26 évet élt. A községben is voltak hadifoglyok, főleg szerb nemzetiségűek. Legnagyobb részük az uradalmi birtokon mezőgazdasági munkát végzett, de volt olyan is, akit magángazdálkodók alkalmaztak (például egy szerb hadifogoly Kovács Miklósnál dolgozott, és itt hunyt el 25 éves korában tüdőgumókorban).

Az 1918-as őszi katonai összeomlás híre futótűzként terjedt el a faluban. Mindenki tudta, hogy a monarchia a háborút elvesztette. Október utolsó napján győzött az őszirózsás forradalom. A katonák sapkájukról leszedték a címet és helyébe őszirózsát tűztek. Szabó Mária írónő így örökítette meg Felfelé című regényében: „Az egész falu ájultan feküdt, az emberek észre sem vették, hogy levert, szomorú katonaruhás emberek vegyülnek közéjük. Kard nélkül, puska nélkül jöttek, a sapkájuknál egy-egy sáros őszirózsza.” Az őszirózsás forradalom dala is eljutott Ottományba: „Amerre most magyar fiúk járnak, / Sötét felhők nem borítanak árnyat. / A csillagok is fényesebbre gyúlnak, / Ott, ahol most takarodót fújnak.” Énekelni már senkinek sem volt kedve, mivel októberben kitört a spanyolnátha-járvány (influenza). Októberben sokszor hívogattott a harang temetésre... Idézzük ismét Szabó Máriát, aki regényében a következőképpen örökítette meg ezt az eseményt: „A háború civiltestvére, a járvány, két kézre fogott kaszával vágott rendet az itthonmaradottak között (...) Nehézze váltak az amúgy is lecsüggedt fejek, sorba dőltek ki a munkára kényszerített lankadó testek. A kislefuban folyton szólt a harang, temettek egyre.” A község elöljárósága úgy próbálta megakadályozni a járványt, hogy a Temető utcán megvásárolt egy házat a földesúrtól, és kötelezően itt helyezték el a járványba megbetegedetteket. Ezt a házat kórháznak nevezték. A temetőben pedig egy ravatalozót, az ún. hullaházat építették meg. A háború és a járvány következtében 40 ember veszítette életét.

Az 1919. márciusi Vyx-jegyzék ezt a vidéket is érintette. Eleinte még nem hozott lényeges változást. A Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásának híre futótűzként terjedt és eljutott Ottományba is. 1919 tavaszán itt is megalakult a munkástanács.

1920-ban, a Versailles-ban (Trianon palota) megkötött békediktátum értelmében Ottományban is bekövetkezett az államhatalom-változás. Így az érmihályfalvai járás Bagamér község kivételével Romániához került. Ottomány neve hivatalosan előbb Otoman, majd Otomani lett. Később a járást leválasztották Bihar megyéről és Szilágy megyéhez csatolták. Ott Ottomány, illetve Érbogyoszló és Albis között új megyehatár húzódott.

Szabó Mária az államhatalom-változást így írta le: „S némsokára véglegesen lecsapódott a sorompó. Keresztül akadt az országúton egy gerenda és innen is, túl is gyűlölködő katonák, fácántollas kalapok és kakastollas csákok hirdették, hogy: Ez országhatár. Még csak ezután kezdődött meg a népvándorlás.”

Teljesen átformálódott a falu mindennapi élete. Debrecent, a legközelebb eső nagyvárost országhatár választotta el a falutól. Azelőtt az emberek odajártak ügyes-bajos dolgaikat intézni (gyógykezelés, bevásárlás). A korona helyett a lej lett a hivatalos fizetőeszköz. Az osztrák–magyar bank által kibocsátott bankjegyeket bevonták és a bankjegyeken levő Magyarország címerére bélyegzővel átnyomták: România Timbru oficial. Az osztrák–magyar bankjegyen a német és a magyar nyelven kívül, a monarchiában élő más nemzetiségek nyelvén is feltüntették a bankjegy névértékét. A tisztviselőknek, tanítóknak hűségeskűt kellett tenniük a Román Királyságra (Regatul României) és Ferdinánd királyra. Az 1914-ben beiktatott községi jegyző, Szebeni József továbbra is a helyén maradt. A születési anyakönyvben az utónevet (személynév) csak román nyelven lehetett beírni. Kezdetben ez igen nehezen ment, mivel sok személynévnek nem ismerték a román megfelelőjét. Így még ma is él néhány Prisca nevű nő a faluban. A református felekezeti iskolában kötelezővé tették a román nyelv tanítását. A Közoktatási Minisztérium 91655/1924. sz. rendeletével kötelezővé tették az állami népiskola létrehozását, ahol kizárólagos jelleggel román nyelven történt az oktatás. A község 1924-ben Jasztrabszky Kálmántól megvásárolta a 377. és 378. helyrajzi szám alatt levő belterületet a rajta levő épületekkel együtt. Az épületben osztálytermet létesítettek és minden nehézség nélkül beindult a román

nyelven történő tanítás a községben. Később erre a telekre egy új iskolát építettek. Kezdetben csak a nem református gyermekeket írárták be az állami iskolába. Az 1930-as évek derekától kezdve a hatóság korlátozta a tanulók számát a felekezeti iskolában, sok szülő kénytelen volt gyermekét beírni az állami iskolába. Ezek közül az Érmihályfalván tartott abszolváló vizsgán sokan megbuktak.

Életbe léptették a földreformot, aminek alapján Jasztrabszky Kálmántól, Jasztrabszky Sándortól és a Református Egyházközségtől elvettek (kisajátítottak) 638 kat. hold és 1537 négyszögöl szántóföldet, amit ottományi és éradonyi nincstelének között osztottak szét (359 parcella). Megmaradt vagyonát a Jasztrabszky család 1924–1927 között aladta, a két kúriával együtt. A birtok legnagyobb részét Lovass István és neje, Rikmer Anna vette meg. Nagyobb birtokrészt vásárolt még egy négytagú társaság.

A tisztviselőket nyelvvizsgára kötelezték, akinek nem sikerült a vizsga, azt elbocsátották az állásából. A nyelvvizsga áldozata lett 1936-ban a nagytudású és köztiszteletben levő, 1914 óta itt működő községi jegyző, Szebeni József. Helyét a jegyzői székben Vasile Cârâian foglalta el. A községi bírók továbbra is helybeli magyar nemzetiségűek voltak. Később már bíró sem lehetett magyar nemzetiségű. Így Hidigan Gheorghe lett a községi bíró 1940. szeptember 3-ig.

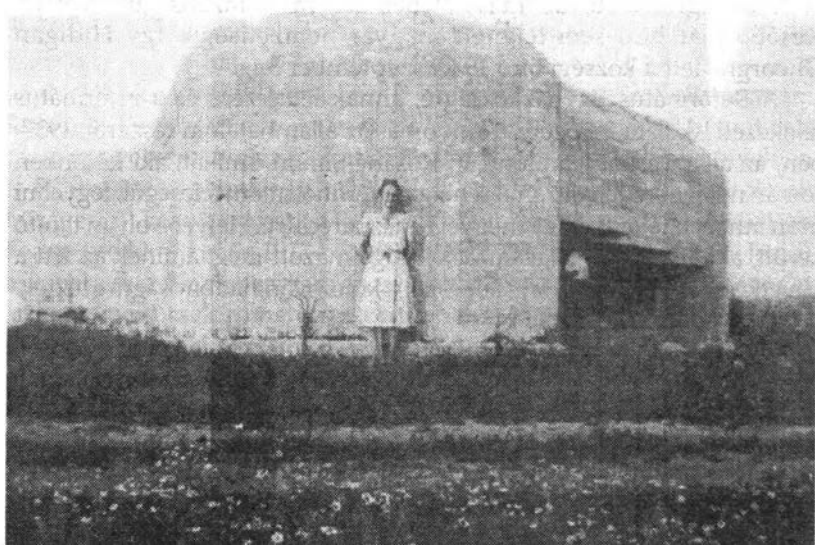
A Református Egyházközségre, annak lelkészére és a református felekezeti iskolára fokozódott a nyomás az államhatalom részéről. 1937-ben, az állami iskola tanítónőjét, Kósáné Simon Emiliát, aki különben román nemzetiségű volt, amiért magyar férfihoz ment feleségül, fegyelmi úton áthelyezték a Szilágy megyei Krasznarécsére. Helyébe olyan tanító került, aki állandóan feljelentéseket fogalmazott meg, aminek az lett a következménye, hogy a falu lelkészét a kolozsvári hadbírószágra idézték.

Tűzvész a Temető utcában (Cigánysor)

1938 nyarán, csépléskor, a temető melletti szérún, a cséplőmunkások hatalmas füstfelhőt láttak a falu felett. Mivel a szérúhöz nem volt messze a felszálló füst, rögtön tudták, hogy a tűz a Temető utcában van. Mire az emberek a helyszínrre érkeztek, már több ház is lángba borult. Az odasereglett embereknek és helyi tűzoltótestületnek sikerült megfékezni a tüzet, legett négy lakóház és az összes melléképület. A károsultak

Hidigan Gheorghe, Komsa Antal, Gulyás József és Dandé Sándor voltak. Megállapították, a tűz a Hidigaék portáján keletkezett. Náddal fedett és náddal körülkerített csűr (depó) mellett volt egy rossz, használaton kívüli tűzhely, és állítólag oda ürítették a konyhában levő tűzhelyből a hamut. A hamuban parázs is volt, amitől lángba borult a csűr.

1937 elején volt egy elszigetelt, állítólag szándékos gyújtogatással előidézett tűzeset, a Nagy utca végén. Néhai Bogár Károly szerint a házat tulajdonosa gyújtotta fel, miután bebiztosította az épületet. Elmondása szerint, késő este (10 óraker) a községházából ment hazafelé és látta a ház tulajdonosát elosonni a háztól (mivel két háza volt, nem a felgyújtott házban lakott). Az elbeszélő mondta, hogy alig ért haza, már égett a ház. Gyorsan csatlakozott a tüzet eloltani odasereglettekhez, és azt mondta, hogy x-et bele kellene dobni a tűzbe, mert ő látta, hogy az illető gyújtotta fel a saját házát. Ezért a kijelentéséért x. beperelte Bogár Károlyt, és mivel állítását nem tudta bebizonyítani, a zilahi törvényszék Bogár Károlyt becsületsértésért 500 lejre bírságolta.

Erődítmény (Bogár Obek) az előszigetén 1940 őszén
Előtte Szabó Magda (Gucika) Szabó Mária író nő testvérhúga

Az 1930-as évek vége felé Románia és Magyarország között Erdély hovatarozása miatt olyan feszült helyzet alakult ki, hogy a két állam háborúra készült egymás ellen. A román fél megkezdte a Carol (Károly) védelmi vonal kiépítését. Ennek a védelmi vonalnak egy része a község nyugati és északnyugati részén húzódott, a település közvetlen közelében. Az Előszigeten és a Horgason megásták a tankárokot, amit vízzel árasztottak el. Az Előszigetnél és a Csíkosztó-híd mellett három bunkerszerű erődítményt építettek, amit a helybeliek „obeknek” hívtak. A negyedik erődítmény nem készült el. Megépítése a második bécsi döntés miatt tárgyalanná vált.

1940. szeptember elején megtörtént az államhatalom-változás. A román közigazgatást kivonták és fokozatosan bevezették a magyar közigazgatást. Ottományba a magyar katonák szeptember 6-án vonultak be, Gálospetri felől érkeztek. A falu előjáróiból alakult fogadó bizottság a templom előtti téren köszöntötte a bevonuló katonákat. A fogadáson megjelentek sírtak, éljeneztek és elénekelték a Himnuszt (húsz év után először). Ottomány, az érmihályfalvai járással együtt visszakerült Bihar megyéhez. Október 18-án megkezdődött a tanítás az iskolában. Újból szabaddá vált az út Debrecen felé. Nemsokára az énekeskönyvbe egy betét került a visszakapott énekeket tartalmazva. Az erődítményeket lerombolták. A kő- és betontörmelékét az utak kikövezésére és lakások alapjának építésére használták fel. Új burkolatot kapott a Székelyhíd–Érmihályfalva kövesút. 1943 végén megkezdtek az Ottományt Érbogyoszlóval összekötő út lekövezését, aminek a megvalósítását a háború megakadályozta (csak a patak hídjáig jutottak el vele). Ugyancsak elkezdődtek az Ottományból Szalacs felé vezető út előkészítő munkálatai. (Csaknem 20 évet kellett várni rá, amíg megépült az Érbogyoszló felé vezető út.)

1944 tavaszán megkezdődött a faluban élő izraeliták üldözése. Előbb kötelezték őket a sárga csillag (Dávid csillag) viselésére. A fiatal férfiakat behívták munkaszolgálatra. Az esztelen náci üldözés a zsidó lakosok elhurcolásában és megsemmisítésében csúcsonodott ki. Ottományból 33 ártatlan ember lelte halálát a haláltáborok gázkamráiban.

A kilátástalan háború megváltoztatta a falu életét. A kezdeti lelkesedést és boldogságot, a bánat és a gyász váltotta fel. Az itthonlevők aggódtak a fronton harcoló férjért, testvérért, fiúért. Akadozott a munka, hiányzott a férfi munkaerő. Bevezették a jegyrendszert. A legfontosabb

közszükségleti árucikkeket (cukor, liszt, petróleum stb.) csak kiutalásra (jegyre) adták. Bevezették a katonaköteles kor előtt álló fiúk számára a levente-kiképzést. A leventék főparancsnoka Kósa Károly igazgatótanító volt. A foglalkozásokat (kiképzést) Seres Gyula vezette, amelyeket a kastélyban és annak parkjában tartottak. A lányok számára is tartottak kiképzést, őket levente-lányoknak neveztek. A hadigépezet számára nagy mennyiségű élelmiszert, és a lovak számára takarmányt szállítottak el a faluból. Ezenkívül elvitték az igáslovak nagy részét is. 1944 nyárutóján a félelem méginkább fokozódott a lakosság körében, amikor megjelentek az égen az angol-amerikai légiereő ezüst színű bombázói. Ezek a gépek légítámadást hajtottak végre nagyváradi és debreceni célpontok ellen.

Szeptember elején megérkezett az első német katonai gépjárműjavító csoport, amely a Levente Egyesület által bérelt kastélyban állította fel műhelyét. Szeptember 29-én megjött a második német katonai csapat, amely az iskola épületeiben és a falu lakosainál nyert elhelyezést. A németek jelenléte felbolygatta a falu nyugalmát, de a német katonák nyugodtan viselkedtek, a vásárolt élelmiszerekért fizettek. Október 9-én, a szovjet hadsereg előnyomulása miatt a községből kivonták a közigazgatást. Eltávoztak a tisztviselők, hivatalnokok. Kiss János községi főjegyző Bagamérba költözött. Elment a német gépjárműjavító műhely is. Október 13-án, bealkonyodás után, egy német lovas csapat érkezett a faluba, és kb. 30 embert elvittek, köztük a falu lelkészét, azzal az ürüggyel, hogy a kommunisták el akarták hurcolni, jószágaikkal együtt. Cs. Nagy Dániel lelkésznek volt annyi ideje, hogy telefonon értesítse a szalacsi csendőrséget. A csendőrség felvette a kapcsolatot a még helyén levő járási fősolgabíróval és a német katonai parancsnokkal, s ezek közbenjárására az elhurcolandókat szabadon engedték.

A kormányzó október 15-i (vasárnap) sikertelen kiugrási kísérlete után a front nagyon közel került a faluhoz. Október 17-én, Éradony felől szovjet tankok jelentek meg, s harcba bocsátkoztak a még itt tartózkodó német hávédekkel. Ugyanezen a napon, Éradony felől belőttek az oroszok. A lövedék a Nagy utcán végigszágulva, keresztülhatolt a Mátyus Pál utcaajtáján és megrongálta a szomszédos ház falát is. Ezen a napon Horváth Lajos szüretelt. A szüreten volt Szávó Lajos harangozó is családjával együtt. A szovjet harcokcsiból kilőtt egyik akna a szüretelők közé csapódott, és Szávó Lajost halálosan (a repesz levitte

az egyik lábát, és kiszakadt a hasfala is), Erzsébet nevű lányát a lábán és a fején, Irma lányát pedig a kezén súlyosan, de nem életveszélyesen megsebesítette. (A két sebesült lányt a hétvégén bevonult szovjet csapatral érkezett orvos kezelte.) A német katonák október 19-én este 10 órakor kivonultak a faluból. Október 20-án, pénteken délelőtt 10 órakor megjelentek a vörös hadsereg lovas járőrei, délután 2 órakor Margitta felől bevonultak a szovjet seregek. Sokan, különösen az asszonyok, lányok, pincékbe, a temetődomb oldalába ásott üregbe és a réten kerestek menedéket. Amennyiben nem sikerült valamelyik nőnek elrejtőznie, azt a felszabadító katonák megbecstelenítették. Az egyik ember megakadályozta a feleségének megbecstelenítését és a katonát ártalmatlanná tette, amiért megtorlasként pogromot akartak rendezni. Kilátásba helyezték, hogy körülzárják a falut és tüzet nyitnak a településre. Felsőbb katonai vezetés megakadályozta a pogrom végrehajtását. Október 23-án (hétfő), a szovjet csapat tovább vonult Érmihályfalva-Nyíregyháza felé. A katonák magukkal vitték a még megmaradt lovakat, lószerszámot, szekeret és nagy mennyiségű élelmiszert és takarmányt. Itt-tartózkodásuk alatt felélték a sok házi-szárnyast, sertést és egyéb élelmiszereket, és magukkal vittek ruhaneműt és lábbelit is. Hetekig tartott még az elmaradt, elkóborolt katonák vonulása, akik zaklatták, fenyegették a helyi lakosságot. Október 21-én este, az orosz katonák saját udvarán lőtték agyon Kovács Lajos baptista prédikátort, mivel Nagy utcai lakásában magyar katonaruhát találtak. Elfogtak még két német katonát is, akiket Borsi Imre (Patakszer) kertjében lőttek agyon, és a helyszínen eltemették őket. Azóta is ott pihennek, jeltelen sírban.

A lakosság zaklatása tovább folytatódott, amit nem tudott megakadályozni az október 27-én visszatért és két hétig itt-tartózkodó román csendőrség sem. Az év végéig több mint 2000 lovat szállítottak, kisebb-nagyobb csoportokban a falun keresztül 50–60 ember kíséretével, akik a lovakkal feletették a még megmaradt takarmányt. Az emberek a rejtőzködések következtében, és részben a katonáktól megtettesedtek. Az új év beköszöntekor a határban a kukorica és a napraforgó szedetlen maradt. Az itthonmaradt idősebb férfiakat állandóan közmunkára hajtották. A határ nagy része ott állt bevetetlenül. Alig volt őszi vetés. Nagy hiány mutatkozott cukorban, sóban, petróleumban, sőt még lisztben is, mivel a malmok nem őröltek. Nem volt hol megőröltetni azt a kevéske búzát (rozsot), amit sikerült elrejtteni. Olyan nagy hiány

mutakozott konyhasóból, hogy egy kilogramm sóért képesek voltak elkérni egy hízlalt kacsát.

Az iskolában, a háború miatt félbeszakított tanítást december 7-én újakezdték. A mezei munka nehezen indult meg. 1945 januárjában megkezdtek szedni a kukoricát és hozzáláttak a mezőn maradt napraforgómag kicsépeléséhez. A termés beszállítása akadozott, mivel a lovakat elvitték, és az utak minősége igen rossz volt. Magyarország felé a határ még nyitva volt, sokan keltek útra Debrecenbe és Szolnokra, majd jóval később Budapestre, különböző árucikkekért. Utaztak a vonat tetején, sőt marhaszállító vagonokban is. Majd később, amikor a határt Magyarország felé lezárták, néhányan próbálkoztak tiltott határátlépéssel is. A cserekereskedelemmel foglalkozók az országhatár Székelyhíd és Érselénd közötti szakaszát használták az oda-vissza történő átkelésre. Ha valakit a határőrök elfogtak, azt tiltott határátlépésért bíróság elé állították. Az élet lassan normalizálódott a faluban. Az emberek várták haza szeretteiket.

A második világháború következtében a falu lakossága 67 lélekkel csökkent, amiből harminchárman lelték halálukat a náci haláltáborokban, harminckét férfi a fronton és a hadifogságban pusztult el, míg két személy itthon lelte halálát, szintén a háborúból kifolyólag. Az elhurcolt izraeliták közül mindössze négyen tértek haza. Az átélt borzalmak miatt nem voltak képesek a szülőföldjükön újakezdeni az életet, kivándoroltak Izrael államba. Lassan szállingóztak haza a hadifogságban levők. Volt aki már 1945 elején hazatért, de olyan is volt, aki több évi hadifogság letöltése után tért haza. A Szovjetunióból hazatértek bizalmatlanok voltak, a lágerekben átélt borzalmakról nem mertek beszélni, mivel már ez idő tájt léteztek besúgók. A fiatalok új nótákat énekeltek, mint például „Messze távol a hómezőn”, a „Katyusa”, de Dorkó Feri cipésztől, aki három évet volt hadifogságban, ha jókedvre derült, egy másik Katyusáról szóló nótát, a „Vojna plényit” tanulhattuk meg: „Mostanában orosz földön sok az idegen, / Mert Európából sokat vittek el. / Dolgoznak ők gyárakban és közüzemekben, / Ma már mindenkinek dolgoznia kell. / Rongyos a nadrág, rongyos az ing, / Van akinek batyinkája sincs. / De mikor a láger mellett lányok mennek el, / A sok fogoly mind így énekel: Szép lány, te, Katyusa! / Nem voltál hozzám mostoha. / Köszönök mindent néked, de vár rám egy boldog élet. / Vár reám egy magyar kislány: Kristóf Juliska.”

Az újabb államhatalom-változással a község megint Szilágy megyéhez került. 1945 elején a földnélküliek és a törpebirtokosok a földreform értelmében 1 kat. hold szántóföldet (0,5755 ha) kaptak. A Nagykárolyi Bíróságon megkezdődött a háborúban elesettek és eltűnteknek a holttá nyilvánítási határozatok kibocsátása. A szövetkezet két üzletéből kifogyott az áru. Nem volt cukor, só, rizs, petróleum, cigaretta, még gyufa sem. Egy visszaemlékezés: a Dübögő melletti fiók üzletben, a nagy inségben, egy alkalommal „felvizelt” petróleumot árusítottak (a literesüvegben a víz tetején úszott kb. 3–4 deciliter petróleum). A férfiak úgy oldották meg a cigarettahiányt, hogy a dohártylevelet szép vékonyra megvagdalták, és újságpapírba sodort cigarettát készítettek belőle. A Romániai Magyar Szó napilapot a boltban lehetett kapni. A háború utáni években kb. 1948-ig, Székelyhídról járt ki egy mozgóárus, akitől tojásért, lisztért, sőt elhullott baromfiért is kapható volt néhány Magyarországon megjelent sajtótermék, például a Lúdas Matyi, a Jövendő, a Képes Figyelő.

1950 előtt ruházati cikkekhez és lábbelihez alig lehetett hozzájutni. Ebben az időszakban vezették be a pontrendszert (ruházati cikkek kiutalás alapján történő elosztása). A kötelező beszolgáltatások és az aszályos évek következtében sok házban nem volt miből kenyeret sütni. Sokan már júniusban kikaparták a földből a nagyobb burgonyagumókat.

A Székelyföldön még az itteninél is sokkal rosszabb volt a helyzet. Nagy volt az éhínség, s ezért onnan sokan jöttek erre a vidékre, szinte csak egy kis ennivalóért vállaltak munkát. Közülük néhányan végleg itt telepedtek le. Rádió nem volt a faluban, a hírekről, eseményekről csak az újság révén szerzett tudomást a lakosság. Sok esetben szájról szájra terjedtek a hírek, de közöttük sok volt az álhír. A faluban három politikai párt működött: a Magyar Népi Szövetség a legtöbb tagot számlálta, a Román Kommunista Párt vagy 15 taggal, székhelyük a Hunyadiék házában volt, valamint a Romániai Demokrata Nőszövetség irodájuk a Reichman-féle házban volt. Az első országgyűlési képviselőválasztáson (1946) három párt vetélkedett a szavazók voksaiért: a Magyar Népi Szövetség, jele az =, a RKP jele a Nap volt (Szavazz a Napra!), valamint a nemzeti Parasztpárt, vagy ahogy itt nevezték, a Maniu-féle párt, jele a O volt.

1948 elején már kórus énekelte a kultúrházban: Királyság volt, most Népköztársaság van. Ugyanebben az évben, Kósa Károly igazgató-tanító hegedűjén játszva megtanította a lakosságnak az új állami himnuszt:

„Lehulltak a láncok, a régi igák. / A munka, a munkás az élen...” 1948-ban átszervezik az oktatást, a felekezeti iskolát államosítják. Kezdetben a felső ciklus, az V. és a VI. osztállyal indult.

A falu lakossága, a nélkülözések miatt, amit a kötelező beszolgáltatás és az adókötelezettség fokozása váltott ki, 1948 nyarán fellázadt. A zsúfolásig megtelt kultúrházban a tömeg a szónokot lehurrogta, majd az emberek lázadása tettelegességgé fajult. A gyűlést szervező aktivisták kénytelenek voltak elmenekülni a Nagy utcai kerteken keresztül. A megtorlás nem sokáig váratott magára. A zendülőket, hangadókat összeszedték és elszállították őket a mihályfalvi Sziguranciára, ahol elmondásuk alapján különféle kínvallatásban részesültek.

1949-ben megalakult az Új Élet Mezőgazdasági Társulás (Viața Nouă), ami egy ideig megóvta a gazdálkodókat a kollektív gazdaságba való belépéstől. 1949 nyarán, déli szomszédunk, Érbogyoszló felől, a falu nyugalmát felkavaró hír érkezik: 1949. augusztus 11-én megalakul a kollektíva! Az avatón a Román Munkáspárt Központi Bizottsága részéről Luka László (Vasile Luca) vett részt. Ottományban, néhány család kivételével mindenki félt a kollektívától. Sokan féltették a földjüket, igavonó állataikat, és rossz benyomást tett rájuk a hadifogyók elbeszélése a kolhozokról, a bennük uralkodó áldatlan állapotokról. Újabb hír szintén Érbogyoszlóból: „Az éber K. (Kócza) elvtárs leleplezte G. Imre kulák mesterkedéseit.” Nálunk is megkezdődött a kulákok zaklatása, vagy ahogy abban az időben nevezték: az osztályharc a falusi kizsákmányoló réteg ellen. A kicséptelt búzájukat a szérűről egyenesen a mihályfalvi Gabonaátvevő-központba szállították, kötelező beszolgáltatás címén.

1950. október elseje szomorú nap Ottomány történetében, amivel végérvényesen megpecsételődött a falu sorsa. Ettől a naptól kezdve a községet faluvá minősítették. Értarcsa község egyik faluja lett. Megszüntették az ottományi néptanácsot. Utolsó elnevezése Comitetul Provizoriu al Sfatului Popular Otomani. Elnöke Kuprák Julianna volt, míg az utolsó jegyzője Victor Gardoș. Ezt az eseményt a helyi lakosok úgy mondták (mondják a mai napig is), hogy eladta Kuprákné a falut. Ez az embereknek a téves megítélése, mivel központi párt- és kormányhatározat volt. Ettől az időtől számíthatjuk a falu fokozatos elsorvasztását. Megkezdődött a közjavak kihordása. Lebontották a Temető utcában volt kórház épületét, a hasznosítható építőanyagokat a tarcsai kultúrotthon építésére használták fel. Lebontották a községháza udvarában álló

melléképületeket (nagy csűr, nyári konyha, sütőház, istálló); elszállították az összes irodai bútorokat, 1 pánccsaszekrényt, 3 írógépet, lebontották a különböző színű csempekályhákat, amit szintén elszállítottak. Letarolták a Szúnyog-dombon levő akácerdőt is. A községházába beköltöztették a Fogyasztási Szövetkezetet, a tejcarnokot (átvevőhely), egy teremben pedig tanácsi iroda volt. 1950-ben az itt működő szövetkezeti üzletet kirabolták, a tetteseket nem sikerült azonosítani.

Megkezdődött a tanyavilág felszámolása; a Felső-tanya lakóit beköltöztették a faluba, számukra házhelyet biztosítottak, amit beépítettek. Ekkor létesült az Újsor és a Nadály utca.

Megindult a kollektivizálás, s vele párhuzamosan fokozták a kulákok zaklatását. Már nem voltak képesek sem az adót kifizetni, és a kötelező beszolgáltatásoknak sem tudtak eleget tenni. A nagy földterülettel rendelkezők (ún. kulákok) kénytelenek voltak szerződést kötni a szegényparasztokkal, melynek alapján földjüket átadták a szegényparasztoknak, akik vállalták, hogy teljesítik a beszolgáltatási kötelezettséget és fizetik a föld utáni adót, valamint a kötelező biztosítást. Még az 1955/56-os évre is kötöttek ilyen szerződéseket, amit a Néptanács is láttamozott.

1952. november 2-án megalakult a Dózsa György Kollektív Gazdaság. Száz család, 286 személy alakította meg a közös gazdaságot. A kivülmaradottakra tovább nehezedett a nyomás. Növelték a beszolgáltatást és az adót. Aki a földet nem munkálta meg idejében, meg is büntették. Olyan növények termesztését kötelezték, amelyek addig ismeretlenek voltak ezen a vidéken, például bamé, pimpinella, lencse, sőt még a gypapot termesztését is előírták.

1956. február 1-jén közigazgatási átszervezés következtében Szalacs Székelyhíd körzethez (rajon) került. Az átszervezés Ottományt is érintette, leválasztották Tarcsa községtől és Szalacs község faluja lett (cseberből vederbe került). A közigazgatási átszervezés után megkezdtek a szalacsi út lekövezését, az ottományi Kanyartól Szalacs központjáig. Beindult az autóbuszközlekedés Székelyhíd és Érmihályfalva között. A Kanyarnál várótermet építettek (a falu történetében ez volt az első buszjárat).

A mezőgazdaság szocialista átalakítása tovább folytatódott. Jöttek a rajontól a szervezők (agitátorok), de akadtak a falubeliek közül is néhányan, akik részt vettek a kollektivizálási akcióban. A faluban 39 gazdálkodót nyilvánítottak kuláknak. Legkisebb földdel egy 6,16 hektárral rendelkező volt, míg a legnagyobb földterülete 24,59 ha volt

a gazdának. A kulákokat is igyekeztek beíratatni a kollektív gazdaságba, aki ellenszegült, annak a földjét a 115/1959 Kormányhatározat (HCM) alapján elvették, államosították. Ennek következtében az Állami Gazdasághoz került az ottományi emberek birtokából 139,78 ha szántóföld. A kollektivizálás, vagy másképpen nevezve, a mezőgazdaság szövetkezetesítése 1960. január 9-én fejeződött be.

A volt községháza udvarában megépült az új kultúrotthon, amiben nemsokára rendszeres filmvetítéseket tartottak. A vetítógépet működtető áramot egy generátor szolgáltatta.

1971-ben, a volt állami iskola kertjében a téesz korszerű pékséget (sütödét) épített. A '60-as évek elején a Szalacsra vezető út aszfaltburkolatot kap, majd 1963-ban megépül a Margitta–Ottomány közötti aszfaltút is. Ennek köszönhetően Ottomány utcáinak 85 százaléka aszfaltburkolatú.

1971-ben, Ottományban Mezőgépezési állomásközpont (SMA) létesült, amelynek fő feladata öt mezőgazdasági termelőszövetkezetben a talajelőkészítési munkálatok végzése, a termények betakarítása, szállítása, a kultúrnövények védelme volt. A gépállomás igazgatója Blaga Gheorghe mérnök volt. Kezdetben irodájuk a kúriában volt, később az Előszigeten építettek korszerű szerelőcsarnokot, műhelyeket, irodahelyiséget, raktárakat. Ugyancsak az Előszigeten építettek egy műhelyt, ahol a növényvédelmi alegységet (fito-szekció) helyezték el. A Gépállomás a Nagy utca elején, a gyümölcsös aljában, alkalmazottai számára építettett egy hat lakrészből álló tömbházat.

1963-ban óriási változást idézett elő a falu életében a villamosítás. A huzalokat két fatörzsből összetoldott tartóoszlopokra szerelték fel. A villannyal egyidőben megjelent az első televízió-vevőkészülék (Luchian márka), ami a téesz tulajdonában volt. Esténként a gyűlésteremben 40–50 ember nézte a televíziós műsorokat.

1979-ben, ún. önkéntes adóból és állami támogatásból felépült az új emeletes iskola; Toró József tanfelügyelőnek köszönhetően az iskola új bútorzatot és laboratóriumi felszerelést kapott.

1989. január 23-án tartott közgyűlésen, a Megyei Pártbizottság utasítására, a gyűlésen jelenlevő téesz-tagoknak akarattuk ellenére meg kellett szavazniuk a szalacsi és az ottományi téeszek egyesülését.

Az 1989-es decemberi változás normális körülmények között ment végbe, a faluban nem voltak atrocitások. Megalakult a Nemzeti Megmentési Front helyi tanácsa. December 26-án közadakozásból össze-

gyűjtött élelmiszereket vittünk Aradra. December 30-án megalakult az RMDSZ helyi szervezete.

1990. január 8-án, a Bihar megyei Nemzeti Megmentési Front Tanácsához beadvánnyal fordultunk, melyet 1286. sz. alatt iktattak, (melléklet aláírási ívek, falugyűlés alkalmával készített jegyzőkönyv), azzal a kéréssel, hogy nyilvánítsák önálló községgé Ottományt.

1990 februárjában a téesz önállósul, a kultúrotthonban megtartott közgyűlésen vezetőtanácsot, elnököt és adminisztratív személyzetet választ.

1991-ben, a 18-as számú törvény értelmében megszűnik a termelő szövetkezet. Javait árverésen értékesítik, elherdálják. Megalakul a földosztó-bizottság; feladata a föld (termőföld) visszajuttatása jogos tulajdonosainak.

1995. október 8-án, a templom falán felavatják Szentjóni Szabó László költő emléktábláját. A zsúfolásig megtelt templomban jelen volt Ft. Tócs László püspök, valamint a költő rokonságának Magyarországon élő leszármazottai. Szentjóni Szabó Andor okleveles mérnöknek döntő szerepe volt abban, hogy a költő halálának 200. évfordulója alkalmából emléktábla kerüljön a templom falára.

1998. április 26–27-én tömeges sertéspusztulás történt. A legelőre kijáró sertések egyharmada hirtelen megbetegedett és rövid időn belül elpusztult. Az elhullott állatok száma elérte a kétszázat, tetemes károkat idézve elő a gazdálkodóknak. Laboratóriumi vizsgálatok kimutatták, hogy a sertések elhullását mérgezés okozta, de a mérget nem sikerült kimutatni sem a talajban, sem a vízben. A vízben élő állatoknál nem volt tapasztalható semmiféle rendellenesség. A lakosság szándékosan elkövetett mérgezésre gyanakodott, mondván, hogy volt olyan személy, aki nehezményezte azt, hogy gépkocsival közlekedve Szalacsra, a Kandia utcán hajtott nyáj (csürhe) akadályozta a közlekedését. Az elkövető személyét illetően szóbeszéd keringett a faluban, de konkrétan nem tudták senkire rábizonyítani a mérgezés elkövetését. Egy év múlva, húsvét körül, ismét megbetegedett a legelőre kihajtott sertések egy része; a sertések kihajtását azonnal leállították és így megállt a megbetegedés és az elhullás, így kevesebb volt a kár, mint az előző évben, hús gazdálkodónak kb. hatvan állata pusztult el. Ezután kénytelenek voltak a sertések kihajtásának az útvonalát megváltoztatni. A következő évben már nem történt mérgezés.

1999. augusztus 9–16 között, a Komáromy-arborétumban vert sátrat a VIII. Honismereti Tábor. A Dukrét Géza tanár, a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság elnöke által vezetett tábor résztvevőit a falu lakossága nagy szeretettel fogadta és látta vendégül. Délelőttönként a felnőttek irányításával a diákok az arborétum nagy részét megtisztították a bozóttól. A tábort meglátogatta a Budapesten élő Szentjóni Szabó Andor, aki a költő Szentjóni Szabó Lászlóról tartott előadást. A táborral együtt itt vendégeskedő három egyetemi hallgató, dr. Istvánfi Gyula, a budapesti Műegyetem tanszékvezető tanárának a megbízásából felmérte a kúriát és a hozzá tartozó melléképületeket. Később a felmérések alapján, számunkra nagyon értékes műszaki leírást és rajzot kaptunk Hurták Gabriella, Nagy Lívia és Kápolnás Gergely egyetemi hallgatóktól.

Augusztus 14-re, az ottományi emberek áldozatos munkája révén elkészült a Hősök Emlékműve. Augusztus 15. – Ottomány Napja. Az emlékmű-avatóünnepségre közel hétszázán gyűltek össze. Nagyon sokan tisztelték meg jelenlétükkel az ünnepséget a szomszédos településekről, számos kiemelkedő személyiséget üdvözölhattünk körünkben: dr. Újvári Gábor főosztályvezetőt a Magyar Köztársaság Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumából, Nt. Gellért Gyulát, az Érmelléki Református Egyházmegye esperesét, Dukrét Gézát, a PBMEB elnökét, Rákóczi Lajos parlamenti képviselőt, Pető Csillát a Bihar megyei Tanfelügyelőség részéről, dr. Sarkady Zsoltot, az RMDSZ Bihar megyei szervezetének alelnökét, a Nagy lelkészházaspárt Érbogyoszlóról, Botos András lelképásztort Szalacsról és Péter I. Zoltánt a Bihari Napló képviselőjében. A zsúfolásig megtelt templomban Szabó Dániel helybeli lelképásztor igehirdetése után, Dukrét Géza megköszönte az ottományiaknak a szíves vendéglátást. A templom előtti téren az egybegyűltek kegyelettel emlékeztek az első és második világháborúban elesettekre. Az emlékmű előtt Nt. Gellért Gyula érmelléki esperes mondott hazafias hangvételű, szívhez szóló avatóbeszédet. Az egybegyűltek Dávid Károly Szalacs község polgármestere üdvözölte. A beszédek után az iskolások és az ifjak szavalatai és énekszámái következtek, majd az ünnepség a Szózat eléneklésével zárult. Az emlékművet elborították a kegyelet és az emlékezés virágai, koszorúi. A kultúrotthonban az ottományiak ünnepi ebéden látták vendégül a meghívottakat.

A VIII. Honismereti tábor a Komáromy-arborétumban – 1999 augusztus

**Szentjóni Szabó Andor mérnök, Szentjóni Szabó László költőről beszél
a Honismereti tábor résztvevői előtt – 1999. augusztus**

Csoportkép az Emlékmű előtt, az avatást megelőző napon.
 Szabó Julianna tiszteletes asszony, Szabó László egyetemi tanár, Pécs,
 Szabó Lászlóné, Pécs, Cs. Nagy Jolán (Pütyike) ny. tanítónő, Pécs,
 Szabó Dániel lelkész és Szabó István tanár

Augusztus 20-án Szabó István alpolgármestert a hatalom, az emlékmű felépítéséért 15 millió lejre büntette. Hosszadalmas és költséges utánajárásnak köszönhetően, a Törvényszék a kihágási jegyzőkönyv határozatát megsemmisítette.

2000. július 15-én, a Magyar Reformátusok IV. Világtalálkozója alkalmából, Hajdú-Bihar megyéből kedves vendégek látogattak hozzánk. A templomban tartott rövid istentisztelet után, a felújított református gyülekezeti teremben megvendégeltük a határon túlról érkezőket. Sajnos, igen rövidre sikerült a meghitt együttlét.

Azzal a reménnyel és bizakodással zárom Ottomány krónikáját, hogy a harmadik évezredben Isten víg esztendőket hozzon erre az évszázadok folyamán sok viszontagságot megélt településre, és a pentaton hangsort szimbolizáló emlékmű üresen álló három oldalára sohase kerüljön újabb áldozatok nevét megörökítő márványtábla.

DEMOGRÁFIAI ADATOK A 20. SZÁZADBAN

1910-ben 989 ember élt Ottományban.

Az 1921-ben tartott népszámlálás adatai szerint a falu lakóinak száma 1039 (989+50 tanyai lakos), amiből 29 román, 934 magyar és 76 izraelita. A lakóházak száma 218. A község területe 4252 katasztrális hold (24,47 km²).

Az 1930-as népszámlálás adatai: 1136 lakos, amiből férfi 553, nő 583. Nemzetiségi megoszlás: román 84, magyar 1001, rutén 8, szerb 1, izraelita 42. Anyanyelv szerinti megoszlás: román 42, magyar 1085, rutén 8 és jiddis 1. Iskolai végzettség (7 éves kortól): férfiak száma 449, amiből írástudó 384 (85,5%); nők száma 467, amiből írástudó 385 (82,4%). Végzettségük alapján: magántanulók 3, elemi oktatás 749, felső ciklus 15, szakmai oktatás 2. Az analfabéták száma 147, amiből 65 férfi és 82 nő. (Recensământul general al populației României, 1930.)

Az 1941-es népszámlálás szerint 1082 lakosa volt Ottománynak, amiből 1080 magyar, 2 román nemzetiségű. Hitfelekezetük szerint: 910 református, 48 római katolikus, 28 görög katolikus, 2 görögkeleti, 57 baptista és 37 izraelita.

1966-ban 1036 a lakosok száma Ottományban.

Az 1992-es népszámlálás adatai: 791 lakos, amiből 743 magyar, 10 román és 38 roma (cigány). Az összetétel hitfelekezet szerint: 705 református, 53 római katolikus, 3 görög katolikus, 9 görögkeleti, 18 baptista és 3 unitárius.

Demográfiai változás száz év alatt (az 1890-es és az 1992-es adatok)

	Lakosok száma	Magyar	Román	Német	Szlovák	Roma	Ref.	R.k.	G.k.	G.kei.	Izr.
1890	1134	1123	4	2	5	-	887	65	87	-	93
1992	791	743	10	-	-	38	705	53	3	9	-
Változ:	-343	-380	+6	-2	-5	+38	-182	-12	-84	+9	-93
%-bancs.	30,25	cs.33,84					cs.20,52,	cs.18,46,	cs.9,65		

Amint a fenti adatokból kitűnik, száz év alatt a falu lakosságának száma 343 lélekkel csökkent, ami 30,25 százaléknak felel meg, és ez elszomorító. A falu teljesen elöregedett. Hatvan házban egyedül élő személy lakik, életkorukat tekintve 60 éven felüliek. Nagyon fontos lenne valamilyen megoldást találni, amivel megakadályozható lenne a falu sorvadása.

cs=csökken

A születések és elhalálozások száma 1961–1965 és 1991–1995 között

Év	Újszülöttek száma			Elhunytak száma			Különbözet	
	Fiú	Lány	Összesen	Férfi	Nő	Összesen	+	-
1961	14	7	21	6	9	15	6	
1962	9	9	18	6	4	10	8	
1963	9	12	21	5	7	12	9	
1964	4	9	13	4	10	14	-	1
1965	9	6	15	6	6	10	5	
Összesen	45	43	88	27	34	61	28	1
1991	3	4	7	10	12	22		15
1992	7	7	14	6	9	15		1
1993	2	7	9	3	4	7	2	
1994	2	4	6	5	2	7		1
1995	6	2	8	9	5	14		6
Összesen	20	24	44	33	32	65	2	23

Természetes szaporulat

Év	Születések e z e r	Halálozások l a k o s r a	Természetes szaporulat	
			+	- 1961-1965 1991-1995 átlaga
1961	20,2	14,5	5,7	
1962	17,4	9,7	7,7	
1963	20,2	11,6	8,6	
1964	12,5	13,5		1
1965	14,4	9,7	4,7	(5,1)
1991	8,9	27,8		18,9
1992	17,8	19		1,2
1993	11,4	8,9	2,5	
1994	7,6	8,9		1,3
1995	10,1	17,7		7,6 (-5,3)

Az elhalálozások okai a vizsgált 10 évben

agyvérzés, agytrombózis 30
 öregkori érlemezsedés,
 magas vérnyomás 25
 szívelégtelenség, ker. 13
 daganatos megbetegedések 31, amiből
 gyomor-nyelőső 11, dűlmirigy-méh 7,

agydaganat 5, gége-tüdő 3, leukémia 2,
 agydaganat 3
 szívinfarktus 9
 tüdő és légúti megbetegedés 8
 májzsugorodás 2
 mérgezés 1
 baleset 2
 öngyilkosság 5

Utcanevek

Újsor. 1950 után épült ki, miután a tanyak nagy részét felszámolták. Kezdeti szakasza a nagyváradi műúttól keletre kb. 1 km-re V-alakú házsor (1–19. úszám), egyik szára az aszfaltút mentén, másik ága a Várhegy alatt húzódik. Szintén Újsornak nevezik a V-alaktól a falu belseje felé vezető, az aszfaltút két oldalán néhány házból álló utcárészt.

Akác utca (inkább **Nadály** utcának nevezik) szintén az 1950-es években épült, néhány házból áll. Az Újsorból ágazik le északra.

Nagy utca (volt **Ferdinánd király utca**, hivatalosan **Szabadság utca**), a Margitta–Érmihályfalva aszfaltút mentén. A 20. század elején itt kezdődött a falu (1. sz. útbiztos háza, 2. szám a Komáromy-féle kúria). Margitta felé a patakon átívelő hídig tart. Az 1960-as évekig, a községháza környékén nagyon széles (helyenként 30 m körüli) lapályos volt, mivel a községházával szembeni sort a vizenyőség és mocsár miatt a domboldalra építették a házakat.

Temető utca. A köznyelv Cigánysorként említi; hivatalos elnevezése Hősök útja. A Nagy utcából ágazik a híd előtt délre.

Hajnal utca. Hivatalos neve: **Szentjóni Szabó László utca.** A Margitta felőli bejárattól az Égettdombig húzódik.

Égettdomb: egy kisebb tér a patak mentén. Elbeszélések alapján azért nevezik így, mert az 1910-es évekig volt itt egy kis szárazmalom, amit körbe-körbe forgó ló működtetett, ami leégett.

Patakszer. A Hajnal utcától a Zugig tart a patak mentén. A Patakszer végében van egy ártézi kút, amit Szűcs Sándor községi bírónak (1903-1906) büntetésből kellett fúratnia, amiért a járásbíró megsejtette.

Zug. A Nagyhegyre vezető út mentén épült néhány ház található itt.

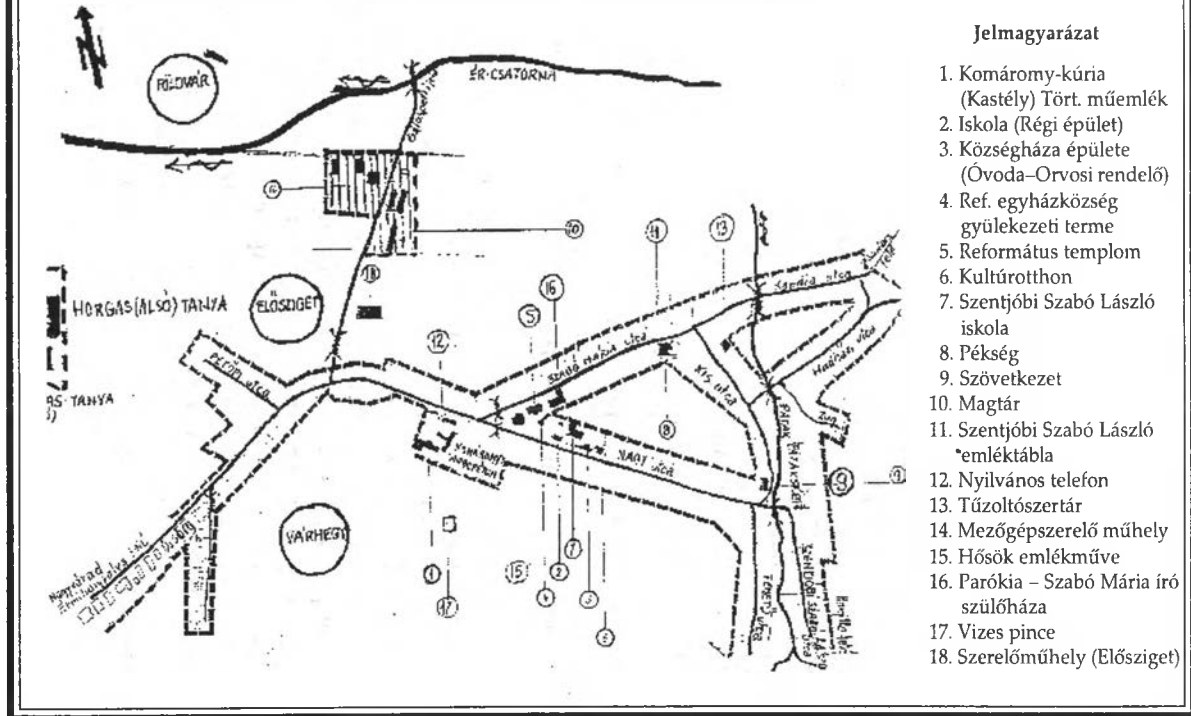
Hadház utca vagy Hatház utca. Hivatalos neve: **Dózsa György utca.** A Kiskúttól a Nagyhegyre vezető bejáróig tart.

Kandia. A Szalacs felőli bejárattól a patakon levő hídig, illetve a Zsombok-sikátorig húzódik. Az utóbbi időben (1980-2000) több házat lebontottak az utcában.

Zsombok-sikátor (Zsombék-sikátor): a közlegelőre vezető út.

Kis utca. **Szentmihályiné Szabó Mária utca.** A Patakszertől (Kiskút) a templomig tart. A 20. század elejéig csak néhány ház volt a szalacsi út

OTTOMÁNY UTCÁINAK TÉRKÉPE

menti részén. Itt volt Szentjóni Szabó László költő szülőháza. Az utcában van az 1924–1940 között működött Állami román nyelvű iskola, majd később óvoda és napközi otthon volt az épületben. Az utca elején van a református templom és a református parókia. A református parókia épülete egyben Szentmihályiné Szabó Mária író nő szülőháza. Az utcában van a Becski, majd később a Kiss Gyula háza.

Templom tér. Háromszög alakú tér a templom előtt. Valamikor római katolikus temető volt itt.

Sikátor. A Nagy utcát köti össze a Kis utcával.

A **Gáthegy patak** dél-észak irányban szeli át a falu keleti részét a Hajnal utca kezdeti szakaszától a Zombok-sikátorig. A patak felső részén van egy kisebb vizesés, amit Zubogónak neveznek. Valamikor az 1800-as évek második felében két „felülcsapós” vízimalom volt rajta.

Dübögő. A Kis utcának a Kandia felé húzódó sarki kiszögellése, a Tűzoltószertár (Puskaszín) körül. Az 1960-as években történt parcellázás következtében az utcarész teljesen átformálódott.

Komáromy-arborétum, kúria (kastély) és gazdasági udvar

A park (arborétum) a Várhegy-domb alatt, s tőle északra terül el. A Várhegy-domb kiemelkedése, a Filagória füves terület. A tetőről nyugat-északnyugat és észak felé csodálatos kilátás nyílik az Ér völgyére és a távolabbi Alföld keleti peremére. A park területe kb. 4,5 ha, a hajdani 2. számú belterületen. A parkot az utca felől 2,8 m magas kőkerítés vette körül; két bejárata volt, amelyet kőoszlopokra szerelt kapu zárt. Az oszlopok tetején gömb alakú díszítés volt. A főbejárat a park nyugati részén állt (a jelenlegi ún. vizesek műhelye mellett). A kapu mögött hajdan erdei fenyőfák csoportja köszöntötte az idelátogatót. A '60-as években ide építettek egy szerelő-javító műhelyt a lecsapolási munkálatokat végző gépek karbantartására (vizesek műhelye). Az építkezés és a gépek közlekedése következtében egy fenyőfa kivételével elpusztult a fenyőfa-csoport. A parkban több mint 150–200 éves fa van. Szentmihályiné Szabó Mária író nő írásából tudjuk, hogy már az 1900-as évek elején volt hársfakörönd. A parkon keresztül, a kúriától a Várhegy felé kocsút (hintóút) vezet. A kúriától délkeletre, a domboldalon, az 1960-as évek elején, a kollektív gazdaság egy ide nem illő utat vájt, az ún. Szerpentint.

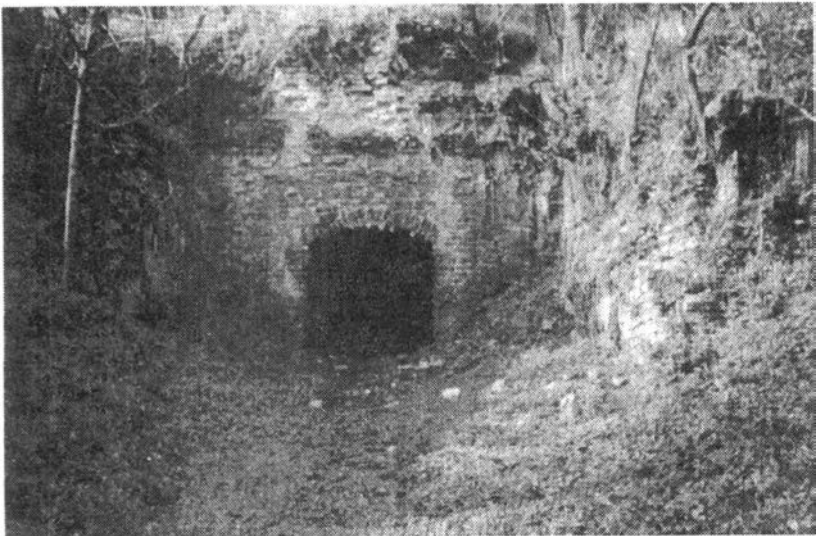
Parkrészlet a platánfával

A jobb sorsról álmodó kastély télen

S. O. S. A kazamata megmentőjéért kiált

A vizes pince bejárata

A kastély (kúria) építését a 17. század végére teszik, Komáromy Csipkés György építtette. Az épület falai égetett, tömör agyagtéglából készültek, az egyes szobákat ugyanilyen téglából készült teknőboltozattal, a toronyszobát és a folyosót (tornácot) keresztboltozattal zárták le. A termék padlóburkolata hajópadló. Az épületet hornyalt kerámia tetőcseréppel fedték. A sérült és hiányzó cserepeket a volt técesz pótolta. Az épület falának vastagsága 1 méter; két széles égetett agyagtéglából készült főbejárata van.

A cselédszárny a főépülettől keletre található; falazata szintén tömör égetett agyagtéglából készült, részben alapincézett. Az épületet palalapokkal (azbocementlap) fedték be.

A régi uradalmi gazdasági épületek a kúria előtt levő gazdasági udvarban vannak. Ezek a dombba bevájt helyiségekből állanak. Falazatuk és boltozatuk téglából készült. A termék rendeltetése: istálló, kocsiszín és takarmánytároló. Az építmény tetején téglából készült oszlopok (nagyobb részben sérültek) vannak, amelyekbe fagerendákból készült korlátot szereltek. Ezt az épületet, mivel részben a föld alatt van, kaszamatának = kazamata nevezik.

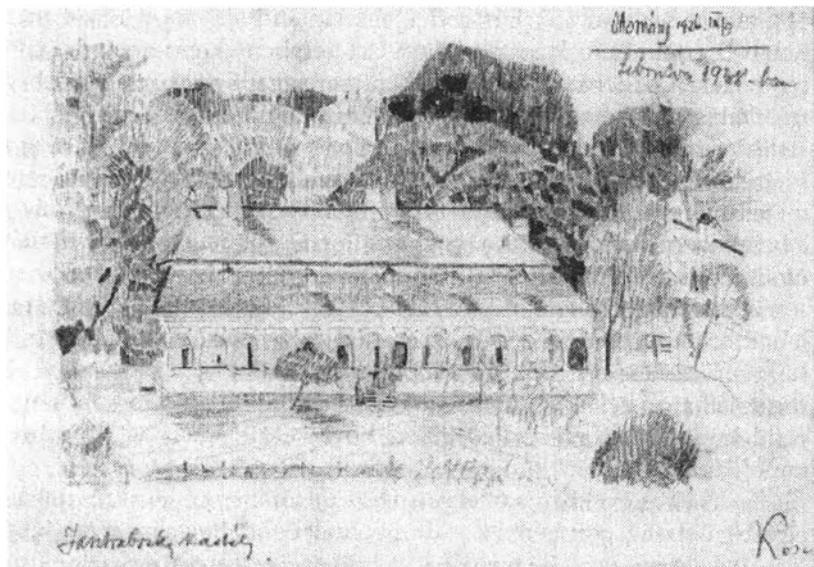
A Vizes pince a főépülettől 80 méterre, a domboldalba bevájt, égetett agyagtéglával kibélelt, alagútszerű építmény. Tengelyre fűzött, egyre szűkülő, dongaboltozatos termekből áll. Hossza kb. 128 méter. A bejáratától 11,5 méter hosszúságban, befelé a szélessége 4,5 méter, magassága pedig 2,5 méter. A bejáratától befelé haladva, 36 méternél egy vízzel teli kútát találunk. A kúttól befelé egészen a pince végéig a padlóban elhelyezkedő keskeny falazott hasíték van. Ezen keresztül folyik a forrásvíz a kútba. Az uradalom idejében a kút vizét ivásra, főzésre és tisztálkodásra használták. A népi hiedelem szerint a pincétől alagút vezet az albisi templom alá, azt is tudni vélték, hogy az alagút a Szabó-malom alatt is áthalad és úgy ér el az albisi (albisi helyett) templom alá.

Számos környékbeli településen beszéltek (beszélnek) bizonyos alagútak létezéséről, de eddig sehol sem akadtak rájuk. Az, hogy az ottományiak emlékezetében több évszázadon keresztül mind a mai napig fennmaradt az a népi hiedelem, hogy egy Albisig érő alagút létezett (létezik) annak tulajdonítható, hogy 1396-ban és az utána következő években az albisi Zólyomiak birtokolták Ottományt is.

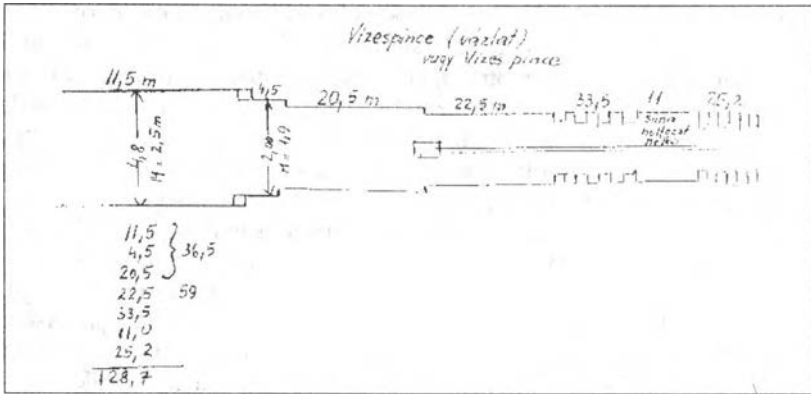
Az 1970-es évekig a pince nagyon sok denevér, vagy ahogy itt nevezik puttyperegi számára biztosított menedéket. Napjainkra számuk

nagyon leapadt, aminek egyetlen oka a baglyoknak az elszaporodása (nappal egy-egy fenyőfán 15–20 bagoly húzódik meg). Hogy mi célból és mikor építették a vizes pincét, elfogadható választ senki sem tudott adni. Valószínű, hogy óvóhely szerepét is betölthette volna. Az is lehet, hogy csak vízszerezés volt a fő cél, mivel a benne levő kútban mészszegény, lágy víz van. Ez fontos volt az uradalom számára, mivel az ásott kutakban levő talajvízben nagy mennyiségű mészsó (kálciumsó) van.

A Komáromy-kúria és arborétum szomszédságában, a volt 3. szám alatti, mintegy 3,5 ha területen volt a Verebélyi-, majd később a Jasztrabszky-féle park, gazdasági udvar és rajta levő kúria (kastély), római katolikus kápolna, az alatta levő pincék, és egyéb gazdasági épületek. A teleknek egyetlen bejárata volt, a mai autóbusz-váróterem közelében. Akik még emlékeztek erre a kúriára, azt mondták, hogy szebb, korszerűbb volt, mint a jelenleg meglévő, a kápolnáról nem is beszélve, amelynek freskói csodálatosak voltak. A kastélyt Jasztrabszky Ignác építtette a 19. században. Benne lakott a Verebélyi család, majd a 19. század utolsó harmadában Péchy Kálmán földbirtokos családjával

A Jasztrabszky-kastély 1938-ig Ottomány dísz volt
Kosa Károly rajza, 1926

lakott a kúriában (1887. február 17-én leányuk született, Ilona-Mária-Stefánia). 1881-ben ajándékozás jogcímén a reszegei Jasztrabszky L. S. Kálmán tulajdona lett. 1927-ben eladta egy négy családból álló társaságnak. Később a román állam tulajdonába került. 1938-ban az épületeket lebontották. Elbeszélés alapján tudjuk, hogy 1936-ban a helybeli értelmiségiek a volt könyvtárteremben „kendermagos” bált rendeztek. A padozatot teleszórták kendermaggal, s amikor tánc közben ráléptek, ropogó hangot adott.

A római katolikus kápolnát az alatta levő pincével együtt még a főépület felépítése előtt Verebélyi Mihály építtette. Az építés pontos ideje ismeretlen. Valószínű, hogy 1810-1830 között történhetett, mivel a hivatalos visitatio canonica (egyházlátogatási okmány) 1831-ben már említi. Verebélyi Mihály 1831-ben már nem élt. A kápolnát 1889-ben renoválták. Mivel a telken levő többi épületekkel együtt a kápolnát is lebontották, a berendezéseit az éradonyi római katolikus plébánia közreműködésével Gálospetribé került. Néhány tárgy most is megtalálható a gálospetri római katolikus templomban. Nincs tudomás arról, hogy a Verebélyi család címere hova került, amely az ottományi kápolnában volt.

Az 1980-as években a telekre épült egy tömbház hat lakrészsel, és egyéb gazdasági építmények. A domboldalt beültették almával (kb. 2 ha almás). A műemlékké nyilvánított épület lebontásával egy színpolttal szegényebb lett Ottomány. Sajnos, hogy az utókor számára még egy fénykép sem maradt fenn a kastélyról és a kápolnáról.

Határrészek nevei

Búzarét. Az értarcsai határral szomszédos a határ északi és északkeleti részén. A hajdani mocsaras Érvölgytől északra terül el. Igen nagy kiterjedésű, réti jellegű határrész. Az 1960-as évekig csaknem egyenlő arányban volt szántóföld, rét és legelő. A déli és keleti peremén előfordultak mocsaras területek is, nádasokkal. A '70-es években, amikor az állami gazdaságban a juhek számát megnövelték – több mint 10 ezer juhot tartottak –, inkább legelő volt.

Búzaréti tanya. A 19. század végén két lakóház volt itt, mindegyikben két-két lakrész volt. Az első világháborút megelőző években négy család lakott a tanyán: Kiss Lajos kerülő (mezőőr), Varga Lajos ács, Hársony János napszámos és Csonka Mihály kocsis. A két lakóházon kívül több melléképület és gazdasági épület is volt itt. Az első világháború után nyomtalanul eltűnt.

Feketerét. A Búzarét és a Horgas között elterülő pár hektár szántóföld. Valószínű, nevét a tulajdonosáról kapta.

Pápaszem. A Kanyartól Értarcsa felé vezető kövesúttól keletre levő terület (megjegyzendő, hogy a régi kövesút nyomvonalára és a jelenlegi 19-es országút nyomvonalára között bizonyos eltérés volt). Ezen a szakaszon az út tele van kanyarokkal, amelyek a területet a szemüveg alakjához hasonló alakúra formálták. Az útnak ezen a szakaszán, hogy megvalósuljon az átkelés, a mocsaras Érvölgyön három hidat kellett közbeiktatni. A 20. század második felében útkiegyenesítéssel néhány kanyart eltüntettek. Napjainkban is folytatódik az útkiegyenesítés.

Farkashalom. A Horgastól nyugatra, a Kanyartól nem messze az aszfaltút (19-es országút), dombszerű kiemelkedés. A szél romboló hatásának a mérsékelése végett az '50-es években beültették akácfával. Az 1989-es változások után a fákat kivágták (széthordták).

Körtefa és a mellette lévő gyalogösvény. A tanyai bejárótól (Gostat bejáró), nem messze, az út szélén volt egy vadkörtefa, és innen vezetett egy gyalogút a falu felé. Így az embereknek nem kellett kimenni a Kanyarig, ha Mihályfalvára gyalogosan mentek.

Tanyai bekötőút (Gostat bejáró). A 19-es úttól az Alsó tanyára bevezető kövesút.

Horgas. A falutól nyugatra, a Farkashalomig elterülő határrész. Északon az Ércsatorna, vagy ahogy itt nevezik Kanális, míg délen a

Margittát Érmihályfalvával összekötő aszfaltút határolja. A '60-as évektől kezdődően nagyobbrészt szántó, de 1950-ig itt volt a községi legelő is (Gulya-legelő). Szent György-naptól Erzsébet-napig (november 19.) itt legeltették a növendék-szarvasmarhát (borjakat). Ez volt a gulya. A legelő egy részét fagerendákkal elkerítették, ez volt a karám, ahová éjszakára beterelték az állatokat. A gulyásnak és a bojtároknak éjszaka is kint kellett lenniük az állatokkal. A legelőn gémeskút volt, amelynek két oldalán vályú állt.

Tankárok. Az Előszigettől kiindulva kelet-nyugat irányban, a Horgason keresztül húzódik Éradony felé. A '30-as évek második felében létesítették a Carol (Károly)-vonal részeként.

Tankárok-híd. A Horgas tanya mögött, a Tankárok fölött.

Horgas-tanya (Szállás). Ma inkább az **Alsó-tanya** vagy **Gostat-tanya** elnevezést használják. Hívták még **Szabó-tanyának** is, tulajdonosa, Szabó Gyula után. 1880–1920 között, az akkori tulajdonos neve után **Jasztrabszky-tanya** volt a neve. Több lakóház, gazdasági épület, istálló, magtár, dohányszárító, kukoricagóré, csűr (szín) volt itt.

A 20. század első évtizedében a következő családok laktak ezen a tanyán (a családfő neve után): Sós Miklós, Jancsó Mátyás, Jancsó József és Tóth István dohányosok; Erdei József és Urbán István dohánykertészek; Fodor József (neje Molnár Róza) hintós kocsis; Kóródi Lajos uradalmi kocsis; Fodor József (neje Juhász Anna) juhász; Tóth Eszter leányanya és Szűcs Julianna leányanya, cselédek.

1910–1925 között a tanyán laktak: Barabás István ispán; Psenkó János gőzmalom-gépész; Molnár Sándor és Seres Pál dohánykertészek; Miklós József uradalmi kocsis; Moka Ferenc uradalmi gulyás; Jákob György uradalmi kondás; Kákes István, Rácz Albert, Varga Gábor és Varga János béresek; Belényesi Imre, Pap Lajos, Orosz József és Stefán Péter uradalmi cselédek.

1927-ben a tanya és a hozzá tartozó birtok Lovass István tulajdona lett, aki 1938-ban eladta a román államnak. 1950 után az érmihályfalvi Állami Gazdasághoz tartozik, előbb GAS (Gospodăria Agricola de Stat), majd IAS (Intreprinderea Agricola de Stat) volt a neve. A mezőgazdasági növénytermesztésről fokozatosan áttértek az állattenyésztésre, főleg juhtenyésztéssel foglalkoztak. Volt olyan időszak, amikor a juhok száma meghaladta a 15 ezret. A '60-as évek vége felé mintagazdaság volt. Jelentős beruházásokat hajtottak végre, modern szálláshelyeket építettek

az állatoknak. Ezenkívül magtárákat, szerelő-javítóműhelyt, csűröket építettek. Egy hidroglobusz segítségével megoldották a tanya vízellátását. A '60-as években itt laktak Hammer Ödön részlegfelelős; Kopányi Sándor számadó juhász; Gnandt Ferenc, Pólenzski János, Kállai György, Terdic Vasile és Virág László juhásokok.

1962-ben tragikus esemény történt az Alsó-tanyán: belescapott a villám az egyik juh-hodályba, amiben több mint 300 állat – köztük a fajkosok – pusztult el.

Az 1989-es változás után a tanya és a hozzá tartozó birtok agonizál. Lakói elköltöztek, jelenleg a részlegfelelős, Boros Mihály mérnök lakik itt családjával. A juhtenyésztés és a mintagazdaság már a múlté, csak emlékeinkben él.

Szabó-rét füves terület volt a Búzarét és a Horgas között. Nevét a tulajdonosáról kapta; jelenleg szántó.

Szőke-domb. A Szabó-rét melletti enyhe kiemelkedés, szintén a tulajdonos neve után kapta elnevezését.

Kenderáztató. A Horgas és a Sziget között levő részben mocsaras terület volt a lecsapolásig. 1950-ig itt is áztattak kendert.

Deák-domb. A Szőke-domb szomszédságában levő több kataszteri holdas szántó szintén tulajdonosa nevét viselte. Ma már ezt az elnevezést nem használják, csak a telekkönyv-nyilvántartásban találkozunk vele.

Papszékhát. A helybeliek inkább **Paprétnek** nevezik. Füves terület a református egyházközség birtoka volt. A 18/1991. törvény alapján nagyobb részét kiosztották. Az új tulajdonosok a füves terület nagy részét feltörték.

Petri út. A Főcsatorna hídjától (régén a Csíkosztó-hídtól kiinduló Gálospetribe vezető út.

Fenyves-híd. A Petri úton levő híd. Nagyon régen, amikor itt folyóvíz volt, a folyó két oldalán erdő húzódott. Feltételezték, hogy ezen a helyen fenyőerdő volt (erdei fenyő), és arról nevezték el a hidat.

Ingovány. A Papszékhát és a Búzarét között, a lecsapolás előtt létezett süppedékes, zsombékos, lápos terület. A helybeliek úszószigetnek is hívták, azon megfigyelésük alapján, hogy helyét változtatta, tehát úszott a vizen.

Kiserdő. Földvár és a Papszékhát között, a '70-es évek után nyárfával beültetett rész.

Tüzesfok. Az 1968-as beavatkozásig, a Földvár és a Sziget között volt kiszögellés. Az egyik változat szerint nevét tulajdonosáról, a Tüzes családról kapta, a másik változat szerint, nevét a 19. század elején történt nádas leégéséből következtették.

Csíkosztó. Neve eredetileg **Csíkos-tó** volt. A telekkönyvi nyilvántartóban is Csíkosztó formában szerepel. A lecsapolás előtt nagyon sok réti csík (*Misgurnus fossilis*) volt benne; a helybeliek kigyóhálnak nevezték. A lecsapolásig ez volt Ottomány strandja. Aki nem írtózott az orvosi piócától (nadálytól), az nyaranta itt fürdött.

Csíkosztó-fahíd. A régi híd az Előszigeti bejáró felöli úton. Az igen szép környezetben levő hídnak már nyoma sincs.

Csíkosztó-híd (beton híd). Az Ér-főcsatorna ottományi szakaszán az egyetlen vasbeton híd, amelyen keresztül visz az út Gálospetribé és a rétnék az Ércsatornától északra fekvő részére.

Görehát. Valószínű, hogy nevét a hódról (*Castor fiber*) kapta. Elmondás alapján, az 1800-as évek elején a hódot nevezték görének. A lecsapolás előtt nádas volt, és a Görefarokkal együtt koszorúként fogták közre a magasabban fekvő Földvárat.

Görefarok. A Görehát folytatása volt. Az 1894-ben készített kataszteri térképet nézve, formája valóban hasonlított a hód lekerekített farkához.

Földvár. A Görehát és a Görefarok nádasai által övezett, mintegy 9 ha földterület, alakja hasonlít a kutyabenge levelének alakjához. A '60-as évek előtt, a vízzel körülvett félsziget egy keskeny földnyelvvel kapcsolódott az Előszigethez. Közepén volt egy egyenes út, amelynek két oldalán szántóföldek voltak. A '60-as években, több éven keresztül régészeti munkatelep volt itt.

Micske-domb. Kíról vagy miről nevezték el, számunkra ismeretlen. Hasonló nevű település található a Berettyó túloldalán (Micske). A Horgas és az Elősziget közötti határrész, a Szigettől a hajdani Hartyás választotta el.

Maris-rét. A Micske-domb mellett néhány kataszteri hold rét volt; ma szántó.

Elősziget. A Szerúskerttől keletre a Báró laposig terjed, északon határos a Szigettel. A 20. század második feléig volt itt szántóföld, rét és nádas is. A '30-as évek második felében itt kezdték meg a Carol-védelmi vonal kiépítését. Innen vezet a tankárok Éradony felé. Erre a területre három erődítményt (obek) építettek.

Előszigeti-tanya. A Hartyástól délre levő réten volt. Két lakóház volt itt, amit 1940-ben lebontottak.

Tankárok. Az Előszigettől nyugati irányban a Horgas felé húzódó tankok elleni védelmi célra létesített árok (meder).

Tankárok hídja. A Tankárok fölé épített fahíd az Alsó-tanya mögött.

Előszigeti nagyhíd. Az Előszigeti bekötőút kezdeti szakaszán a falu felől jövő mellékcsatorna fölé épített vasbetonból készült híd.

Sziget. A Földvártól nyugatra, északnyugatra, a Horgastól pedig északra található. A Földvártól a Görehát nádasa választotta el. A lecsapolásig valóban sziget volt. Északon ée keleten a Görehát és a Görefarok nádasai, délen a Hartyás lassú folyású vize, nyugaton szintén mocsár és nádas vette körül. Kezdetben a Hármashídi úton lehetett bejárni a Szigetbe. Később, a Horgastól északra építettek egy utat, a Hartyás fölé pedig egy igen hosszú fahídat, amelyen keresztül közlekedtek a Sziget szántóföldjeire és rétjeire. Szabó Károly szerint – mint már utalás történt rá – a Szigetben avarkori település volt.

Hármas-híd. Három egymáshoz igen közel levő híd volt a Szigetbe vezető úton. A területrendezés alkalmával megszüntették.

Szóllósi-tanya. 1917-ben még megvolt, tulajdonosáról kapta a nevét. Két lakóház volt a tanyában, és az első világháború végéig két család (Csórián Sándor és Beregszászi József) lakott itt.

Hartyás. Valószínű, hogy eredetileg **Harcásnak** hívták, a benne található harcsa (*Silurus glanis*) után. Az egyszer volt, hol nem volt lassú folyónak az alakja egy aránytalanul hosszú szárú csizmához hasonlított. A Földvár és a Sziget közötti résztől (csizmafej) a szigeti bejáróig terjedt. A Hartyás-hídtól nyugatra vize elveszett a Szigetet övező mocsárban. Hossza 1150 m volt. A jelenlegi Főcsatornát a Hartyás egykori medrében képezték ki.

Hartyás-híd. Az egykori Hartyáson átívelő, igen hosszú, fából készült híd. A helyén ma is van egy fahíd, azzal a különbséggel, hogy most az Ér-főcsatorna két partját köti össze.

Ér-főcsatorna, vagy ahogy a helybeliek nevezik: **Kanális.** Kelet felől, a szalacsi határtól éri el az ottománi határt, elválasztja a közlegelőt (Zsombok), a jobb partja felőli réttől. A Csíkosztó-híd előtt enyhe kanyart ír le, majd a híd után követve a Földvár vonalát, ismét kanyarog, nyugat felé hagyja el a falu határát.

Csíkosztó, Hartyás, Földvár, Görehát, Elősziget, Sziget, csodálatos természeti szépség volt még úgy harminc évvel ezelőtt. A nádas susogása, a fűzek ágainak hajlongása a középkorúak és az idősek emlékezetében még elevenen él. A nádasban surranó ladikok, a rengeteg madár és hal, a vízi menta illata, mind a múlté. A természet és a víz nem könnyen adta meg magát. Úgy tűnik, hogy még most is tart a küzdelem a természet és ember között. A Göre, mivel víz áll rajta, a mezőgazdaság számára nem hasznosítható, nem lehet megművelni (felszántani), sem fűvet kaszálni.

Szérűskert. Az Előszigettől nyugatra, a Margitta-Érmihályfalva úttól északra kerül el. 1950 után az út felőli részét beépítették. Itt van a Nadály utca. (Szérű = régen a búza és a rozs elcsépelésére kijelölt hely a mezőn.)

Öröndi-rét. A Csíkosztó-hídtól keletre egy kisebb kiterjedésű rét (kaszáló).

Tilalmas. A Sziget és a Búzarét között volt a lecsapolás előtt. A megkérdezettek azt mondták, hogy itt nagyon veszélyes volt az átkelés, innen a neve.

Vejem-gát (Vejem-folyás). Nem tudni kinek a vejéről nevezték el. A lecsapolással eltűnt.

Palló-domb. A közlegelőhöz tartozott, amitől a Főcsatorna szakította el.

Hosszú-rét. A petri úttól keletre található, eredetileg füves terület volt; napjainkban legnagyobb részét felszántották.

Petri-dűlő. A Hosszú-réttől keletre található szántó. A kollektivizálás előtt a IV. fordulónak tekintették.

Széles-rét. Nevét kiterjedése (alakja) után kapta. A határ északi részén fekszik.

Póstava. Valószínű, hogy eredetileg **Após tavának** hívták. Régen rét, nádas, és egyéb vízi növényekkel borított terület volt. A lecsapolás után legnagyobb része rét, bár az utóbbi időben több parcellát felszántottak. Másik feltételezés szerint a Pós családról nevezték el Póstavának.

Külső szénakert. A falu határának az északkeleti része, a gálospetri határ szomszédságában.

Belső szénakert. A Külső szénakert és a Főcsatorna között levő határrész.

Pallóhely. A közlegelő északnyugati részét nevezték így. Itt a legelő széle mocsaras volt és a rétre csak ezen az átkelő szakaszon lehetett eljutni. Legnagyobb része a Főcsatorna medre és ennek az árterülete.

Zsombok. Neve a zsembék szóból következethet. A falutól keletre, a szalaci úttól a Főcsatornáig terjedő közlegelő. Egy igen jelentős mellékcsatorna szeli ketté.

Zsombok-híd. Fahíd a Zsombokon áthaladó mellékcsatornán.

Külső csordakút. A legelő középső részén volt. Jelenleg nem létezik.

Belső csordakút. Az apaállat-istálló szomszédságában van.

Láp. A Kandia utcától keletre terjedt, a szalaci út szomszédságában. 1950 előtt a Lápba ömlött a Gát-patak és a Szúnyog-patak. Nádas volt, de a nád mellett nőtt itt káka, sás és gyékény is. Vizében rengeteg vízisikló úszkált Tele volt zsembékkal, vagy ahogy itt nevezték, hancsukával. Ezekből sokat kiszedtek, és a pincékben, borházakban ülőalkalmatosságként használták. Környékén nagyon sok teknős élt. Vizét elvezették a mellékcsatornába, aminek következtében kiszáradt, tehát a láp eltűnt.

Hegyalja. A Nagyhegy és a szalaci út között húzódó füves, helyenként mocsaras terület.

Szúnyog-völgy. A szalaci és az ottományi határt elválasztó völgy.

Szúnyog-fő. Keleti határrész, a Kerek-tó dülönnek az északi része.

Szúnyog-patak. A Szúnyog-völgy felső szakaszán levő forrásokból ered. Dél-észak irányú lefolyása van. Átfolyik az aszfaltút alatt s a Kenderszegnél beleömlik a legelőn átfolyó mellékcsatornába. A '70-es évekig benne áztatták a kendert.

Nekeres-híd. A szalaci és az ottományi határt elválasztó híd a községi aszfaltúton.

Kenderszeg. A Nekeres-hídtól északra elterülő terület a Szúnyog-patak mentén. Nevét arról kapta, hogy itt áztatták a kendert.

Szúnyog-dombi kiserdő. A dombon levő akácfa erdő.

Nagyhegy. Szőlőhegy a falutól keletre és délkeletre húzódó domboldalon.

Jány-völgy. A Nagyhegyen levő völgy.

Gáthegy. A Nagyhegytől délre húzódó szőlőhegy és szántóföld.

Belső hácskó. A szőlőhegy fölött levő dűlő. Nevezték még barackosnak is, mivel beültették barackfával. Jelenleg szántóföld.

Külső hácskó. A Piri úttól északra húzódó dűlő.

Piri úti dűlő (Pir= Szilágypér vagy Peér). A Hácskótól keletre elterülő dűlő.

Kerekdő dűlő. Kelet felől a legszélső dűlő. Egy dűlőút választja el a szalacsi határtól.

Piri út (Szilágypéri út). A Hácskótól a Kerekdőig elterülő dűlők déli végében Szilágypér felé vezető földút. A Margitta felé vezető aszfaltútból ágazik le, régen a völgyben volt, a '70-es években innen néhány száz méterrel feljebb költöztették.

Piri úti kút. A régi út szélében volt. Az út áthelyezésekor betömték.

Csonka dűlő. A régi Piri út áthelyezésével és egy fél dűlőnek a bogyoszlói határhoz való csatolása következtében, a margittai úttól keletre levő több dűlő összevonásával alakult ki.

Veres-domb. A Csonka dűlőnek a margittai úthoz közel eső része a Piri úttól északra levő agyagos szántóföld.

Margittai út. A faluból kivezető aszfaltút Margitta felé, a Szonda dűlőig (a bogyoszlói határig). A Veresdomb alatt nagy ívben kanyarodik déli irányban.

Sas-oldal. Eléggé újkeletű elnevezés. A margittai úti dűlőnek a domboldali szakaszát keresztelték át.

Margittai-úti dűlő. A Margitta felé vezető aszfaltúttól nyugatra levő dűlő. Délen a Szonda dűlőtől egy dűlőút választja el.

Szonda-dűlő. Ez is egy újkeletű elnevezés, azóta használják, amióta geológiai fúrást végeztek itt. Tulajdonképpen a Sárok dűlőnek az aszfaltút felőli része.

Sárok-domb. A Szonda (Sárok) dűlőben levő kiemelkedés. Ez Ottomány határának a legmagasabb pontja (Otomani sud) a 47°25' szélességi körön.

Csókás-dűlő. A Margittai-úti dűlőtől nyugatra található.

Bogár-kút. A Csókás-dűlő aljában, a Bogár Károly földjének végében van, igen elhanyagolt állapotban.

Csókás-völgy. A Sas-oldal, a Csókás-dűlő és a zsidó temető melletti dűlő által határolt völgy. Alsó, Gát felé kiszélesedő része festőien szép.

Zsidó temető melletti dűlő. Az izraelita temetőtől délre fekvő dűlő.

Zsidó temető. A Temető utca végében, a Gát-patak felőli domboldalon levő temető. Két bekerített részből áll.

Temető-dűlő. A református temetővel szemben a Sárok-dűlőig terjedő határrész.

Téglaégető-dűlő. A Temető-dűlőnek a '60-as évektől történt új elnevezése, mivel itt égették a nagyszabású építkezésekhez szükséges téglát.

Régi református temető. A Temető utca végében, akácfákkal benőtt, igen elhanyagolt állapotban van.

Görög katolikus temető. A régi református temető aljában.

Református temető. A régi református temető mellett van. A Temető-dűlőtől egy meredek út választja el.

Mély út. A Temető utca elejéből kiinduló út, a Temető utca középső és felső szakasza felett a református temetőbe vezető út.

Négyöles dűlő. Azért nevezik így, mert a dűlőút 4 öl (kb. 7,6 m). A református temetőtől a Sárokgig terjed.

Iklód-dűlő. A Négyöles dűlő után következik nyugati irányban. A Nagy utcai kertek fölött levő szántóföldektől a Sárokgig nyúlik. Nem tudjuk a nevét honnan kapta, annyi bizonyos, hogy a történelmi Magyarországon négy települést hívtak Iklódnak. (Pl. Iklód, Szatmár megyében, vagy a Bihar megyei Szent Andrásához is tartozott Iklód-pusztá.)

Eperfa-dűlő. Iklód dűlőtől nyugatra levő dűlőben van egy terebélyes eperfa, amiről Eperfa-dűlőnek nevezik. Ez újkeletű elnevezés, régen egyszerűen második fordulónak hívták. Kiterjedése megegyezik az Iklód-dűlő hosszával.

Várhegy-dűlő. A Várhegy alatti Mélyúttól, dél irányban a Sárokgig terjed.

Hármas-domb. A Várhegy-dűlő Mélyút felőli részén van. Nevét a három egymás felé magasodó dombról kapta.

Várhegy alatti mélyút. Egy elég keskeny, igen meredek út, kelet-nyugat irányban a Várhegy és a Hármas-domb között.

Várhegy. A Komáromy-arborétumtól déli irányba húzódó dombvonulat oldalában levő szőlőhegy. Fekvése és talaja miatt kimondottan szőlőtermesztésre alkalmas. Sajnos, hogy a megalakult kollektív gazdaság első ténykedése az volt, hogy a szőlőt kiirtotta, pedig ezen a szőlőhegyen nagyon sok volt a nemes szőlő (oltvány), ellentétben a másik szőlőhegygel, ahol inkább csak hibrid, ún. nova szőlő volt és van jelenleg is. A Várhegyen még mindig a szántóföld dominál. A visszakapott parcellát csak néhány tulajdonos telepítette be szőlővel.

Katona-domb. A Várhegy-dombra épített kunhalom. Tetejéről tiszta időben látható a bagaméri (Magyarország) és a micskei torony is, de látható a Réz-hegység északi nyúlványa is.

Fráter Loránd-sétány. A Filagória-domb aljától a Várhegy-domb oldalában vezető út. Az 1920-as években sokszor vendégeskedett, nótázgatott a híres nótáskapitány, Fráter Loránd, az ottományi dzsentri, Kiss Gyula szőlősdombján.

Egyházi birtok a III. fordulóban. Ma már ezt az elnevezést nem használják. A birtokot elvették a református egyházközségtől. Az aszfaltút menti részét kiosztották házhelynek, ide épült az Újsor.

Kútfő-dűlő. Az Újsortól a Kútfő-dombig terjed.

Kútfő-domb. A Kútfő-dűlő feletti domb.

Kútfő-völgy. A Kútfő-patak forrásvidéke.

Kútfő-patak. A Kútfő völgyénél ered, dél-északnyugat irányba az ottományi Kanyar felé folyik.

Kis gyűjtő-tó. A Kútfő-patak vizét gáttal elrekesztették és így keletkezett a tó.

Szabó Lajos halma. Szabó Lajos szántóföldjén levő igen lekoptatott kunhalom. A néphit úgy tartja, hogy alatta alagút van, ami Albisig vezet.

Lapos. Fekvése után nevezik így. Az Újsortól nyugatra a Lyukashalomig terjed.

Ottományi kanyar. A Nagyvárad–Nagykároly közötti 19. számú országút (újabbán E. 671-es sz. út) közepe táján (53km+800m), ott, ahol a Székelyhíd felőli út 90°-kal eltér északnyugati irányba Érmihályfalva felé.

Lyukas-halom. Őskori órhalom (jelződomb). A Székelyhíd felől jövő úttól balra volt. Mára csak helye maradt meg. Az itt volt kunhalom földjét az állami gazdaság elhordatta töltésnek, még a '60-as években. Az '50-es években élt idős emberek a szüleiktől hallottak alapján mesélték, hogy a Lyukas-halom aljában volt egy csárda (fogadó). Valószínű, hogy ezt a csárdát a nagy útleíró, Kőváry László is látta. Lehetséges, hogy ez volt a Tájképek utazási rajzokban című munkájában leírt Csonkafűz-csárda. A fűzfa gyakori mifelénk (a Kanyarnál most két szép szomorúfűz van.) Innen már régóta vezet az út észak felé a hajdan volt mocsáron keresztül, vagy ahogy ő írta „az Ér szabálytalan ágain Tarcsa felé”. Leírja továbbá: „Utunk unalmassá lett (...) Mit sem láttam kereskedői szállítmányokon, dinnyéskerteken s az orzóktól felkeresett

Csonkafűz nevű csárdán kívül” (...). Az előzőkben megemlített idős emberek egy rémtörténetet meséltek a csárdában történekről: Az 1800-as évek első felében rablók támadták meg a fogadóst és családját. Az egész családot, egy lány kivételével megölték. A lány úgy menekült meg, hogy kiosont és a kút kávéja mellé húzódott. Mikor minden elcsendesedett, beszaladt a faluba (kb. 2 km) segítségért. Mire kiértek, az egész család vérbe fagyva feküdt. A népi legenda szerint a rablókat elfogták és visszahozták őket a helyszínre, ahol felakasztották és itt is temették el őket. Csizmájukat a hóhér kapta az elvégzett munkáért. Valóban, a faluban még nem olyan régen volt egy szólás-mondás, ha valakinek rosszat kívántak: „Húzza le a csizmádat X” (a nevet tapintatosságból nem írom le).

Bakó Imre, érmihályfalvi lakos elmondta, hogy ő is dolgozott a Lyukas-halom földjének kitermelésénél, ahol emberi csontokat találtak. Nevezték még Csárda-halomnak, Gyilkos-halomnak, sőt Akasztó-dombnak is.

Csépán-oldal. A Kanyartól délnyugat és dél felé húzódó dűlő. Elnevezése felől nem tudunk semmit. Csépán nevű település létezik Beszterce-Naszód és Borsod megyében is (Borsod megyében Csépány).

Csépán-tető. A Csépán-dűlő feletti domb.

Csere. A Csépán melletti dűlő.

Szodokszél. A Tagszél dűlőnek a telekkönyvi nyilvántartásokban szereplő hivatalosan használt neve. A lakosság egyáltalán nem használja ezt az elnevezést.

Tagszél. A Csépán melletti dűlőnek a neve.

57-es. A Szent Demeter pusztá melletti dűlő. A dűlő 57 kat. hold szántóföldből áll.

Hőnig (Heönig)-tag. A határ délnyugati, legtávolabbi része. Lehetséges, hogy nem is tartozik Ottomány határához. Volt tanya is itt. A tanya helyét gyümölcsfák jelölik.

Szent Demeter-pusztá. A határ déli részén van, szomszédos az albisi határral. Régen egy különálló település határa volt. 1991-ig mindig uradalmi birtok volt, pontosabban 1946-tól állami tulajdon, ugyanúgy mint a Csépán, a Horgas, a Búzarét stb.

Szent Demeter-szállás, vagy Szent Demeter-tanya. A valamikori Szent Demeter faluról kapta a nevét. Nevezték még **Jasztrabszky-tanyának**, **Péchy-tagnak**. A lakosság a **Felső-tanya** elnevezést használta.

1935–1940 között az új tulajdonosok neve után egyik része **Grósz-tanya**, a másik része **Mocan-tanya** nevet kapta. 1935 előtt a Bostor Lajos tulajdona volt. A 19. század utolsó évtizedében tizenkét család lakott itt, akik között volt gépész, dohányos, béres, kocsis, cseléd és napszámos. 1900–1916 között már huszonegy család lakott ezen a tanyán. 1935-ben a két új tulajdonos egy tanya-elválasztó úttal a Felső tanyát ketté osztotta. Az elválasztóút keleti része az Ottomány felé vezető széles dűlőúthoz kapcsolódott, míg a nyugati része a Hőnig-tag felé irányult. A Felső-tanyát megosztó úttól délre és délkeletre volt a Grósz-tanya, az eredeti tanya nagyobbik része, míg az elválasztó úttól északra és északnyugatra a Mocan-tanya, vagy ahogy itt nevezték, a postafőnök tanyája volt. Az előbbihez 100 kat. hold szántóföld, míg az utóbbihoz 40 kat. hold szántóföld is tartozott. (Mocan Eugen érmihályfalvi postafőnök volt 1940-ig.)

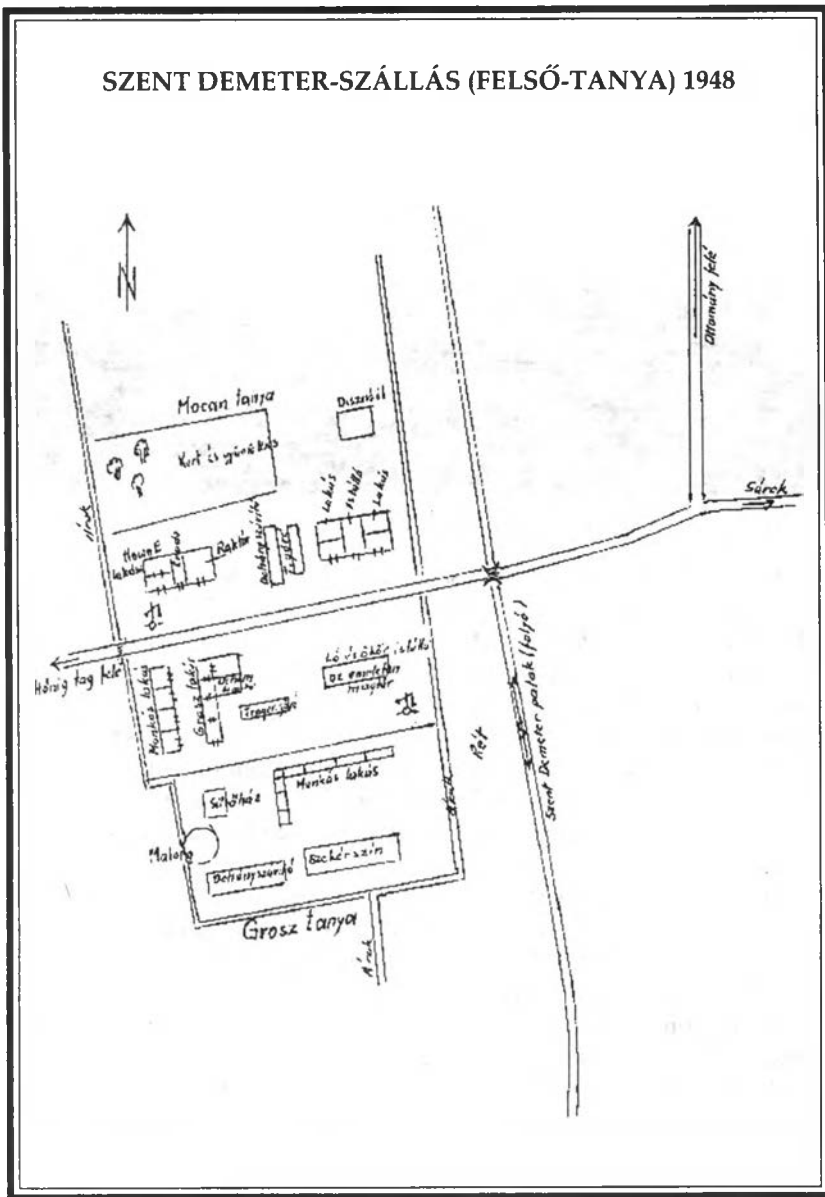
Bakó Imre (sz. 1934.), érmihályfalvi lakos, felvázolta a tanyán volt épületeket, a következő visszaemlékezéseket vetette papírra: „Az épületek között mindenfelé tele volt ültetve akác- és koronaakácfával. Úgy nézett ki, mint egy őserdő. Mindkét tanya mellett kert és gyümölcsös volt, sokfajta gyümölcsfával beültetve. Májusban a tanya tisztára virágerdő volt. Meseszép volt a rengeteg fa, mikor kivirágzott. Nagyon sokféle madár is volt a tanya körül. Minden évben négy gólyapár költött itt, és az istállóban nagyon sok fecske fészkel. A tanyáktól kb. 50 m-re keletre volt egy rét, és annak szélén folyt a Szent Demeter-folyó (valójában csak patak volt). Az adatközlő szerint, aki szüleivel és testvéreivel együtt 1948-ig élt a tanyán, akkor tizenöt család élt itt, a családfők neve szerint: Bakó Ferenc, Balázs Sándor, Biri József, Biri Mihály, Dandé Bálint, Jenei Imre, Kuprák Mihály, Máté Sándor, Orosz Imre, Sinyi János, H. Szűcs Sándor, Szűcs Sándor, id. Zahari László, ifj. Zahari László és Zsiskú János.

A Felső-tanya összes épületeit 1950 után lebontották, lakóinak legnagyobb része beköltözött a faluba. Ekkor épült ki az Újsor.

Szent Demeter-patak (folyó). A Tagszél mélyebben fekvő részénél van a forrása. Ottomány határában az egyetlen folyóvíz, amely észak-dél lefutású. A volt Felső-tanya mellett folyik, s a déli irányban éri el az albsi határt.

Vízgyűjtő-tó. Az 1960-as évek vége felé a Szent Demeter-patak vizének a felduzzasztására a Jégeres (rég neve Tagszél) dűlőtől a Szent

SZENT DEMETER-SZÁLLÁS (FELSŐ-TANYA) 1948

Kunhalom – a Várhegy teteje

Demeter-pusztán át egy háromszög alakú gyűjtőtavat alakítottak ki. A munkálatokat lipovánok végezték. A tó hossza kb. 750 méter és egy 345 méter hosszú gáttal zárták el. A tó legnagyobb része a Szent Demeter-pusztában volt. Úgy tervezték, hogy a tó vizéből fogják öntözni a környező dűlőkben levő szántóföldeket (Csépán, Jégeres, Szent Demeter-pusztá és a Sárok egy része). A tavat csakhamar felszámolták, a lakosság minden hasznosítható anyagot (betonlapok) elhurcolt.

Jégeres. A Tagszél-dűlő újkeletű elnevezése az égerfa neve után. A vízgyűjtő környékét jégerfával ültették be, és azóta a dűlőt Jégeresnek nevezik.

Sárok. A Margitta úti dűlőtől a Jégeresig terül el kelet-nyugat irányban. A határ legdélebben elterülő része. Szomszédos a boggyoszlói és az albisi határral. Nevének eredete ismeretlen, annyit tudunk, hogy a történelmi Baranya megyében van hasonló nevű falu.

Bárány lapos. Az Előszigeti úttól keletre az Ér-főcsatornáig húzódó terület. 1950-ig a község tulajdona volt. Erre a területre épült a kollektív gazdaság állattenyésztési farmja. Ezt a korszerűen felszerelt részleget 1991 után lebontották, fillérékért elkótyavetyélték. Mindössze a két magtár maradt meg és egy istálló, amit a mihályfalvi gépállomás és az akkor még vegetáló Arovit Konzervgyár vásárolt meg.

EGYHÁZI ÉLET

A református egyház története

A községtől délnyugatra, kb. 4 km-re elterülő Szent Demeter-szállást ma már csak Tanya-dűlőnek, Jégeresnek hívják. Az egész terület szántó, nyoma sincs már az 1960-as évekig meglévő Felső-tanyának. Valamikor itt volt a legősibb keresztény települése a vidéknek. Egyházas Szent Demeter a tatárjárás áldozata lett. Az 1940-es években még fellelhető volt a templom fundamentumának maradványa.

Az első írásos bizonyíték a kereszténységről 1332–1337-ből való. A pápai tizedjegyzékben szerepel Miklós nevű pap (plébános), aki évi 8 garas pápai tizedet fizetett. 1552-ben is római katolikus papja van, aki a tridenti zsinat számára 3 aranyforintot adott. Ez abban az időben igen nagy összegnek számított, ennyit csak nagyobb települések adtak. 1556-ig a községnek római katolikus temploma volt, de 1560 után már a reformátusoké a templom. A reformáció elterjedését nagyban elősegítette Varkocs Tamás váradi várkapitány, aki a Zólyomi családba való beházasodása révén, felesége hozományaként, székelyhídi és diószegi birtokokkal együtt megkapta az ottományi birtokot is. 1567-ben már működik a református iskola, külön fiú- és külön leánycsoportokkal. Ebben az évben a debreceni zsinat már úgy említi Ottományt, mint tiszta református községet. 1692-ben Harsányi Ábrahám a református pap.

A templom leírása

Mint ahogy az előbbieken utalás történt rá, a jelenlegi református templom 1566-ig római katolikus templom volt. Hogy mikor épült? Nem tudjuk biztosan. A templom keleti része a szentélyvel, ahol a főoltár állt, az eredeti római katolikus templomnak a maradványa. A szentély keleti oldalának egyik, még eredetiségében megmaradt félköríves kajácsos ablaka, s egy ilyen de már befalazott ablakának a körvonalai a templom hajójának a déli oldalán, valamint a támasz hiánya e részeken, a templom építését a román kori (román építészeti stílus), félköríves építészet korába helyezi. Feltételezhető, hogy az eredeti templom a 12. vagy a 13. században épülhetett, tehát Árpád-kori templom. Ezt a tény

igyekszik alátámasztani az 1332-ből való pápai tizedlajstromban való bejegyzés is (Nycolaus sacerdos de villa Oleman). A templom körüli (a templom előtt) tér volt az ősrégi (kb. 600–750 évvel ezelőtti) katolikus temető, ahol a község egykori lakói porladoznak, s talán közöttük Miklós pap is. A sírhantokat már rég legyalulta az idő buldózere, az ember már nem is sejtí, hogy valamikor temető volt a templom előtti téren.

K. Nagy Sándor, aki járt Ottományban, említést tett a szentély félköríves ablakairól. Azt is leírta, hogy a templom mennyezete deszkából van, és a karzata is, amelynek deszkáira képek vannak festve. Részletesen leírta a reformátusok által építtetett csinos tornyot, melynek teteje hosszú sugárban emelkedik a négy szegletre illesztett négy kis fiatorony között. 1635-ben katedrával látják el a templomot, 1646-ban pedig ajtókat állítanak be; 1654-ben a gerendákat és a mennyezetet újították meg (kicsérélték). 1770-ben általános javítást végeztek a templomon. Újabb javításokra kerül sor 1839-ben, és ugyanekkor kívül-belül lemeszelték a falakat. 1847-ben a tetőzetet új zsindeleyel látják el. 1883-ban megint zsindeleyezik a tetőt és kátránnyal vonják be. 1898. július 5-én, villámcsapás következtében leég a templom. Az esetről és az újjáépítésről Szentmihályné Szabó Mária Templomépítés címmel novellát írt. Találkozásunk alkalmával elmesélte, hogy a vihar által elsodort egyik fiatornyot eltette a parókia padlására. Szabó Mihály lelkész fáradozásának köszönhetően 1898 decemberére felépült az új templom. Ez a jelenlegi templom némileg eltér az előző, Bunyitay Vince által leírt templomtól. A keleti részén kiszélesítették a falat, ahol eredetileg a szentély volt és megszüntették a külső, lépcsős bejáratot a karzatba. A templom déli oldalán átépítették és megnagyobbították a portikuszt. A toronysisakot és a templom tetőzetét horganyzott lemezzel fedték be. A templomba három ajtón keresztül lehet bejutni; a keleti oldalon van a bejárat a férfiak számára, a déli oldalon, a portikusz ajtaján a nők és a lelkész számára van bejárat, míg a torony alatti ajtón szintén a nők bejárata van. Az északi falon négy ablak van, a déli oldalon pedig kettő. A portikuszon is van két ablak, egyik a keleti falon, másik a nyugati falon. A szószerk a templom északi fala előtt van, közvetlenül a falhoz építve. A szószerktől keletre van a papszerk (Mózes-szerk). A nyugati részben van húsz (10+10) pad két sorban, a nők számára. A szószerkkel szemben van három pad a konfirmándusok számára (régen a bírák szerkének nevezték). A keleti oldalon tizenegy pad (6+5) a férfiak ülőhelye. A templom közepén van az úrasztala. A keleti karzaton a

fiúk ülnek, míg a nyugati karzat legnagyobb részét az orgona foglalja el és néhány ülőhely van a gyermekek számára. Ennek a karzatnak a borítóján két tábla található, ami emléket állít azoknak, akik az orgona megépítésére jelentős összeget adományoztak: Kovács András és neje Mészáros Terézia 1000 koronát, míg Németi József és neje Szűcs Zsuzsanna 300 koronát adományoztak az orgona építésére. A költségek többi részét közadakozásból és jótékonyági összejövetelek bevételeiből fedezték. Az orgona összköltsége két korona híjával 5000 korona. Az orgonát a pécsi Angster József készítette el egy év leforgása alatt, és a helységbe 1913. december 1-jén érkezett meg; csaknem két hét alatt felszerelték. Kipróbálására és szakvéleményezésre Szilágyi Árpád székelyhídi kántortanítót hívták meg. Az orgona kifogástalanul működött és működik mind a mai napig. Az orgona két regiszteres: egy manuálos, 54 billentyűvel és két pedállal készült. Összesen 636 síp van benne, amiből 51 fasíp, 48 horgany síp és 537 ónsíp. A portikusz felőli falon egy fémlemezről készült tábla Szabó Mihály lelkésznek állít emléket, aki az egyházközségtől támogatva létrehozta ezt a mai szemmel is korszerűnek tekintett puritán templomot. A tábla ferde sávosan háromszínűre: piros-fehér-zöldre van lefestve. A templom mesterséges megvilágítását elektromos fénycsövek biztosítják. A padozat színes betonlapokkal van burkolva (piros, fekete és fehér). A bútortat világosbarna színezetű, kitűnő állapotban. A portikuszt a templom belsejétől egy deszkából és üvegből készült ajtóval ellátott választófal határolja el.

A templom 300 férőhelyes. A portikusz külső falán, a bejárati ajtó mellett, 1995 óta Szentjóni Szabó László emléket megörökítő márványtábla áll.

A torony

A torony a templom nyugati oldalán van, amivel egybeépítették több mint kétszáz évvel ezelőtt. A fundamentum építtetését Szentjóni Szabó Zsigmond (Szentjóni Szabó László költő testvérbátyja) főgondnok a saját költségén fedezte 1794-ben. A torony építését 1798-ban kezdték el. A kőművesmunkát Albertperger Mihály, míg a vasmunkát Diószegi Péter végezte. Az építkezést 1801-ben fejezik be Sári Mihály lelkészisége, nemes Jánki Tamás és Zeffer Péter gondnoksága alatt. A toronyépítés összköltsége 1480 vonás forint. A toronytest magassága 19 méter, a

toronysisak magassága 23 méter = 42 méter. A toronytest négy szögletére, a fő toronysisak köré egy-egy fiatornyot építettek. A toronysisak csúcsára gömböt szereltek, amelyre egy fémrúd segítségével szerelték fel a csillagot és a bádogvitorlát. Mindegyik fiatornyon is volt bádogvitorla és csillag. A tornyot zsindegyel fedték be, ablakait pedig zsalugátereztek. 1849-ben a zsindegyt meg kellett újítani.

1898. július 5-én, villámcsapás következtében leégett a torony tetőzete. A kijavítási munkálatokat a váradi illetőségű Pápai István mester végzi el. Megindul a közadakozás a templom és a torony javítására. Az egyházközség a debreceni Első Takarékpénztártól 5500 forint kölcsönt kénytelen felvenni a javításra. A gömbhúzás szeptember 11-én ünnepélyes keretek között történt. A gömböt egy öltönyre való szövettel takarták be, amit a mesternek ajándékoztak. 1924-ben javították a tornyot, majd 1955-ben kisebb javítást végeztek rajta.

Pupucz Zsuzsanna 300 forintos hagyatékából és az egyháztalagok adományából 1868-ban elkészült a toronyóra. Az óra 575 forintba került.

A toronyban két harang van; a nagyharangot 1819-ben öntötték Váradon 1500 váltóforintért. A harangon felül a következő felírás van: „Fudit me honoricus Horne N Varadini Anno 1819.” Középen: „Vivos voce, Mortuos plange, Fulgura frango.” Az alján: „Az ottományi ref. Sz. Eklézsia hasznára szíves adakozásból gyűlt pénzen készítettett MDCCCXIX.”

A kisharangot Nicolae Sporeanu bukaresti harangöntő öntötte. A 185 kg-os harang a felszerelési munkálatokkal együtt 20 000 lejbe került. A következő felirat olvasható rajta: „Isten dicsőségére készítették közadakozásból az ottományi református anyaszentegyház tagjai az 1923. évben. XCVI:6 verse.” A harangot Létai József kovácmester, Kovács Sándor és Kovács János szerelték fel. A felavatási ünnepség 1923. december 2-án volt. Az előző és jóval értékesebb kisharang az első világháború áldozata lett. Ennek leírása az 1832–1846-ig terjedő jegyzőkönyveket tartalmazó könyv utolsó lapján található leltárban szerepel. A harangon a következő felírás volt: „In honorem Dei fudit me Georgius Vierdi In Eperjes Anno D-ni MDCLII.” Ma a harangozás villamos motorral történik.

Az egyházközségnek három harmóniumja van; a harmadik nem régen „került haza”. Szabó Lászlóné Cs. Nagy Jolán, pécsi lakos, volt ottományi tanítónő a saját harmóniumát a gyülekezetnek ajándékozta.

Klenódiumok (kegytárgyak)

Ezüstkehely, belül aranyozva, úrvacsoraosztáshoz. A talpának szélében a következő bevésés található: „Az Oltományi RFTA Szt Ecclesia számára csináltaták magok költségén nemes Kovács János és felesége Mészáros Anna. 1794 eszt.”

Ezüstkehely úrvacsoraosztáshoz, 1858-ból.

Úrasztali cín kanna.

Úrasztali cín tányér.

Úrasztali ezüst tányér.

Keresztelőkanna, tányérral.

Zománcozott kék színű kanna.

Kenyérvágó nagykés.

Számos abrosz, terítő és kendő, közülük a jelentősebbek: úrasztali terítő, Baloghi Balogh Ferenc adománya; úrasztali terítő Kósa Józsefné Kovács Ilona adománya; úrasztali terítő, készítette Kéri Andor és neje Zeffér Irén, 1988, felirata: „Bizonyára jószágod és kegyelmed követnek engem életem minden napján.” Zsolt. 23:6.

A 19. század elejéről származó feljegyzések arról tanúskodnak, hogy az egyháznak anyagi nehézségei voltak. 1838-ban elhatározták, hogy az anyagi gondok enyhítése végett, az egyháztagnak minden köblös földjük után 6 ice búzát adjanak az egyháznak (1icce=0,8484 liter). A század végén a templom tetőszerkezetének és a torony tetőzetének a leégése csak fokozza az anyagi gondokat. Kölcsönfelvételnek köszönhetően, 1898 végére sikerült a templomot és a tornyot újjáépíteni. Ugyancsak a század végén, az egyháznak új iskolát kellett építenie. Az anyagi gondokat enyhítette az 1910-ben kapott 1400 korona államsegély. 1913-ban az egyháznak új iskolát kellett építenie. Utána következett a háború, ami még inkább fokozta az egyház és tagjainak az elszegényedését. 1932-ben az egyház iskolabővítésre kényszerül, amihez 70 000 lej kölcsönt kénytelen felvenni. 1936-ban az egyháznak az egyházkerületnél 24 000 lej adóssága van. Az egyházkerület vezetősége látva a nehézségeket amivel az egyházközség küszködik, a tartozást elengedte. A második világháború és az utána következő ínséges évek (aszály, beszolgáltatási kötelezettség) mindinkább fokozták az anyagi gondokat. Az államosítás és a kollektivizálás után az egyház nem rendelkezett földterülettel, még a régi temető sírhantjain is a téesz juhait

legeltették. Lényeges változást hozott Szabó Dániel lelkésszé való megválasztása. A templomot és a parókiát renoválták. A bádogtetőt több alkalommal lefestették, illetve megjavították. A parókia folyosója üvegfalat kapott; a templomba és a parókia épületébe bevezették a villanyt. A harangokat is villanymotor szólaltatja meg. A templom környéke szép és rendezett. E sok megvalósítás mellett az egyháznak nincsenek anyagi gondjai. Az ottományi egyházközség a gazdagabb egyházközségek csoportjába sorolható.

1932. május 22-én Sulyok István, a Királyhágómelléki Egyházkerület püspöke, Végh József esperes és az egyházmegyei főgondnok kíséretében látogatást tett az egyházközségben. A püspök kérte az egyház tagjait, hogy továbbra is maradjanak meg a szeretetben és Jézusban, akkor a külső anyagi nehézségek is megoldódnak.

1995. október 15-én Ft. Tőkés László, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület püspöke, Csernák Béla egyházkerületi főjegyző és Gellért Gyula, az Érmelléki Egyházmegye esperesének kíséretében, a Szentjóni Szabó László emlékünnepség alkalmából látogattak el az ottományi református egyházközségbe. A zsúfolásig megtelt templomban Gellért Gyula esperes hirdette az Igét. A költő halálának a 200 éves évfordulója alkalmából a templom falán elhelyezett emléktáblát Tőkés László püspök leplezte le

Az egyházközség lelkészei

Mint ahogy az előzőkben említettem, Miklós pap római katolikus lelkész szolgált Ottományban 1332–1337 között (villa Oleman).

Hogy kik voltak a lelkészek a reformáció első századában, arról nincs semmilyen adat. 1629-ben Csehi Mihály a lelkész. 1633-ban már ifj. Debreczeni János hirdette az Igét, de hogy meddig szolgált, arról nincs feljegyzés. 1692-ben Harsányi Ábrahám a prédikátor. 1696–1733 között Peleskei Ferenc volt a lelkész. 1733–1736 között Putnoki János szolgált, 1736–1738 között Tóth István volt az egyházközség lelkésze. Őt követte Dézsi István, aki 1738–1744 között volt itt, 1744-ben Margittára hívták lelkésznek. 1759–1771 közötti időszakban Kolozsvári Sámuel a lelkész. 1772–1796 között Hunyadi Sámuel az egyházközség lelkésze, aki az érmelléki esperesi tisztséget is betöltötte. Sári Mihály 1797–1832 között volt lelkész. Ő írta meg az egyházközség első történetét, amely ma is olvasható az egyházmegyei levéltárban. 1832.

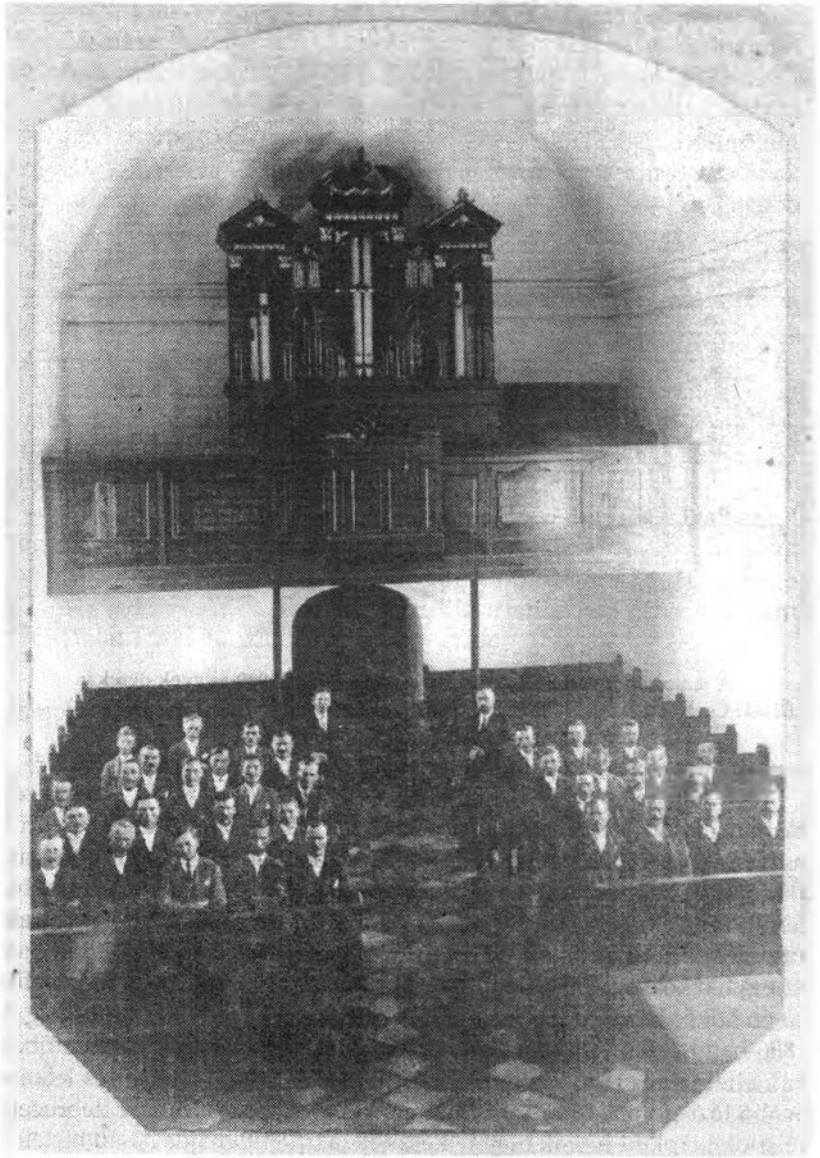

A templom keleti bejárara előtti csoportkép az 1930-as évek derekán

Ülnek: Cs. Nagy Dánielné (Fábián Jolán), Kovács Károlyné (Bertalan Julianna), Kósa Józsefné, Cs. Nagy Dániel református lelkész

Állnak: Cs. Nagy Jolán (Pötyike), Kósa Károly igazgató-tanító, Kovács Karolina, Kovács István és Simon Emília

március 8-án halt meg, a helyi református temetőben helyezték örök nyugalomra. 1832. június 10-től 1837. november 27-ig az ottományi református egyházban Szabó Antal volt a lelkész, ő is a helyi református temetőben nyugszik, testvére, Szabó Menyhért állíttatott neki síremléket. 1838. június 5-én Végh Sándor esperesi káplánt hívták meg az egyházközségbe, aki 1848-ban Túrkevére távozott. 1848. augusztus 10-én Lőkös János esperesi káplán került az egyházközségbe, itt szolgált 1886-ban bekövetkezett haláláig; az ottományi református temetőben van eltemetve. 1886. július 4-től 1887. április 24-ig a helyettes lelkész Szabó József volt. 1884. április 24-én Visontai Szabó Mihály debreceni püspöki káplánt hívják meg lelkésznek, aki 1919. május 30-án hirtelen bekövetkezett haláláig szolgálta az egyházközséget. Az ő szolgálata alatt

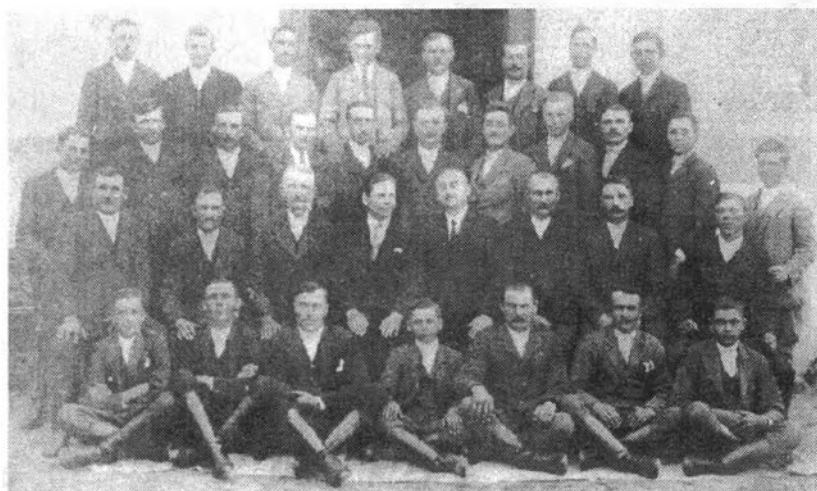

A Dalárda az 1930-as évek elején

épült újjá 1898-ban a villámcsapás következtében leégett templom. 1919-ben a helyettes lelkész Kovács Mihály volt. 1920. január 1-jétől 1958. augusztus 31-ig Cs. Nagy Dániel volt lelkésze az egyházközségnek. 1959. szeptember 1-jétől 1968. július 1. között Kupán István a lelkész, aki a dobrai egyházközségből jött Ottományba. 1969. április 1-jétől Szabó Dániel lelkész vette át a szolgálatot, aki az érolaszi egyházközségből érkezett (1957–1958 között segédlelkész volt az ottományi gyülekezetben).

Segédlelkészek: Sárközi István 1917-ben, Kelemen Gyula 1918-ban.

Kántorok: Tar Ferenc 1919–1921 között, Pásztor Lajos 1921–1925 között szolgált; Kósa Károly igazgató-tanító 1925–1948 között; Csokmai András 1949–1959; Koszta Imre 1959–1975; Seres Károly 1975-től napjainkig.

Dalárda (férfi kórus) az 1930-as években

Földön ülnek: L. Szűcs Sándor, Nagy Elek, Lukács István, Bodnár Imre, Geszti Imre, G. Szűcs Sándor és Bodnár Károly

Széken ülnek: Lukács Lajos, Bogár Károly, Jakab Mihály, Kósa Károly ig.-tanító, karvezető, Cs. Nagy Dániel lelkész, K. Zeffér Sándor, Horváth Lajos, Somogyi József, Somogyi Pál

Állnak – Első sor: L Szűcs Elek, Kéri Imre, M. Kovács Dániel, Újzab László, Nagy Kálmán, Jakab Dániel, K. Kovács Imre, Kiss Sándor, Dorkó Lajos, Garnai István

– *Második sor:* Fülöp József, Szűcs Ferenc, K. Kovács Elek, Kovács István, Geszti Lajos, Komsa György, G. Kovács Sándor és Szűcs Kálmán

*„Megterítve áll előttünk
A szeretet asztala”.
Úrvacsora vétele előtt*

Sulyok István püspök 1932-ben Ottományban

A templomépítő lelkes,
Szabó Mihály síremléke
a régi temetőben

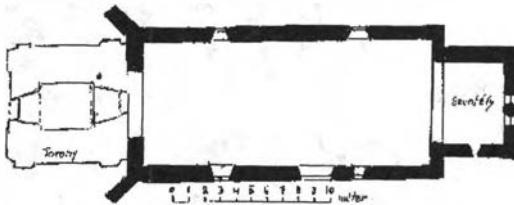

Tőkés László püspök Ottományban 1995-ben

Az Ottományi Egyház

Bunyitay Vince: A Váradi püspökség története c. könyv (II. kötet, XIV. tábla)

A templom alaprajza

A világháborús emlékmű és a templom

Baptista gyülekezet

A baptista gyülekezet 1907-ben alakult meg; Kovács Péter és családja, valamint Nagy József és családja a székelyhídi gyülekezetben keresztelkedtek meg. A Kis utca és a Hadház utca sarkán levő házat vásárolták meg és alakították át imateremmé; ezt a házat később eladták Lebovics Náthánnak és megvásárolták az Égettdombon levő házat (jelenleg a 108. sz.), amit baptista gyülekezeti imaházzá alakítottak át. A kezdeti időszakban Szabó Sándor, majd később a fia, Szabó Károly prédikátorok Székelyhídról jártak ide. Az 1920-as évek végétől egészen az oroszok bejöveteléig a helybeli Kovács Lajos volt a gyülekezet prédikátora (az orosz katonák a saját udvarán lelőtték). Utána Szilágyi Antal, akinek az ottományi születésű Kovács Róza volt a felesége, járt ki Érmihályfalváról prédikálni. Amikor nem volt jelen a lelkész, Mátyus Pál és Balogh József helybeli gyülekezeti tagok tartották az istentiszteletet. Később a székelyhídi Balla Gábor járt ki bizonyos időközökben Igét hirdetni. Jelenleg alkalmanként Érmihályfalváról

A baptista gyülekezet fúvószenekara 1959-ben.

Ülnek (balról jobbra): Szilágyi Gyula, Zeffér József, Kovács Miklós, Váradi Imre, Szabó Márton (Kémer) karmester, Zeffér Barna, Kovács Lajos, Mátyus Pál

Állnak: Juhász István, Juhász Károly, Balogh József, Gergely András, Zeffér Dániel, Váradi Károly, Csokmai Béla

Gergely István lelkész tart istentiszteletet a gyülekezetben; a gondnok Kovács Lajos. Habár az imaházban van keresztelőmedence, a keresztelődést (megkeresztelést) leginkább a Csíkosztó kristályvizében tartották. Az utolsó keresztelés 1999-ben volt, amit az értarcsai gyülekezetben tartottak, amikor egy 37 éves férfival gyarapodott az ottományi gyülekezet tagjainak száma. Az 1941-es népszámlálási adatok szerint már 57 baptista volt Ottományban, számuk 1992-ben 18-ra apadt.

A '70-es évekig a gyülekezetnek rézfúvós zenekara is volt. Tavasszal és nyáron, vasárnap estéenként az Égettdombról messze elhallatszottak az általuk játszott egyházi énekek. Tizenöt baptista van a faluban, ezekből tizenegy felnőtt, négy kiskorú.

Egy hitfelekezet évszázada Ottományban

Az izraeliták jelenléte Ottományban már az 1800-as évek első felében kimutatható, 1890-ben 93 zsidó vallású ember élt a községben. 1921-ben hetvenhatan voltak. A Kis utcán, a 225. szám alatti telken volt az imaházuk, vagy ahogy itt nevezték, a zsidó templom. Az Amerikában élő Sonnenschen Ede 1998-ban írott levelében arról számolt be, hogy gyermekkorában, 1921-ben ide járt át Szalacsról vallást tanulni Lebovitz Naftali metszőhöz (sakter). Ugyancsak Ottományba jártak át az érbogyoszlói izraeliták is. Ők halottaikat is az ottományi zsidó temetőben hantolták el. 1941-ben 37 izraelitát mutat ki a statisztika Ottományban. 1944 tavaszán történt deportálásuk után 32 ember pusztult el a náci haláltáborokban. Név szerint ezek a mártírok: Benedek Etelka, Benedek Imre, Benedek Klára, Grossinger Hiller-Ilen, Katz Olga, Lebovitz Berta, Lebovitz Herman, Lebovitz Móric, Müller Fáni, Müller Lili, Müller Mózes, Reichmann Gyula, Reichmann Imre, Reichmann Magda, Roth Adolf, Roth Adolfné, Roth Lajos, Roth Lenke, Schlesinger Alice, Schlesinger Benjámín, Schlesinger Eszter, Schlesinger Izrael, Schlesinger József, Slomovics (Katz) Erzsébet, Slomovics (Katz) Éta, Szlorovics Dávid, Szlorovics Ferenc, Szlorovics Margit, Szlorovics Pepi, Szlorovics Piroska, Vebermann Ármin és Vebermann Schlesinger Sára.

1945 tavaszán, a háború befejeződése után néhányan visszatértek, de 1950-ig kitelepültek Izrael államba. Imaházukat eladták, amit lakóházzá alakítottak át. E hitfelekezet több mint százéves ittlétéről a Gát domboldalán meghúzódó temető emlékeztet.

„ÉLT 39 ÉVET” – 1952–1991

1991-ben, amikor megkezdtek széthordani a téesz javait, az úgynevezett „közös vagyont”, elkeseredésemben elhatároztam, hogy az utókor számára röviden leírom annak a közel négy évtizednek a történetét, amely a volt kollektív gazdaság – mezőgazdasági termelészövetkezet – tevékenységét ölelte fel. Nem a kényszerrel létrehozott közös gazdaság kimúlása szegte kedvemem, hanem az a végtelen pusztítás, rombolás, amit haszonszerzéstől indítatva véghezvittek. Loptak éjjel, loptak nappal, hordták a javakat egyes személyek Ottományból, de még Adonyból is. Az árverés mindennek nevezhető volt, csak árverésnek nem. Elárverezték a kifogástalan állagú épületeket, útszegélyeken levő élőfákat, azokat a leltári tárgyakat, amit még nem sikerült ellopni, kerítést, de még a kúria termeiben levő csempekályhákat is... Többen ki sem fizették a javak ellenértékét. Mint külső szemlélő (sohasem voltam téesz-tag) szomorúan néztem végig, hogy válik semmivé az, amit veritékes munkával, nélkülözések árán hoztak létre az ottományi emberek. A volt téesz olyan korszerű állattenyésztési farmmal rendelkezett, amivel megalapozhatták volna egy modern gazdálkodási forma alapjait; lebontották az alighogy elkészült istállókat, de még a teljesen el sem készült takarmány-előkészítő épületét is. Az árverésen befolyt pénzből a téesz-tagokat kárpótolták, minden megvalósított munkanap-egységért 70 banit (abban az időben 1 doboz gyufa ára) kaptak. A közös gazdaságba bevitt föld használatáért nem fizettek semmit (Szalacson 1 ha földért 1800 lej fizettek). A téesz irattárát vandál kezek dúlták fel, nagyon sok fontos irat semmisült meg, közöttük a belépési nyilatkozatok. Sikerült megvalósítani a néhány ember által megfogalmazott jelszót (szlogent): „Mindenkinek a nulláról induljon el!” Ez sikerült, de az, hogy a falu szekere miképpen fog a kátyúból kikerülni, az a jövő titka.

1952. november 2-án megalakult a Dózsa György Kollektív Gazdaság. A közös gazdaságba belépők túlnyomó részben szegény-parasztok voltak. Száz család, 286 személlyel, 268 ha földön kezdte meg a közös gazdálkodást. A szántóföldön kívül a közösbe adtak 9 ökröt, 8 tehenet és 14 lovat. A gazdaság alaptőkéje 233 000 lej volt.

A kollektivizálási folyamat 1960. január 9-én fejeződött be. A beszerzés, vagy ahogy mondták, a felvilágosító munka nem nélkülözte a durva módszereket, a zsarolást sem. A gazdaság elnevezését később megváltoztatták Petőfi Sándor Mezőgazdasági Termelőszövetkezetre. A téeszben 335 család iratkozott be. Az általuk bevitt földterület 1252 ha, amiből 1061 szántóföld. Az állatállomány a következő volt: 215 szarvasmarha, 1088 sertés, 96 ló és 1019 juh. Később a téeszben a családok száma 370-re nőtt. Az 1970-es évek elején megkezdődött a munkaerő elvándorlása, ami az évtized vége felé rohamosan növekedett. Míg 1960-ban 626 személy dolgozott a téeszben, addig 1978-ban már csak 355 ember maradt, ekkor már a tagok 80 százaléka 40 éven felüli volt. A téesz székhelye a kastélyban volt. Kezdetben az itt levő gazdasági épületekben tartották az állatokat, és megvásárolták Gulyás Józseftől a házat, amit szintén istállónak használtak. Később az Előszigeten felépítik a korszerű állattenyésztési farmot, két magtárat és az üvegházat. A farmon harminc épület volt, különböző rendeltetéssel: 8 istálló a szarvasmarhák számára, 1 istálló a lovak számára, 6 ól a sertések részére, 4 a juhek számára, 2 magtár, 1 raktár, 1 épület, amelyben kovácsműhely, asztalos-kerékgyártó műhely működött. Ezen kívül számos kukoricagóré és csűr volt a tanyán. Az állattenyésztési farmmal szemben levő oldalon volt az üvegház és több fóliaház. A székház mögött levő domb aljában kútát fúrtak és egy kb. 70 m nagyságú medencét építettek. A medencéből a víz szabadeséssel jutott el az állattenyésztési farmra, ahol az istállókban önitató volt. Végül felépítettek egy nagy épületet a takarmány előkészítése (őrlés) számára, amit a bekövetkezett változások miatt már nem tudtak berendezni. Az óvoda szomszédságában 1970-ben építettek egy kenyérsütődét; 3 és 5 kg-os kenyereket a lakosság által bevitt lisztből sütöttek; egy időben még az albisiak és az érbogyoszlóiak egy része is ide hozta a lisztet megsüttetni.

A Szabó Mária utcán levő üres telekre mérnöki lakást építettek, ahová a vizet is bevezették. A Nagyhegyen szőlőt telepítettek, aminek a megmunkálásához nem értettek, s ezért ezt később felszámolták. A Nagyhegyen barackost, míg a kastély mögötti domboldalon almást létesítettek. A '60-as években a szállítást négy tehergépkocsival és egy traktor-vontatott remorkával oldották meg. A tehergépkocsik számára garázsokat is építettek. A téesz gondoskodott a napközi otthon fenntar-

tásáról is. A konyha és az ebédlő a volt uradalmi alkalmazottak lakásában volt. A két szakácsnő javadalmazását is a gazdaság vállalta magára.

A '60-as években, a gépesítés jelszava alatt megkezdődött a lovak likvidálása. Mivel magánszemély nem tarthatott igavonó állatot, a lovakat köteles volt mindenki beadni a téeszbe, ott viszont nem volt szükség rájuk, s ezért megölették őket; ezt a piszkos munkát id. Kéri József végezte el; a lótetemeket megetették a sertésekkel (anyakocákkal). Később, mikor az üzemanyagot korlátozták, a gépjárművek helyett ismét jó volt a lóval vontatott szekér is.

Megalakulásától két évtizeden keresztül, az ottományi téesz igen jól működő mezőgazdasági egységnek számított; jólétben éltek a tagok, sokan közülük házat építettek, bevezették a villanyt, rádiót, bútorokat, szőnyeget vásároltak. Az emberek között nyoma sem volt a gyűlölködésnek. November 2-át minden évben megünnepelték (a téesz megalakulásának a napja), mindenkinek jutott egy tányér finom gulyásleves és pörkölt. Ilyenkor kinyílt a pinceajtó is, ahol hajnalig lehetett borozgatni, a fiatalság pedig a platánfa alatt levő szabadtéri színpadon ropta a táncot. A téesz nyugdíjasainak kevéske nyugdíját a gazdaság természetbeni juttatásokkal egészítette ki. A gazdaság élénjáró dolgozói jutalomként üdüléseken és országos kiránduláson vettek részt.

Nádfedeles ház már alig volt a faluban, és igen elszaporodtak a televízió vevőkészülékek is. „Norma-pénz”-osztáskor, a helybeli szövetkezeti boltban, meg Székelyhídon, Mihályfalván, a téesz-tagok nagyszabású bevásárlást eszközöltek; volt már ruha, lábbeli. A kiutalás (pontrendszer) már csak emlék volt. (Annak idején egy karton fejkendőre – 8,60 lej – többen is pályáztak és a kapkodás közben szétszakították.)

Az 1970-es években minden megváltozott. A mindenható kommunista párt, s annak vezetői, élükön a főtitkárral, a beszolgáltatási rendszerhez hasonló eljárást vezettek be. A háztáji területet csökkentették, de még annak a termésének egy részét is be kellett adni az állami alapba. A boltban egyes árucikkeket csak úgy lehetett megvásárolni, ha tojást, búzát, babot, tollat stb. adtak el jóval áron alul. Ezenkívül minden családnak kötelessége volt évente egy sertést leszerződnie és beadnia az államnak. A szerződéseket általában a tantestület tagjainak volt a kötelessége kitölteni. A délelőtti tanítás fáradalmaikat úgy pihenték

ki, hogy délután és este a téesz-irodában a szerződések üres rovatait töltötték ki.

A gazdaság termelését és a földterületet állandóan növelni kellett. Ha a valóságban nem is volt rá lehetőség, de papíron és a felsőbb szervekhez továbbított jelentésekben úgy kellett feltüntetni. Az állatok létszámát is növelni kellett, a legelőt pedig fokozatosan, felszántásokkal zsugorították. Az állattenyésztési farmon az állatokat szabályszerűen éhezették. A téesz-tagok osztaléka is évről évre egyre kevesebb lett, s ezért rá voltak kényszerítve, hogy egy keveset lopjanak az általuk és a saját földjeiken termelt javakból (terményekből). József Attilát parafrazálva: kis szatyrocskájukban hazavitték. A rendőrség bevonásával több esetben ellenőrzést tartottak, a határról hazatérőket a faluba bevezető úton várták és megmotozták őket. Növendék szarvasmarhát (borjút) még a téesz-tagoknak sem volt szabad vágni. Ezért a cselekedetért börtön járt.

Az 1980-as években mindenki rettegett a falurombolástól; e félelemnek a '89-es decemberi változás vetett véget.

1989 januárjában megszüntették a téesz önállóságát, a központ Szalacson volt, ez az állapot egy évig maradt fenn. 1990 elején újra önállósult az mtsz. A tagok egyéni használatra 0,75 ha szántóföldet kaptak, és ez az utolsó egy év ismét sikeres esztendő volt. Mindenki meg volt elégedve az elvégzett munkája után kapott osztalékkal, gondja, problémája senkinek sem volt, senkinek sem kellett törődnie azzal, hogy mivel szántasson, mikor vessen, vagy hogyan oldja meg a betakarítást. Ezt az állapotot a 18/1991. számú földtörvény szüntette meg. A nehézségek, néhány családot kivéve ezután következtek. Bonyodalmak adódtak a föld visszajuttatása körül, majd utána a föld megmunkálása okozott fejtörést nagyon sok gazdálkodó számára. Jelentkeztek a földbérlők, az AROVIT Konzervgyár, ahol még azt hitték, hogy őket nem éri utól a balsors és a Gépészeti Állomás. Természetesen számukra a saját érdekük volt a fő szempont, és nem a magatehetetlen földtulajdonosok érdeke.

Az mtsz elnökei a következők voltak: Dandé Sándor 1952–1956; Kéri Imre 1957–1960; Juhász Sándor 1961–1962; Kiss Gyula 1963–1977; Jakab Dániel 1978–1979; Farkas Gyula 1980; Biri Sándor 1981–1983; Farkas Gyula 1984–1985; Tinkó Irén 1986–1987; Wolf Magda 1988–1989,

és B. Borsi Imre 1990–1991. A nyilvántartást és a könyvelést Lovász Irma (Érkörtlvényes) indította be.

(1960-ban az mtsz tagjainak a munkanap-egységre a következőket osztották ki:

- 236 500 kg búzát, egységár 1 lej/kg
- 363 000 kg tengerit, egységár 1 lej/kg
- 33 000 kg árpát, egységár 1 lej/kg
- 220 000 kg burgonyát, egységár 0,10 lej/kg
- 44 000 kg csutkát, egységár 0,10 lej/kg
- 110 000 kg szénát, egységár 0,10 lej/kg
- 44 000 kg szalmát, egységár 0,10 lej/kg
- 8 800 kg kristálycukrot, 10 lej/kg
- 34 382 liter bort, 1 lej/liter
- 220 liter pálinkát, 10 lej/liter.

Adalék az ottományi mtsz „nekrológjához” a Bihari Napló 1994. június 3-i számából, Dérer Ferenc és Szűcs László újságírók a helyszínen szerzett benyomásaik alapján: „Az esztelen szabadság. A farm irodájából kilépvén rettenetes látvány tárult elénk. Mintha egy nagy bombatámadás után, vagy egy szörnyű földrengés másodnapján érkeztünk volna a helyszínre. A volt téesz korszerű állattenyésztési farmja mutatja ezt a képet. Az egykori ivóvízvezetéken még most is csepeg a víz. A takarmányszállító-futószalag egy-egy része még megmaradt. A téesz-struktúrával együtt az értékes ingatlanokat is szétverték '89 után. A mintegy három-négy hektárnyi területen épületmaradványok, téglatormelék, vályog, kidöntött fák, fémdarabok. Hogy e terület mikor lesz termelésre alkalmas, senki sem tudja megmondani.”

Megjegyzés: Ottomány lakói emlékezetükben őrzik a volt téesz vagyonát elherdálók (vezetőség, adminisztratív személyzet) nevét.

SZÖVETKEZÉS – SZÖVETKEZET

Az első világháború végéig a faluban két-három szatócsüzlet volt. A háború befejezése után Cs. Nagy Dániel református lelkész kezdeményezésére és irányítása alatt megindult a fogyasztási szövetkezés szervezése. 1922-ben a 402-es helyrajzi szám alatt levő községi beltelken, a lakosok adakozásából, részvények jegyzéséből megépült a szövetkezet épülete, ami egy eladói helyiségből és egy igen kicsi szoba-konyhából álló szolgálati lakrészből állott. Az épületet 1961-ben bontották le. A bontás alkalmával az alapban találtak egy kis üvegbutéliát, amiben volt 1 lejes címletű bankjegy, amire a következőt írták: 1922 román pénz 1 lei. Akkor ez a pénz volt forgalomban. Az épület nádfedeles volt, elé egy pincét is építettek; később megvették a szomszédos épületet Vágó Dezsőtől, amit átalakítottak kocsmává (italkimérő helyiségé). A Hangya Fogyasztási és Értékesítési Szövetkezet a részvényesek támogatásával működött, ügyvezetője Cs. Nagy Dániel lelkész volt. Az indulást követő években fellendült az áruforgalom, az állóalap növekedett, és a tagok is jelentős osztalékot kaptak. Az 1920-as évek vége felé a szövetkezet csődbe jutott. 1930-ban meghirdették sürgős eladását, az újsághirdetésre Szabó Lajos jelentkezett Szilágypérből, de nem vásárlási szándékkal, hanem mint eladó. Az ügyvezetővel történt beszélgetés alkalmával felszínre került, hogy a szövetkezet további működése nem lehetséges. Szabó Lajosnak sikerült meggyőznie Cs. Nagy Dániel tiszteletes urat, és ő beleegyezett abba, hogy újraindítsák a szövetkezetet. A befizetett garanciapénzből közszükségleti cikkeket vásároltak, amiket forgalmaztak. Nemsokára Szabó Lajos Zilahról megszerezte az italkimérési engedélyt is és Szilágypérből özvegy Csák Aladárnétól bort és pálinkát hoztak, aminek az ellenértékét az eladás után fizették ki. A szövetkezet fellendült, öt év múlva megvásároltak egy másik magánüzletet a Kandia utca elején (fiókszövetkezet). Az áruválaszték is bővült. A szövetkezet rendelkezett háztartási eszközökkel, mint pl. húsdaráló, diódaráló, mákdaráló, amit ki lehetett kölcsönözni, úgyszintén a vetőmagtisztítót, a kukoricamorzsolót.

Néhány vásárlási szokás a '30-as évekből: általában kockacukrot vásároltak 3 vagy 5 lejért (néhány kocka), 1/4 vagy 1/2 kilogrammot

csak a jegyző családja, a lelkész és a tanítók vettek, keserűsöt (magnéziumszulfát) hashajtó gyanánt és a beteg állatok (főként sertések) gyógyítására vették. A bűdös kénvirágot (kénport) szintén az állatok gyógyítására vásárolták. Gyakran vettek kocsikenőcsöt (kulimázt). A szeszesitalok hűtésére nyáron jeget használtak, amit télen raktároztak el jégveremben. A citromsó és a csokoládé közszükségleti árucikkeknek számított, amennyiben hiányzott az üzletből, a hatóságok kihágási jegyzőkönyvet vettek fel. Magyarországnak a második világháborúba való belépése után az árukészlet megcsappant; jegyre (zöldkeresztes jegy) adták a cukrot, a margarint és a lisztet. A petróleumot is kiutalásra adták. A háború befejezése után a szövetkezet üzlete teljesen kiürült. Nagyrítkán érkezett petróleum, abban sem sok volt a haszon, mivel felvizezve árulták (egy literes üvegben alól kb. 6 dl víz volt, fölötte meg 4 dl petróleum). A fokozódó pénz-elértéktelenedés miatt a lakosok mindent felvásároltak. Eltűnt a rizs, mindenféle fűszer. Cukrot évente kétszer vagy háromszor osztottak, személyenként 100 grammot. Só is nagyon ritkán érkezett, csakúgy mint a petróleum. A petróleumot napraforgóolajjal helyettesítették.

Az új szövetkezeti üzlet 1964-ben

1946-ban a szövetkezet nevét Kaláka Szövetkezetre változtatták. Később csak a nevében volt szövetkezet, mivel az állam irányította és felügyelte. Önállóságát elvesztette, előbb az érmihályfalvi Frontiera szövetkezeti központhoz, majd az értarcsai Libertatea szövetkezeti központhoz, s végül a szalacsi Muncitorul szövetkezet egyik fióküzlete

lett. 1951-ben az üzletet elköltöztették a megüresedett községháza épületébe. A volt jegyzői lakás három szobáját foglalta el. 1951 telén, máig ismeretlen tettesek kifosztották, az egész árukészletet elvitték. Érdekesség, hogy az épület egyik szomszédos termében éjjeli őrök tartózkodtak, de semmi neszt nem észleltek.

1952 nyarán, mivel a termeket iskolai bentlakássá alakították át (hálószoba, ebédlő, konyha), a szövetkezeti üzletet visszaköltöztették a régi épületbe. A nádtetőt lebontották és az épületet cseréppel fedték be. A homlokzatot ún. fecskeszárnyúvá képezték ki. Az áruválaszték fokozatosan bővült, de textilből, lábbelifélékből még elég kevés volt. Ezeket az áruféleségeket egy három tagból álló bizottság osztotta el. Volt olyan család, akinek egy karton fejkendő (8,60 lei) jutott, míg egy másik családnak 2 méter párnatoknak való (14,50 lej/m) stb. Zománcédény-féleségekből évente kb. két alkalommal érkezett néhány darab. Szeszecialok is elég ritkán érkeztek, de május 1-jére, augusztus 23-ra mindig kapott a falu.

1960-ban az épületet az előtte levő pincével együtt lebontották és elkezdték az új épület felhúzását. 1962 őszén az épület elkészült. A helybeliek és a helybeli kollektív gazdaság hathatósan hozzájárult a felépítéshez. 1960 óta a Kis utca végén, egy lakatlan épületben italkimérés is működött, majd tíz év múlva a szövetkezeti áruházhoz épített boltba telepítették. A '89-es változás után a szövetkezet fokozatos sorvadásnak indult, majd 1990-re felszámolódott. A lakosságot kötelezték, hogy részvényt jegyezzen (hiány-árucikkeket csak úgy adtak, ha részvényt jegyeztek és fizettek). A családfő részvényjegyzése 150 lej, míg a családtagok részvénye 50 lej volt. A szövetkezet mezőgazdasági termékek felvásárlásával is foglalkozott. A lakosságot kötelezték búza, kukorica, szárazbab, tojás, nyúl stb. áron alúli eladására.

OKTATÁS

Már a legrégebbi időben megkezdődött az alapfokú oktatás, az egyház támogatásával és irányításával. Kezdetben a paptól szereztek a gyermekek alapfokú ismereteket, később tanítókat, iskolamestereket alkalmaztak. A falunak már 1567-ben van református iskolája, ahol külön fiú- és leányosztály volt. Sajnos, hogy a reformáció kezdeti századaiból, azon kívül, hogy kik voltak a fiúk és leányok iskolamesterei, semmiféle feljegyzés nincs. Sipos Orbán tanfelügyelő, 1903-ban kiadott statisztikai munkájában írja: „Az iskola Ottományban 1780 körül szerveződött – Református elemi iskola.”

Az iskolai oktatás újjászervezése szempontjából döntő szerepe volt Mária Terézia 1777-ben kiadott Ratio Educationis (A nevelés rendje) tanügyi szabályzatának, amely kötelezővé tette az elemi oktatást minden 6–12 év közötti gyermek számára. Az első feljegyzés az iskoláról 1789-ből való, amelyből kitűnik, hogy abban az időben betűvetést, vallási ismereteket és számadást tanítottak. Az 1811-ben kiadott császári és királyi rendelet előírja, hogy a szülők kötelesek gyermekeiket iskolába járattatni, és a szegényektől nem szabad tandíjat kérni. A tanítás magyar nyelven folyt, de 1819-ig latint is tanítottak. Az ekkor kiadott rendelet szerint, azokban az iskolákban, ahol a gyermekek csak két, három évet tanultak, latin helyett vallást, bibliai történeteket, helyesírást, számvetést és éneket oktattak.

1866-ban felvetődött egy új iskola építése, de semmi sem lett belőle. 1870-ben a Reformátusa Egyházközség felszólítást kapott a hivatalos szervektől, hogy amennyiben nem épít új iskolát, akkor bevonják a felekezeti iskola működési jogát és helyette községi állami iskolát hoznak létre. Mostmár az egyház gyorsan cselekszik és hozzáfog egy 25x8 m iskolaépület felépítéséhez. Az épület falát vertfalból (döngölt agyag) készítették, tetejét zsindellyel fedték be. A tanterem hatvan gyermek befogadását tette lehetővé. Ezenkívül a tanító számára egy nagyobb és egy kisebb szobát, konyhát és kamrát alakítottak ki. Az épület felépítése megközelítőleg 2000 forintba került. Az építkezés elég vontatottan haladt, 1870-ben kezdték meg, de csak nyolc év múlva készült el, azért húzódtott el, mert az egyház tagjai vonakodtak hozzájárulni a iskola építéséhez. Sok egyházztaggal szemben kényszerítő intézkedéseket

alkalmazták. Az iskolát a gálospetri Bodor József és Barskó Jakab mesterek vezetésével építették fel. A régi, dűledezőfélben levő iskola épületét a telekkel együtt eladták. Felsőbb rendeletre, 1873-ban megszervezték az ismétlő osztályokat, minden 12–15 év közötti gyermek köteles volt vasárnaponként megjelenni az iskolában, hogy gyakorolják az írást és az olvasást, amiért a tanítónak tanulónként 1 forintot fizettek.

A szülők nem nagyon akarták gyermekeiket iskolába járattatni, s ezért az egyház kényszerítő határozatot hozott, miszerint minden hat évet betöltött gyermek után, akár jár az iskolába akár nem, köteles a szülő tandíjat fizetni. Az iskolát már 1892-ben javíttatni kellett, mert a zsindeletetönkrement, ugyanakkor a padlózatot is megcsinálták, amit téglából készítettek el. Bár az elemi oktatás kötelező volt, mégis sok tanköteles gyermek kimaradt az iskolából. Egyesek igen távol a falutól, tanyákon (Szent Demeter-szállás, Búzaréti-tanya) laktak, mások igen szegény családból származtak és nem volt megfelelő ruházatuk és lábbelijük. Sok alkalommal az alacsonyabb osztályokba járó tanulók oktatását a tanítók rábízta a nagyobb jótanulókra. A tanítók a tanítás mellett egyházi és községi szolgálatokat is teljesítettek, nagyon sok alkalommal ők végezték a temetést is, kiváltképpen ha az elhunyt kiskorú volt. Például 1858-ban Lőkös János lelkész 22 halottat temetett, míg Kiss Lajos fiútanító 25 halottat és Váradi Mihály leánytanító három halottat temetett. A következő évben a lelkész tíz halottat temetett, míg Kiss Lajos fiútanító huszonegyet. 1884-ben Lőkös János lelkész három halottat, míg Huszár Sándor rektor 19 temetésen végezte a gyászszertartást. A templomban a kántori teendőket is a tanítók végezték. A tanítók szolgálati lakásban laktak, terményjárulékot kaptak, például a legrégebb díjlevél szerint 50 köböl kétszeres élet (búza és rozs keveréke), ezenkívül minden gyermek után kaptak egy kanta mustot és egy véka csöves tengerit. Kaptak 24 forint készpénzt is (az 1800-as évek első részében minden tanuló után a szülő 30 dénárt fizetett évente. 1864-ben eltörölték a tanítók bérfizetését. 1881-ben a rektor tizenhat hold földet kapott használatra. 1909-ben a kántor-tanítói díjlevél a következő volt: 60 hektoliter rozs váltsága literenként 9 fillérével = 540 korona. Kántori készpénz fizetés 30 korona, 6 öl tűzifa, 16 hold szántóföld használata, a hozzá tartozó legelőilletőséggel. Stóla az Egyházkerület határozata szerint. 1894-ben az Egyháztanács kérvényezte az Egyházmegyénél, hogy államköltségen építsenek egy

másik iskolát, mert a tanköteles tanulók száma igen megnövekedett és a meglévő iskolában nehezen férnek el a tanulók. 1908-ban a vármegyei közigazgatási bizottság elrendelte, hogy még abban az évben az egyházközség építsen egy új iskolát és egy tanítói lakást, ám az egyháznak nem volt tehetsége az iskola megépítésére. Az állami szervek, belátva az egyház gyenge anyagi helyzetét, 1281 korona államsegélyt utaltak ki az Ottományi Református Egyház számára.

A Tiszántúli Református Egyházkerület Népiskolai Tőkesegély Alapjától az egyházközség 8000 korona kölcsönt vett fel 1,5%-os kamatra és 32 évi lejáratra. Ez a kölcsön lehetővé tette, hogy beszüntessék a gyermekek általi tűzifa hordását az iskola fűtésére. A Presbitérium elhatározta egy másik iskola megépítését. Az iskolát a 447-es helyrajzi számú telekre építették. A tervrajzot az érmihályfalvi Katona Ferenc építész készítette, a felépítést Lévai Imre végezte 13 100 koronáért. 1913. május 12-re elkészült az új iskola (bádgos iskola), amely egy nagy tanteremből állt, amit keleti és északi oldalán L-alakban a tanítói lakás vett körül. A padokat Szijártó Lajos helybeli lakos készítette. 1914 őszén a tanítás csak az I-III. osztályos tanulók számára kezdődött meg, a háború miatt. A felsőbb osztályba járó gyermekek csak akkor mentek az iskolába, amikor a mezőn befejeződött a munka. Nem ritkaságnak számított, hogy a háború éveiben 14–15 éves leányok permetezték a szőlőt. A háború vége felé Kovács Gusztáv rektort (igazgató-tanító) behívták frontszolgálatra. 1918. június 5-én hősi halált halt. Megözvegyült felesége, Kovácsné Szabó Róza 1921-ig tanított az ottományi iskolában.

A hatéves oktatásról áttértek a hétéves oktatásra és bevezették az év végi vizsgáztatást. A VII. osztály elvégzése után a tanulóknak abszolváló vizsgát kellett tenniük. A vizsgaközpont leginkább Érmihályfalván volt. A román közigazgatás bevezetése után megkezdtek a román nyelv oktatását, az irodalom és nyelvtan mellett a történelmet és a földrajzot is román nyelven kellett tanítani. 1924-ben átirat érkezett az érmihályfalvi Főszolgabírói Hivataltól 1840/1924. szám alatt, amely ezt tartalmazta (természetesen román nyelven): Községi Előjáráságnak Ottomány. Tisztelettel tudomására adom, hogy a Közoktatásügyi Minisztérium 9165/1924. sz. rendeletével több kisebbségi lakosságú községben a nyugati határ mentén állami népiskola létesítését határozza el. Ezek között van Adony, Ottomány, Keserű, Érselelend, Érsemjén is. Hogy ezekben az iskolákban az előadás még ebben az évben

Az 1924-ben alakult állami iskola

Előtérben, balról jobbra: Simon Emília tanítónő, Kovács Karolina felekezeti iskolai tanítónő és Kősa Károly felekezeti iskolai igazgató-tanító

megkezdődjék, tisztelettel kérem, hogy szíveskedjék ideiglenesen is helyiséget biztosítani az iskola számára, addig is, míg építhető lesz állami népiskola ezekben a községekben. A község a legszükségesebb bútortatról gondoskodik. A helyiség megszerzéséről szíveskedjék jelentést tenni, és akkor sürgősen gondoskodom róla, hogy minden községbe tanítót küldjenek. Érmihályfalva, 1924. november 3. Főszolgabíró, Pop sk. Még ebben az évben a község megvásárolta Jasztrabszky Sándor nagyváradi lakostól (volt ottományi földbirtokos) a Kis utca sarkán, a 377. és 378. helyrajzi szám alatt levő belterületet, a rajta levő épületekkel együtt. Ebben az épületben kezdődött el a kimondottan román nyelven történő tanítás Ottományban. A kinevezett tanító mindössze egy évet tanított itt, de ez idő alatt igen feszült volt a helyzet közte és a helybeli lakosok között (szerinte a magyarok hazátlan vándorok és barbárok voltak). A helyzet kedvezőre fordult, amikor a nagyon kedves és művelt Simon Emíliát nevezték ki az állami iskola tanítónőjének. Kezdetben csak a nem református gyermekek (izraeliták, baptisták, görög katolikusok) jártak a román tannyelvű iskolába. Miután

a román tanítónő magyar férjet választott magának, támadások keresztüzébe került. Tanítványait az Érmihályfalván tartott abszolváló vizsgán megbuktatták, majd később őt is elhelyezték Krasznarécsére. A helyébe került tanító többször fogalmazott meg feljelentéseket, különösen Cs. Nagy Dániel lelkész ellen. A román tannyelvű oktatás 1940-ig tartott.

1932-ben a hatóság értesítette az egyházközséget, hogy iskolája kicsi és korszerűtlen; amennyiben nem épít új iskolát, akkor a meghatározott létszámon felüli gyermekeket átírják a román nyelvű állami iskolába. A lakosok nagy többsége ragaszkodott a felekezeti iskolához, az egyház is ragaszkodott ahhoz, hogy felekezeti iskolába járjanak legalább a református gyermekek, ezért elhatározták, hogy új iskolát építenek az egyháztagok hozzájárulásából. Akadt vagy 90 ember, köztük Lovass István földbirtokos, Kardos Sándor, akik beadvánnyal fordultak az Egyházmegyéhez, hogy akadályozza meg az iskola építését. Tévedésüket később belátták és a fellebbezést visszavonták. Az épület tervrajzát Gönci Sándor mérnök készítette el. A terv szerint az épület 81 150 lejbe került. Az egyház, a meglevő 11 150 lejhez 70 000 lej kölcsönt vett fel 8%-os kamatra és 20 évi törlesztésre. A munkát Szilágyi Lajos kőműves, Kovács Sándor ács és Cseke József asztalos vállalták fel 46 412 lejért. A tanterem méretei: 10 m hosszú, 7 m széles és 4 m magas (a cserepes iskola utcafronti része). Az iskola 1932. augusztus 2-re készült el, a felavatását szeptember 17-én tartották, istentisztelettel. 1936-ban a tanfelügyelői ellenőrzés alkalmával, kifogásolták a padokat, ezért az egyházközség új padokat csináltatott Cseke József asztalossal. 1936-ban a VII. osztályos tanulókat átírták az állami iskolába. A Szilágy megyei Tanfelügyelőség megvonta az iskola működési jogát. Az egyház panaszt emelt a Királyhágómelléki Református Egyházkerületnél, a tanítást változatlanul tovább folytatták. 1940 tavaszán az igazgató-tanítót berendelték katonai szolgálatra. Az egész felekezeti iskolában egy tanító, Cs. Nagy Jolán tanított. Az augusztusi államhatalom-változás következtében a tanítás október 18-án kezdődött meg. A felekezeti iskolában maradt a II., III. és a IV. osztály, tanítójuk Cs. Nagy Jolán és az V–VII. osztály, akiket Kósa Károly igazgató-tanító oktatott. Az első osztályos gyermekeket (két korosztály: hatévesek és hétévesek) Kósáné Simon Emília tanította. Ezek a gyermekek a Magyar Királyi Állami Iskolába jártak.

1943-ban az igazgatói lakást és a cserepes iskolát egy nagyobb renoválásnak vetették alá. 1944 januárjában, a háború miatt fellépő tűzifahiány miatt tanítási szünetet tartottak. A tanévet április elsején befejezték. A front átvonulása és az államhatalom újbóli megváltozása után az 1944/45-ös tanév december 7-én kezdődött meg.

1948-ban államosították a felekezeti iskolát. Az első hetedik osztály, az államosítás után, 1950 tavaszán végzett. Az iskolaköteles tanulók oktatása mellett tanfolyamot szerveztek az analfabéta (írástudatlan) felnőttek számára, akiknek legnagyobb része sikeres vizsgát tett. Az 1950-es évek második felében a tanulóknak a negyedik osztály elvégzése után vizsgázniuk kellett és oklevelet (diplomát) kaptak a négy osztály elvégzéséről. Ebben az időszakban nagyon sok tanuló a negyedik osztály elvégzése után nem tanult tovább. 1953 ősztől az iskolának bentlakása (internátus) is volt. A bentlakás a volt községháza épületében kapott helyet, ahol az éradonyi tanulókat helyezték el, mivel falujukban nem volt felső ciklus (V–VII. osztály). Az 1965/66-os tanévtől kezdve megszüntették az abszolváló vizsgát a VIII. osztályos tanulók számára. Az 1970-es években lehetővé vált a felnőttek levizsgálása az V–VIII. osztályból. Egy tanévben két osztályt is végezhetek.

1979-ben, részben önkéntes adóból, részben állami támogatásból felépült a korszerű, négytantermes, emeletes iskola. Az építőmester Kolák Géza szalacsi lakos volt, az építkezési munkálatokat a falu lakói végezték önkéntes munkában. Újra cserélték az egész bútorzatot, a fizika oktatásához a VI–VIII. osztályban teljes felszerelést kapott az iskola.

A második világháború után óvoda is létesült a faluban. Kezdetben a volt román tannyelvű állami iskola épületében működött, majd a kastély nyugati szárnyában, jelenleg a volt községháza épületében nyert elhelyezést. A volt tévesz napközi otthont tartott fenn, s így az anyák nyugodtan mehetek dolgozni a mezőre, mivel gyermekeik reggeltől estig felügyelet alatt voltak, étkezést is biztosítottak részükre. Az 1989-es változás után megszűnt a napközi otthon is, a bútorzatot és a konyhafelszerelést „élelmes” kapzsi emberek ellopták.

Óvónők voltak: Kőfaragó Ilona, Kovács Katalin (ő volt a falu párttitkára, a kultúrotthon igazgatója, abban az időben az egész falut ő irányította), Fábiánné Berde Sarolta, Dávidné Adorján Margit, Rácz Márta, Bokorné Szabó Terézia, Sáska Ágnes, Fele Mária, Mészárosné

A református iskola III. és IV. osztályos tanulói 1933-ban közöttük Kovács Karolina tanítónő és Kósa Károly igazgató

Kelemen Irén, Nagyné Csokmai Irma, Vass Zsuzsanna, Kissné Szántó Edit, Barabásné Pál Krisztina, Magyarné Valkó Magda. Két név azok közül, akik a gyermekekre felügyeltek: Kovács Erzsébet és Szávó Jolán.

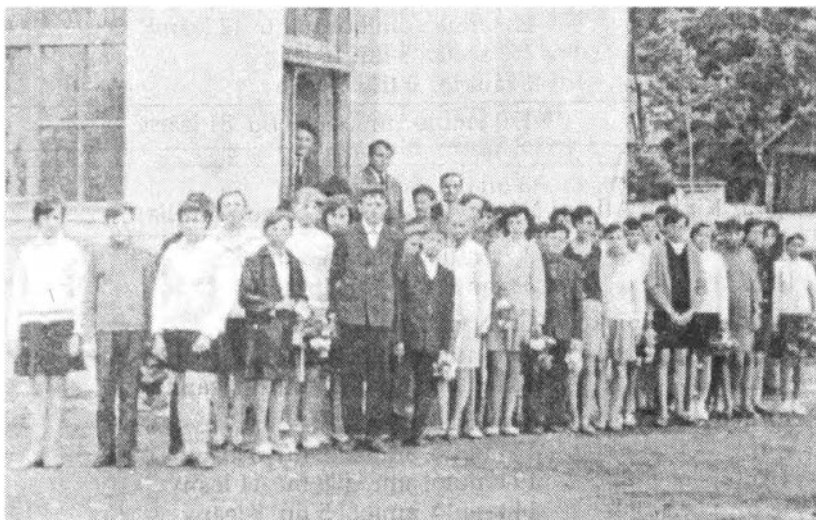
Ui. 1912-ben Bene Mihály (lakhelye nem ismeretes), jelentős pénzüsszeget küldött az iskola legjobb tanulóinak megjutalmazására.

1941 januárjában a felvidéki (jelenleg Szlovákia), páskaházai református iskola adományokat küldött az iskola számára és bejelentették, hogy testvéri kapcsolatot kívánnak létesíteni az ottományi iskolával. 1944. március elején az iskolából egy csoport ellátogatott Páskaházára (Pasková).

1836-ban 79 gyermek járt az iskolába, két osztályterembe, az egyikben 45 fiú, a másikban 34 leány tanult. 1900-ban 138 tanulója volt az ottományi iskolának, akiket Huszár Sándor tanított.

Tanóra az iskolában 1941-ben

Ballagás 1969-ben

A diákok háta mögött Ájj József, Molnos Lajos, Ájjné Dombi Júlia és Szabó István, a tantestület tagjai

1930/1931-es tanév	Református iskola	Állami iskola
I. o.	27 tanuló	20 tanuló
II. o.	13 tanuló	10 tanuló
III. o.	21 tanuló	8 tanuló
IV. o.	15 tanuló	4 tanuló
V. o.	15 tanuló	6 tanuló
VI. o.	9 tanuló	1 tanuló
VII. o.	–	3 tanuló
ÖSSZESEN:	100 tanuló	52 tanuló

1941/1942-es tanév**Magyar Királyi Állami Népiskola Tanítónő Kósáné Simon Emília**

I. o.	47 tanuló, amiből 29 fiú 18 leány
III. o.	16 tanuló, 7 fiú 9 leány
Református Népiskola (tanítónő Cs. Nagy Jolán)	
II. o.	42 tanuló, amiből 19 fiú 23 leány
IV. o.	20 tanuló, 13 fiú 7 leány
Református Népiskola (tanító Kósa Károly)	
V. o.	22 tanuló, amiből 10 fiú 12 leány
VI. o.	15 tanuló, 5 fiú 10 leány
VII. o.	8 tanuló, 6 fiú, 2 leány
ÖSSZESEN:	170 tanuló, amiből 89 fiú 81 leány

1942/1943-as tanév**Magyar Királyi Állami Népiskola (Kósáné Simon Emília)**

I. o.	27 tanuló, amiből 15 fiú 12 leány
II. o.	33 tanuló, 20 fiú 13 leány
Református Népiskola (Cs. Nagy Jolán)	
III. o.	43 tanuló, amiből 22 fiú 21 leány
IV. o.	18 tanuló, amiből 8 fiú 10 leány
Református Népiskola (Kósa Károly)	
V. o.	17 tanuló, amiből 9 fiú 8 leány
VI. o.	19 tanuló, amiből 8 fiú 11 leány
VII. o.	14 tanuló, amiből 5 fiú 9 leány
ÖSSZESEN:	171 tanuló, amiből 87 fiú 84 leány
Gyakorló osztály:	10 tanuló, 7 fiú és 3 leány

1949/1950-es tanév

I. o.	32 tanuló, amiből 21 fiú 11leány
II. o.	23 tanuló, 13 fiú 10 leány
III. o.	20 tanuló, 9 fiú 11 leány
IV. o.	28 tanuló, 12 fiú 16 leány
V. o.	10 tanuló, 3 fiú 7 leány
VI. o.	14 tanuló, 11 fiú 3 leány
VII. o.	24 tanuló, 14 fiú 10 leány
ÖSSZESEN:	151 tanuló, amiből 83 fiú 68 leány

Az 1952/53-as tanévtől ide jártak iskolába az éradonyi tanulók V. osztálytól (felső ciklus). Az 1959/60-as tanévben a VII. osztályt még itt végezték az éradonyiak (Szodorai Lajos).

1960/1961-es tanév

I. o.	18 tanuló, 11 fiú 7 leány
II. o.	16 tanuló, 6 fiú 10 leány
III. o.	23 tanuló, 9 fiú 13 leány
IV. o.	20 tanuló, 10 fiú 10 leány
V. o.	21 tanuló, 9 fiú 12 leány
VI. o.	14 tanuló, 7 fiú 7 leány
VII. o.	14 tanuló, 7 fiú 7 leány
ÖSSZESEN:	126 tanuló, 60 fiú 66 leány

1970/1971-es tanév

I. o.	17 tanuló
II. o.	18 tanuló
III. o.	18 tanuló
IV. o.	23 tanuló
V. o.	11 tanuló
VI. o.	14 tanuló
VII. o.	18 tanuló
VIII. o.	17 tanuló
ÖSSZESEN:	136 tanuló

1980/1981-es tanév

I. o.	9 tanuló, 5 fiú 4 leány
II. o.	10 tanuló, 5 fiú, 5 leány
III. o.	9 tanuló, 7 fiú 2 leány
IV. o.	14 tanuló, 7 fiú 7 leány
V. o.	21 tanuló, 12 fiú 9 leány
VI. o.	14 tanuló, 6 fiú 8 leány
VII. o.	14 tanuló, 5 fiú 9 leány
VIII. o.	10 tanuló, 5 fiú 5 leány
<hr/>	
ÖSSZESEN:	101 tanuló, amiből 52 fiú 49 leány

1990/1991-es tanév

I. o.	13 tanuló, 8 fiú 5 leány
II. o.	11 tanuló, 6 fiú 5 leány
III. o.	12 tanuló, 4 fiú 8 leány
IV. o.	10 tanuló, 7 fiú 3 leány
V. o.	9 tanuló, 4 fiú 5 leány
VI. o.	14 tanuló, 7 fiú 7 leány
VII. o.	7 tanuló, 4 fiú 3 leány
VIII. o.	16 tanuló, 8 fiú 8 leány
<hr/>	
ÖSSZESEN:	92 tanuló, amiből 48 fiú 44 leány

2000/2001-es tanév

I. o.	7 tanuló, 2 fiú 5 leány
II. o.	14 tanuló, 8 fiú 6 leány
III. o.	7 tanuló, 3 fiú 4 leány
IV. o.	8 tanuló, 2 fiú 6 leány
V. o.	12 tanuló, 8 fiú 4 leány
VI. o.	10 tanuló, 6 fiú 4 leány
VII. o.	11 tanuló, 5 fiú 6 leány
VIII. o.	10 tanuló, 5 fiú 5 leány
<hr/>	
ÖSSZESEN:	79 tanuló, amiből 39 fiú 40 leány

Tanítók (a falu lámpásai)

Szentesi János leánytanító 1763-ban
 Elek Mária, 1797
 Balácsi István, 1798
 Kálmán Pál, 1798
 Czirjáki György leánytanító, 1799
 Kondora András rektor, 1799
 Erdélyi János leánytanító, 1800
 Barta János rektor, 1801
 Gál István, 1802
 Szenci István leánytanító, 1804
 Erdélyi Ferenc leánytanító, 1804
 Kovács Sándor, 1808
 Molnár Mihály rektor, 1808
 Bujáki Imre rektor, 1810
 Bene Mihály rektor, 1811
 Sára Ferenc leánytanító, 1811
 Özv. Sára Ferencné leánytanító, 1813
 Kovács István leánytanító, 1814
 Bálint György rektor, 1815
 Monosi Ferenc leánytanító, 1816
 Végh József rektor, 1819
 Bod József rektor, 1821
 Nagy Mihály rektor, 1823
 Jakó Mihály, 1824
 Lénárt Sámuel rektor, 1832
 Rácz Miklós leánytanító, 1832
 Szabó István rektor, 1833-1835
 Keresztesi Lajos leánytanító, 1833
 Juhász György leánytanító, 1834
 Hajzer János rektor (fitanító) 1835–1837
 Margittai János leánytanító 1837
 Kovács Péter leánytanító, 1837
 Vida József leánytanító, 1838
 Keresztesi Lajos, ottományi születésű leánytanító, 1839

Nagy József rektor, (fitanító) 1845

Lengyel József rektor, 1846–1849

Sára József leánytanító, 1849

Kovács Sándor leánytanító 1849-ben, de nem sokáig tanított, mert a haza védelmére beállt katonának.

Szilágyi József leánytanító 1854–1865

Fazekas Sándor fitanító, 1853–1856

Kiss Lajos fitanító, 1855–1869

Várad Mihály leánytanító, 1857–1858

Lada Péter leánytanító, 1858–1866

Deák Mihály fitanító, 1860–1864

Stephán Mihály fitanító, 1864–1867

Nagy Sándor fitanító, 1867–1871

Szabó Sámuel leánytanító, 1867–1868

Tóth Mihály leánytanító, 1869–1871

Bódi Zsigmond fitanító, 1869–1872

Ilyés József fitanító, 1872–1875

Borbély Lajos tanító, 1872–1881

Huszár Sándor tanító, 1881. VI. 26.–1916. III. 31. (1881–1912 között rektor.) Újbarson született; felesége Lavotta Karolina; meghalt 1916.III.31-én, 57 évet élt; önkasztással vetett véget életének. (1916.II.19-én még ő végezte a gyászszertartást egy 13 éves fiú temetésén.) Az 1960-as években még sok tanítványa beszélt róla.

Kovács Gusztáv tanító, rektor, 1912–1918; 1918. június 5-én hősi halált halt.

Kováchné Szabó Róza, tanítónő 1917–1921 (1919-ben már özvegy)

Taar Ferenc, 1919–1921

Keszy Ilona 1921–1923

Pásztor Lajos, 1921–1925

Kovács Karolina, később Todoruți-né, 1923. IX. 1.–1935. VI. 30. (Érmihályfalván született 1907. III. 16-án; 1934. IX. 22-én házasságot kötött Todoruți Vasile dohányügynökkel.)

Kósa Károly igazgató-tanító 1925. IX. 1.–1950. VI. 30 (1901. III. 24-én született a Szatmár megyei Egriben. Szülei Kósa József és Kovács Ilona. 1934. X. 4-én feleségül veszi Simon Emília tanítónőt. 1936-ban született Károly nevű fiúk, aki a temesvári Műszaki Egyetemen

elektromérnöki oklevelet szerzett.) Kósa Károly nagy tekintélynek örvendett a faluban. 1925–1950 között ő formálta a falu szellemi életét. Igazgató-tanítói tevékenysége mellett ellátta a kántori teendőket is. Negyven tagból álló férfikórust (dalárdát) vezetett. 1964.II.4-én hunyt el Nagyváradon.

Kósáné Simon Emília 1925. IX. 1.–1950. VI. 30. (1907. IV. 21-én született a Beszterce-Naszód megyei Tekén. Apja Simon Ioan, anyja Oprea Agapia. Teodor Roxin ügyvéd pártfogoltja volt.) A román nyelvű állami iskolában kezdi a tanítást 1925-ben 1937-ig, amikor is Krasznarécsére helyezik, mert magyar férfival kötött házasságot. A második bécsi döntés után tér vissza Ottományba és itt tanított 1950-ig. A faluban nagyon szerették, volt tanítványai ma is szeretettel emlékeznek rá. 1993. IV. 16-án hunyt el Nagyváradon.

Vasile Hotea (Máramaros), 1937–1940, a román állami iskola tanítója.

Bereczki Ilona (Mihályiné) 1935–1937

Sipos Mária, 1937–1938

Cs. Nagy Jolán (Pötyike), 1938. IX. 1.–1944. VI. 30.

Cs. Nagy Dánielné Fábián Jolán, 1944. XII. 7.–1952. VI. 20

Az 1948. évi tanügyi reformtól 2000-ig

Óvónők: Kófaragó Ilona, Berde Sarolta, Kovács Katalin, (a kultúrház igazgatója, községi párttitkár 1952–56 között), Adorján Margit, Szabó Teréz, Rácz Márta, Kelemen Irén, Csokmai Irma, Fele Mária, Sáska Ágnes, Vass Zsuzsanna, Valco Magda, Páll Krisztina; az óvónők munkáját megkönnyítették: Kovács Erzsébet és Szávó Jolán.

Tanítónők: Kocsisné Czier Erzsébet, Papp Julianna, Rédei Marika, Pusztai Erzsébet, Ájnné Dombi Júlia, Nagy Irén, Kovács Erzsébet, Belényesiné Kéri Gizella, Eszenyei Magda, Kapalay Ilona, Kissné Szántó Edit.

Tanítók: Alfater Dezső, Áj József (több éven keresztül igazgató), Sárvári Tibor, Magdás István, Baracsi Béla, Juhász László.

Tanárok: Niederkorn János, Fábián János (igazgató is volt), Katóné Kercsov Livia, Kocsis János, Fórizs József, Bokor János, Bokor Lilla, Kovács Károly, Kovács Szeréna, Baumli István, Habineac Rozália, Kőfalvi

Mihály, Csomaközi Ágnes, Tyukodi Gizella, Feith Éva, Vachter Klára, Fülöp Mária, Balázs Mária, Ruska Klára, Török Magda, Facsar Zsuzsanna, Mészárosné Mikló Erzsébet, Czeglédi Mihály, Horváth Sándor, Szentgyörgyi Sándor, Szűcs György, Vadai Piroska, Szabó István, Molnosné Ohanovits Sára, Molnos Lajos, Babosné Balogh Jolán, Szabó Irén, Fándliné Tiriteu Florica, Godó Franciska, Szabó Annamária, Tarca Margit, Tarca Péter, Molnár Ilona, Kriszte Katalin, Páll Margit, Kovács Katalin, Câmpeanu Cornel, Szabó Ilona (Ibi), Fazekas Mária, Szűcs Erzsébet, Béres Tünde, Babos Endre, Kovács Erzsébet, Szőke Magda, Gergelyné Nagy Irén, Pálné Nagy Edit, Béres Tünde, Murvai Tünde, Szabó Katalin, Gönczi Gyöngyi, Árkosi Antal, Máté Ildikó-Rozália, Zelina Hajnalka, Licz Andrea.

Requiescat in pace. A 20. század második felében elhunyt pedagógusok: Kovács Katalin (Bihardiószeg), Kocsis János (Székelyhíd), Niederkorn János (Székelyhíd), Katóné Kercsov Livia (Székelyhíd), Fülöp Mária (Nagykároly), Tarca Péter (Albis), Tarca Margit (Albis), Bokor János (Érmihályfalva), Bokor Lilla (Érmihályfalva), Kósa Károly (Nagyvárad), Kósáné Simon Emília (Nagyvárad), Eszenyei Magda (Szalacs), Mihályiné Bereczki Ilona (Nagyvárad), Kövesdiné Szabó Irén (Ottomány), Todoruți-né Kovács Karolina (Érmihályfalva), Kovács Károly (Érkörtvélyes).

Iskolaigazgatók a 20. században: Huszár Sándor 1901–1912, Kovács Gusztáv 1912–1918, Kovácsné Szabó Róza 1918–1920, Pásztor Lajos 1921–1925, Kósa Károly 1925–1950, Kocsis János 1951–1952, Fábíán János 1952–1954, Kovács Károly 1955–1959, Ájj József 1959–1968, Molnos Lajos 1968–1969, Szabó István (prof. evidentiat), igazgatása alatt épült az emeletes iskolaépület, Szűcs György 1969–1980, Szűcs György 1980–1989, Babosné Balogh Jolán 1990, Szűcs György 1990-től.

A TELEPÜLÉS GAZDASÁGI ÉLETE

A környező településekhez viszonyítva, Ottomány a gazdagabbak csoportjába tartozik. Termőföldje jó minőségű s könnyen megműködhető, mivel kevés a dombos terület. A 19. század derekától kezdődően több család költözött ide a Hajdú megyei Tetétlenről, de jöttek a közeli Albisról és Érsemjénből is. A 20. század elején sok család vásárolt földet Jasztrabszky Kálmántól.

A község határát három fordulóra (vetésforgó) osztották: első forduló a határ keleti része, a második forduló a határ délkeleti és déli része, a harmadik forduló a határ nyugati része. Ezenkívül volt még a falutól északra elterülő réten levő szántó, amit negyedik fordulónak tekintettek. Az uradalmi birtok a településtől nyugatra az értarcsai és gálospetri határtól az albisi határig terjedt. A második világháborúig hét-nyolc család rendelkezett nagyobb szántófölddel. Volt a faluban néhány középparaszt, akiknek 10–15 kat. hold szántóföld volt a birtokukban. A családok többsége csak 2–3 kat. hold szántóval rendelkezett, ami nem fedezte teljes egészében a család fenntartásához szükséges anyagiakat, ezért kénytelenek voltak kijárni az uradalmi birtokra dolgozni, vagy aratáskor és kapáláskor részesmunkát vállaltak a nagy- és középbirtokosoknál. Sok gazdálkodónak mindössze kétvékás szántóföldje volt fordulóként (kétvékás föld $600 \text{ négyszögöl} = 0,21 \text{ ha}$, amiben két véka – 60 liter – búzának vagy rozsnak a magját vetik el). A kétvékás dupláját köblösnek hívták, ami egy kishold szántó (0,42 ha) volt.

Kalászosok közül főleg őszi- és tavaszibúzát és rozst, vagy az itteni elnevezés szerint, gabonát termesztettek. Termesztettek még árpát is kisebb mértékben. Jelenleg is e három kalászos gabonaféle termesztése a legszámottevőbb. Régen gyakran vetettek ún. kétszerest, ami a búzának és rozsnak a keveréke volt. Egy véka (30 liter) búzát kétvéka rozssal keverték össze és ezt a keveréket vetették el. Régen ló- vagy ökör-vontatású kisékivel szántották fel a földet; a vetőmagot kézzel szórták el, amit beleboronáltak a földbe. Az őszi vetést tavasszal megboronálták. Ha nagyon elszaporodott a vetésben a mezei aszat (nyerhegyes), akkor aszatalóval irtották. A régi betakarítási forma, az aratás nagyban eltért a mai arató-cséplőgéppel történő betakarítástól.

Péter-Pál-nap után, amikor a búza töve „megszakad”, megkezdték az aratást. Egy aratócsoport három személyből állott: egy kaszásból, egy marékszedőből és egy kévekötből. A munkát hajnalban kezdték, amíg a búza harmatos volt, mert a búzából készült köteleket csak nedves búzaszárból lehetett megcsinálni. Miután megsodorták a köteleket, megreggeliztek, vagy ahogy mondták, fröstököltek. A kaszás után ment a marékszedő, aki sarlóval összeszedte a levágott búzát (vagy másféle kalászoszt). A kéveköttő bekötötte a kévéket és tizesével összehordta, ezt keresztnek vagy tizesnek hívják. (A kalangya szó itt ismeretlen volt.) A mag (szem) kicsépelését, a 19. században cséphadaróval, vagy a lovaknak körbe-körbe való járatásával végezték. Nagy előrehaladást jelentett a cséplőgép megjelenése. A cséplőgép meghajtását gőzkazánal oldották meg. A gőzkazánt a tűzveszély miatt a cséplőgéptől, illetve az asztagra rakott búzakévéktől elég nagy távolságra helyezték el. A cséplőgép meghajtását igen hosszú transzmissziószíjjal biztosították (erőátviteli szíj). A cséplőgépet és a gőzkazánt több pár ökörből álló fogat húzta. Később megjelentek a korszerűbb, „magánjáró” gőzkazánok, amelyek alkalmasak voltak a cséplőgép vontatására is. A faluban cséplőgéppel rendelkezett az uradalom: Asztalos Lajos és H. Szabó Lajos.

A gazdálkodók a kalászosoknak a szérűre való hordását igen körültekintően végezték. A szekér aljába kendervászonból szőtt polyvát helyeztek, ami felfogta a kipergetett gabonaszemeket. A cséplőmunkások csoportját a következők alkották: két etető, akik felváltva adagolták a cséplőgép dobjába a kalászosok kévéit, egy kévevágó, aki elvágta a kévéket bekötő köteleket, négy pelyvarakóból (pokoli volt a por a pelyvályuk alatt), hat forgómunkásból, akik az asztagról adogatták a kévéket, hordták a szalmát és rakták a szalmakazlat, s két zsákosból, akik közül az egyik volt a vállalkozó. Természetbeni javadalmazást kaptak, amit minden vasárnap délelőtt elosztottak egymás között. A gépészt és a fűtőlegényt a géptulajdonos fizette. A kazánt szalmával fűtötték.

Az 1800-as években a gabonafélék magjait vízimalomban őrölték meg. A Gáthegy-patakon két felülcsapós vízimalom volt (a víz a kerék lapátjaira felülről folyik rá). Később már volt szárazmalom is. A malom meghajtását lovaknak a körbe-körbe való járásával idézték elő. Az egyik szárazmalom az Égettdombon volt, ami később leégett (innen kapta a nevét), a másik szárazmalom a Kovács Károly udvarában állt. A 20.

század első felében már korszerű malmokat építettek (a Ganz-gyárban), amelyeket már csak a nagyobb lélekszámú településeken szereltek fel.

A kapások közül a kukorica, vagy ahogy itt nevezik, a tengeri a legfontosabb termesztett növény volt és az is maradt napjainkig. Igen fontos az állatok takarmányozása szempontjából, szemesen vagy darálva, a szarvasmarhák és a lovak elfogyasztják a megszáradt kukorica szárát is. Sűrűre vetve zöldtakarmánynak (csalamádé) alkalmazzák. Volt olyan időszak, amikor kenyér hiányában emberi tápláléklul szolgált, különösen 1946–1950 között nagyon sok család arra kényszerült, hogy puliszkát egyen kenyér helyett. Daráját rizs hiányában a hurka töltésére is használták. A málélisztből megesett, hogy tésztát sütöttek. A kukoricakórót, az ízéket, főleg kemence fűtésére használták, néhány háznál még a mai napig is használják. Vetését a századik napon (április 10. körül) kezdik el. A nagyobb gazdaságok kukorica-fölöslegüket az érmihályfalvi vagy margittai terménypiacon értékesítették. Voltak helyben is, akik felvásárolták a kukoricát. A szegények pedig csak vékánként (30 liter), esetleg csövenként vettek belőle. A kukoricaföldbe köztes növényként természetesen még futóbabot és tököt is.

Burgonyát csaknem minden család termeszt. 1950 előtt termesztése problémamentes volt, mivel nem volt burgonyabogár (kolorádó). Ez ideig három fajtát: Gülbabát, Ellát és Sárga rózsát termesztettek. Egyáltalán nem volt szükséges a vetőgumókat kicserélni. Jelenleg se szeri se száma a fajtáknak, mégis előfordul, hogy igen gyenge a termés.

Zöldségféléket csak a család szükségletének kielégítése céljából termesztettek. Az 1920-as évek elején Fehérvári, a Kis utcán levő több hektár nagyságú kertjében termesztett zöldségféléket piaci árusítás céljából. Kertjében ártézi kút volt.

A termőtalaj összetétele és a domborzati forma nagyon kedvező a szőlő számára. A Várhegy, a Nagyhegy és a Gáthegy dombjain zavartalan volt a szőlő termesztése mindaddig, míg meg nem jelent a filoxéra (szőlőgyökértetű). A filoxéra pusztítása után néhány szőlőtáblát nemes oltványokkal ültettek be. Leggyakoribb fajták: a rizling, a bakator és az erdei. A szőlőhegy legnagyobb részét ellenálló, igénytelen, ún. direktermő hibridfajtákkal telepítették be. Az oltványok legnagyobb részét, mivel ezek leginkább a Várhegyen voltak, a kollektív gazdaság kivagdaltatta. Maradtak a Nagyhegyen levő gyenge minőségű bort adó hibridek.

Az 1960-as évekig igen nagy jelentőséggel bírt a dohánytermesztés, főleg az uradalmi birtokon nagy területet ültettek be dohánynyal, de foglalkoztak dohánytermesztéssel a község gazdálkodói is. Az uradalmi tanyákon számos dohány szárító-csűr és külön dohánylevél-simító terem is volt. A dohányपालánták nevelését dohánykertészek végezték. A Szent Demeter-szálláson több család kimondottan a dohány termesztésével foglalkozott, ezeket dohányosoknak nevezték. Miután a dohánylevelet leszedték, felfűzték zsinigre, ezeket pórénak nevezték. A pórékat a szárító csűrökbe kikötözték, ahol szépen megszáradtak. A téli hónapokban megkezdődött a levelek kisimítása, majd egymásra rakva őket, kötegeket készítettek, vagyis bebálázták, utána elszállították a mihályfalvi átvevőbe.

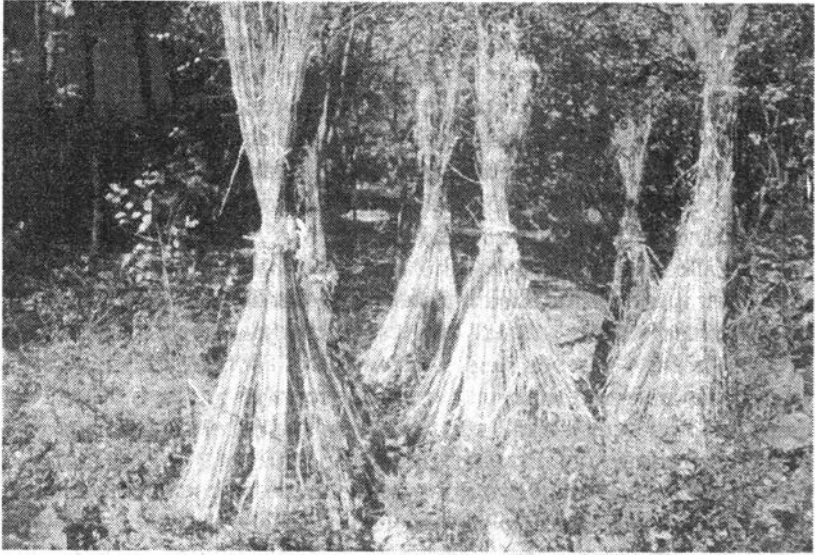
Az 1960-as évekig fontos szerepet tulajdonítottak a rostkender termesztésének. Az 1970-es évek óta nem vetnek kendert, a fiataloknak már fogalmuk sincs arról, hogy miként dolgozták fel a kendert és mire használták a belőle készült vásznat. Az aratás után megkezdtek a kender nyűvészt, vagyis a kendert gyökerestől tépték ki a földből. Volt eset, amikor nem nyűtték a kendert, hanem aratták. A kitermelt kendert kévékbe kötötték, s a kévéket kiszállították a Szunyog-völgybe és a Kenderszegrre. A kender áztatása a Szunyog-patak vizében történt. A patak medrét megtisztították az iszaptól, majd belerakták a kenderkévéket. A kévéket levert karókkal rögzítették, a lerakott kenderre szalmát tettek, amit földdel fedtek be. A kender kivetése előtt valaki a családból kiment a kenderáztatóhoz, néhány szál kendert kihúzott és hazavitte. Ezt látónak nevezték. Ha a családi tanács megfelelőnek találta a „látót”, akkor a család apraja-nagyja szekérre ült és kimentek az áztatóhoz a kendert kivetni. A kenderszálakat megmosták, eltávolították róla a bomlásnak indult leveleket. Miután a víz lecsurgott a kenderről, szekérre rakták és hazavitték. A kévéket felallogatták, majd néhány napi száradás után, szép napos időben hozzáfogtak a kender tilolásához. Ottományban ezt kender törésnek hívták és a tiloló helyett is a kender törő elnevezést használták. A tiloló egy négy lábón álló vízszintes gerendaszerű test, amelynek belseje hosszanti irányban ki van vésve. Ebbe a kivésett részbe úgy illeszkedik a törőlap, mint a bicska pengéje a bicskatokba. A megszáradt kendert a tilolóra tették és amikor a törőlappal lesújtottak rá, a kender szára darabokra tört és elvált a kenderrosttól. Az összetört kender szárát

pozdorjának hívták, amit a kemencében vagy a tűzhelyben eltűzeltek. A kenderrostból kötegeket formáltak. Októberben megkezdődött a rostok dörzsölése. A dörzsölő jó szórakozást nyújtott a fiatalok számára. Két-három hétig, minden este volt hol összegyűlniük. Amikor a lányok rázendítettek az „Este van már, késő este, kilencet ütött az óra” kezdetű dalra, nyomban odasereglettek a fiúk. Amíg a lányok a tornáckerítésre támaszkodva, a lábukkal dörzsölték a kenderrostot, a fiúk valamilyen társasjátékot játszottak, vagy beszélgettek. A dörzsölés befejezése után a lányokat behívták a szobába, ahol kaláccsal, szőlővel és borral kínálták meg őket. Ezután elindultak hazafelé; minden lánynak akadt kísérője is. Dörzsölés után a kendert megfésülték, vagy ahogy itt mondták, gerebenezték. A gereben hegyes vasfogakból állott. A kifésült hosszú szálakat finom kendernek, míg a gereben fogai között maradt kendert csepűnek hívták. A kifésült kendert csomókba (kita) kötötték. Az őszi betakarítás után, úgy Erzsébet-nap körül megkezdődött a fonás. A fonóba több család gyűlt össze; fonás közben beszélgettek, énekeltek, a férfiak kártyáztak, citeráztak, katonatörténeteket meséltek. Ha volt bor

Kendermosás 1999-ben
Zsófi Gáborné Bogár Erzsébet

a háznál, akkor a vendégeket egy-egy pohár borral is megkínálta a házigazda. A ház asszonya pedig sült krumplival, főtt tengerivel kínálta meg vendégeit. Ha a legényeknek sikerült ellopniuk az orsót a lányoktól, akkor azzal kiszaladtak és a fonalat róla körütekerték a házon. Legtöbbször a kenderpólyát guzsalyra kötötték fel, de akadt, aki a gyorsan pörgő rokkával font. A fonalat felmottollálták. A motollán egy szál fonal 6 méter volt. Három szál fonalat egy igének számítottak. A vastag fonalból 80 ige volt egy pászma (egy köteg), a vékony fonalból 3x80 ige volt egy pászma. A fonalat, hogy szép

Szárad a kenderkéve – 1998.

Kendertörés

Zsófiné Kovács Etelka és Zsófiné Bogár Erzsébet

világossárga színe legyen, szapulni kellett. A szapulást az ún. szapulódézsába végezték. Estére a fonalat felmelegített szappanlúgban feldörzsölték, belerakták a dézsába, s feltöltötték meleg vízzel. Így ázott reggelig, amikor is a lúgos vizet leengedték a fonalról és üstben forralták. Közben a fonatra egy pányvát tettek, amiben szalma volt. A pányva tetejét megrakták fahamuval, amire ráöntötték a forró vizet. Ezt a vizet többször leengedték és újból feltöltötték az üstben forralt lúgos vízzel. Este leemelték a pányvát a fonalkötegekről és a dézsát feltöltötték tiszta vízzel, amiben reggelig ázott a fonal. Másnap reggel a fonalat többször tiszta vízzel kimosták és súlykolták, utána kitétték száradni. Akinek nem lett szép világos a fonala, annak azt mondták, hogy ott járt a varjú. Szövés előtt a kötegbe levő fonalat tekerőlevélre tették és felgombolyították, majd a vetőkaróra felvetették. A vetőkaróról levették a fonalat, nyüstbe és bordába befűzve felhúzták a szövőszékre, vagy ahogy itt nevezték, az esztovátára. A vékony fonalból sima fehér vásznat szöttek, a vastag fonalból pedig zsáknak való vásznat. Volt amikor pamuttal vegyesen szöttek a kenderfonalat, ezt pamutos vászonnak nevezték. Az abrosznak készült vászonba színes (piros vagy kék) csíkokat, esetleg mintákat szöttek. Vászonszövetet használtak ing, gatyá, alsószipka, blúz, törölköző, lepedő, szakajtóruha stb készítésére.

1950 után több család foglalkozott a fűszerpaprika termesztésével. Az érett piros paprikát zsinigre felfűzték és a kötegeket száradni tették. Télire a paprika szépen megszáradt, amit kenyérsütés után a kemencébe tettek. Másnap reggel kivették a kemencéből a ropogós paprikát és megtörték. Sokan paprikatorőnek az ágyúgolyó hüvelyét használták. Létai József kovácmesternek és Birinyi Józsefnének volt paprikadarálója is. Ebben az időben a faluban kb. harmincan foglalkoztak darált paprika árusításával, közülük akadt olyan is, aki falfestéssel színesítette a paprikát.

A 19. század vége felé fellendült az állattenyésztés. Csaknem minden gazdálkodó rendelkezett igavonó állattal, legtöbb gazdaságban teheneket használtak igavonásra. A tehetősebb gazdáknak volt lovuk, ökrük. A növendék szarvasmarhákat, a borjakat Szent György-napján (április 24.) kihajtották a gulyába és csak ősszel, Erzsébet-napján, ún. beszoruláskor engedték be őket. A gulya a Horgason és a Búzaréten levő községi legelőn volt. Nappal a gulyás két bojtárral, no meg a pulival vigyázott a barmokra, éjszakára karámba terelték be őket. A gulyás a karám mellé

épített kunyhóban aludt. Az ennivalót a gyermek vagy a feleség hordta ki ételhordóban, szilkében.

Sertésenyésztéssel is mindig foglalkoztak. Volt aki tartott tenyészállatot, de volt aki csak hízlalásra tartott. Régebben kimondottan a mangalica fajtát tenyésztették, majd megjelent a báznai fajta sertés. Ezeket a fajtákat fokozatosan kiszorította a nagy fehér hússertés fajta. 1950 előtt megesett, hogy a szegény ember csak két-három évenként vágott disznót. Az utóbbi öt évtizedben egy család évente többször is disznótort ül. Csaknem minden gazda tart tenyészkozát is.

Háziszárnyasok közül a tyúkféléket és a lúdat tenyésztik nagymértékben. Néhány család tenyészt még kecskét is; juhtenyésztéssel nem foglalkozik senki, még a volt állami gazdaságból alakult valamilyenféle mezőgazdasági egység sem.

Méheket gyékényből font méhkasban, esetleg fatörzsből készített odúban tartottak. Ha mézre volt szükségük, akkor barbár módon, kénfüsttel lefolytották a méheket, s utána kitördelték a lépeket, majd tésztaszűrőbe tették és kenyérsütés után betették a meleg kemencébe, ahol a méz kiolvadt a lépből. Korszerű méhészte Kupán István református lelkésznek volt, aki kaptárban tartotta a méheket. Tőle tanulta meg a méhészkedést Birinyi József, akinek kb. 50 család méhe volt.

Halászattal vagy öten foglalkoztak. A Hartyásban, a Tankárokban hálóval, lészával és tapogatókosárral halásztak. Amikor nagyobb mennyiségű halat fogtak, nedves fű közé tették és elvitték a margittai és az érmihályfalvi piacra.

A falu gazdasági életében fontos szerepet játszott a vízi növények feldolgozása és értékesítése. Télen, a kemény fagyok beálltával, amikor a mocsár jege megbírta az embert, megkezdődött a nádatatás. Az emberek fűzfából készült fabocskort húztak a lábukra, ami megvédte a lábbelit a nádtörzs szúrásától. A nádat törött kasza hegyéből készült nádvágóval, kacurral végezték. Volt akinek tolója volt, ami favázra szerelt, igen hosszú acéllemezből készült vágó pengéből állott. Ezzel sokkal szaporábban vágta a nádat. Végigtolták a jegen, és nyomában ott volt a levágott nád. Ezt kévékbe szedték és sáskötéllal bekötötték. Nádat használtak a házak és gazdasági épületek befedésére, kerítés készítésére, a melegágyi palánták betakarására, a lésza készítésére, a szövésnél használt bordák készítésére, valamint a plafonok kőműves bevakolásánál. A faluban igen sokan értettek a nádtető készítéséhez,

Kéri Vince gyékényfonó és munkái

például Soltész Mihály, Szávó Lajos, Juhász János, Juhász József, Juhász Imre és Benke Sándor. A második világháború után, két vállalkozó: Holgás József és Létai József nádfeldogozó műhelyt létesített, ahol több munkást alkalmaztak, akik stukatúrt szőttek. Később a Fogyasztási Szövetkezet is létesített egy stukatúrszövő műhelyt.

A gyékényt ősszel vágják kacurral vagy sarlóval. A levágott gyékényt szárították. Feldolgozása előtt felhasogatták. Gyékényből különböző méretű kosarakat, kenyeres kosarakat, paszuly- és tojástartó kosarakat, falvédőt, szatyrokat, kanáltartót,

morzsóka-szárítót, lábtörlőt, méhkest, ruhatartót készítettek. Az 1960-as években nagyváradi és nagykarolyi cégek megrendelésre készítették különleges kosarakat, amit külföldre szállítottak. Gyékényt használtak a szőlő kötözésére is. Gyékényszövésével (fonással) sokan foglalkoztak: Nagy Dánielné Mari néni, Holgás János, Szilágyi Gyula, Gergely András, Orosz Imre, Orosz József, Kerzsi Imre. Külön kiemelendő Kéri Vince és Zeffer Sándor, akiknek munkái több kiállításon szerepeltek, több alkalommal díjazták őket. Alkotásuk látható volt a fővárosban rendezett kiállításon is.

A sás begyűjtése hasonló a gyékény begyűjtéséhez. Csűrben vagy az istálló padlásán szárították és tárolták. A szövésre használt sást, hogy szép sárgás-fehér színt kapjon, feldolgozás előtt leforrázták. Sásból készítettek különböző nagyságú székeket, heverőt, amit hárságnak hívtak.

A kákát kötözésre, főleg a szőlő kötözésére, a fűzfavesszőt vessző-kosár-fonásra használták. Fűzfavesszőből készítették a szekérkast is.

MŰVELŐDÉSI ÉLET

A 19. század végén a tanítók, a falu lámpásai, hazafias ünnepek alkalmából és a tanév végén a közönség elé, a „dobogóra” állították tanulóikat, akik szavalatokkal, énekekkel kedveskedtek a jelenlevőknek. Néhai Bogár Sándor mesélte, hogy az egyik előadás alkalmából nagy sikert aratott a Huszár Sándor tanító által betanított ének: „Az iskola udvarában van egy magas hársfa. / Nagy Petőfi hajdanában kifeküdt alája...” (Ő elénekelte az elejétől a végéig ezt a dalt). A 20. század elején is gyakran mutattak be műsort az iskolások, amiket Huszár Sándor és Kováchné Szabó Róza tanított be. Az 1920-as évek második felétől, Kósa Károly igazgató-tanító irányításával fellendült a műkedvelő-népnevelői tevékenység a faluban. Egyre több alkalommal szerepeltek a fiatalok és a felnőttek is. Kósa Károly nemcsak tanítóként működött a faluban, hanem ő volt a kántor is. Kitűnően játszott orgonán, zongorán és hegedűn. Irányításával gyakran szerepelt a 35–40 tagból álló férfikórus, amely 1950-ig működött; főleg egyházi és hazafias énekeket adtak elő, néha népdalokat is énekeltek, majd 1947 után forradalmi indulókat is (Munka hadának a lépte dobog; Bécsi munkásinduló).

1930-ban már volt kultúrháza is a falunak, a Patakszer elején, a 402-es helyrajzi szám alatt lévő magtárszerű 20x7,5 méteres egyenes épületet alakították át erre a célra. Az épület nyugati részében volt az igen szűk színpad; ülőalkalmatosságként lócát használtak. A termet karbidlámpával, később petromax lámpával világították meg. (Petromax: Auer-harisnyás petróleummal működő lámpa.) Az idők még ma is emlékeznek azokra a színdarabokra, amelyeket Kósa Károly, Kósáné Simon Emília, Kovács Karolina tantestületi tagok tanítottak be. Ilyenek voltak: A falu rossza; A csikós; A dada; a Tanítónő; A lámpás című darabok. Ezeket általában karácsonykor és húsvétkor mutatták be. Többször rendeztek zenés-táncos előadásokat is.

1940 után a kulturális életben új színfoltot jelentett Cs. Nagy Jolán tanítónő tevékenysége, aki nemcsak a kultúr csoportot oktatta (rendezte), hanem verset is mondott (Te, kálvinista magyar!) Ebben az időben, 1945-ig, minden évben megünnepelték Március 15-ét. 1941. március 15-én, Migléczy Sándor intéző rendezésében, az ifjak bemutatták a Mindnyájunknak el kell menni című kétfelvonásos színdarabot.

1941. április 2-án templomi ünnepély volt; többek között a kórus két szólamban elénekelte a Zengjen hálaének című éneket. 1942-ben Széchenyi-émlékünnepséget tartottak. 1950-ben színre vitték a Lúdas Matyi című színdarabot; rendezője (és címszereplője) Kocsis János tanár volt. Ezután újból bemutatták A csikós című színdarabot.

1950 után, a kastélyban, egy közfal átvágásával kialakítottak egy második kultúrtermet (nevezték még vörössaroknak is). Ennek színpadán adták elő a Viharos alkonyat című vígjátékot. Ebben az időben a műkedvelőket Habineac Rozália tanítónő irányította. Maga is több színdarabban lépett fel és több alkalommal nótákat adott elő. A kastélyban működő kultúrház a kollektív gazdaság támogatta. Igen gazdag könyvtára volt és telepes rádiója is, ami abban az időben ritkaságnak számított. Különösen sokan gyűltek össze a labdarúgó VB-ről való közvetítések alkalmával. (Bizalmasan, titokban, lehalkítva, néhányan meghallgatták a Szabad Európát is.)

Az 1950-ben bemutatott Lúdas Matyi című színdarabban, Kocsis János tanár volt a rendező és a címszereplő, a főbb szerepeket Dandéné Szabó Erzsébet, D. Mészáros Dániel és Hársony József alakították.

Az 50-es évek elején hat-nyolc párból álló táncsoport tevékenykedett, Kovács Szeréna magyartanár irányításával. Magyar népi táncukkal a megyei szakaszon első díjat nyertek.

1955-ig Kovács Katalin (Kati néni) óvónő volt a kultúrház igazgatója, ugyanakkor ebben az időben ő volt a falu pártalapszervezetének a titkára is, ebben a minőségében igen erélyes volt; 1956-ban elköltözött a faluból. A kultúrigazgatói teendőket Ájj József tanító vette át.

1960-ban, a volt községháza udvarán felépült az új kultúrotthon (öltözővel és klubteremmel kiegészítve). Mindez nem kárpótolta azokat, akik a régi hodályszerű kultúrházba jártak szórakozni. Azt mondták, hogy a régi épülettel együtt az életükből is elveszett egy darab. Nostalgiaival emlékeztek azokra a hallgató nótákra, amit két tánc közötti szünetben felállva énekeltek, mint például „Kék nefelejcs, kék nefelejcs virágzik a, virágzik a tópartján...”. Minden vasárnap délután, a templomból egyenesen a kultúrházba ment az ifjúság, ahol estig táncmulatság (kalákának nevezték) volt. Majdnem minden vasárnap este bál volt. Méltó megemlékezni arról a három emberről, akik szívvel-lélekkel húzták a talpalávalót: Juhász Lajos volt a primás (első hegedűs), Birinyi János a brácsás és G. Kovács Sándor a nagybőgős. Többször

előfordult, hogy szolgálatukért csak „köszönöm szépen”-t kaptak, és néhány pohár bort.

1962-ben az amatőr színjátszók bemutatták Szigligeti Ede Liliomfi című vígjátékát. A darab rendezője Kovács Szeréna volt, a főbb szerepeket a következők játszották: Kamilla: Hársonyné Bakó Margit és Nagy Irén tanítónő; Mariska: Dandéné Szabó Erzsébet; Liliomfi: Szabó Ferenc; Szellemfi: Hársony József; Kányai: Fülöp József. Ezzel a vígjátékkal vendégszerepeltek a környékbeli helységek színpadán is.

Ájj József után a falu kulturális tevékenységét Csomaközi Ágnes matematikatanár irányította. Ebben az időben élte fénykorát a mozi, a mozigépész Nagy Kálmán volt. Ekkor már volt lemezjátszó is, az olasz és spanyol slágerek esténként messze hallatszottak.

Csomaközi Ágnestől Juhász László vette át a stafétabotot, majd 1960-tól 2000-ig (három év megszakítással, amikor Szűcs György tanár töltötte be ezt a szerepet), Szabó István volt a kultúrigazgató. A színjátszócsoporthoz tagjai bemutatták Csiky Gergely Buborékok című darabját. A tantestületi tagok március 8-án és az évváró alkalmával különböző műsorszámokat tanítottak be tanítványaiknak. Előadták a János vitéz című zenés játék rövidített változatát. Nagy kihívás volt a színjátszók számára Tamási Áron Énekes madár című művének a bemutatása. Néhány név a szereplők közül: Zohori Anna, Bodnár Teréz, Zeffér István, Mánya János és Dorkó István. A színdarabot Szabó István tanította be. A darabban kapcsolatban a Fáklyában Molnos Lajos írt cikket Az Énekes madár szárnyát bontogatja címen.

Különböző rendezvényeken rendszeresen szerepeltek az óvodások is.

1972-ben, Illyés Gyula Tüvétevők című darabjával a színjátszócsoporthoz első díjat nyert a megyei versenyszakaszon. A szereposztás a következő volt: Gazdáné asszony, Bogár Sára; Gazda, Bara Sándor; a lány, Szabó Ibolya; Varga legény, Polenszki István; szomszédasszony, Kerezsi Erzsébet; szomszéd, Zohori János; kissergő, Zsófi Irén. A darabot Szabó István tanította be.

A kultúrotthon színpadán többször fellépett a Maros Művészegyüttes, ez az alkalom mindig ünnepet jelentett a falu számára. Ma is szeretettel emlékezünk Kerekes Tóth Erzsébet és Széllyes Sándor énekhangjára, a táncosokra és a zenekarra.

Színjátósók 1941-ben

Mindnyájunknak el kell menni, 3 felvonásos színdarab, bemutató 1941. március 15.

Rendező: Migléczy Sándor intéző

A földön ülnek: Birinyi József, Torkos Margit és Birinyi János

Ülnek: Kovács Irén, Tóth János, Migléczy Sándor rendező, Kósa Károly igazgató-tanító

L. Szűcs Sándor, Bodnár Irma, K. Kovács Lajos és Juhász Erzsébet (Pál Böske)

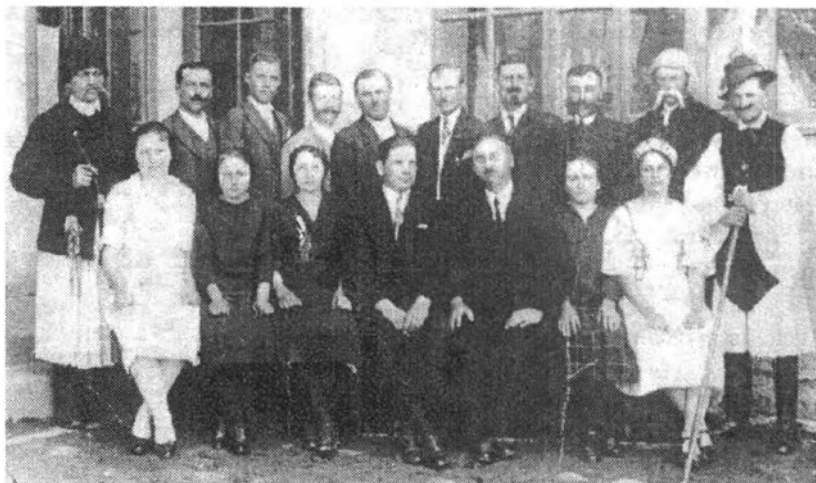
Állnak – Első sor: Juhász János, Nagy Endre, Szűcs Zsuzsanna, Szabó György,

Bogár Piroska, Szőke András, Kéri Erzsébet, Zeffler József és Csokmai Erzsébet

– **Második sor:** Szabó Ferenc, Botos Sándor, Szűcs Irén, Seres Gyula,

Bogár Erzsébet, Nagy János, Kéri Irén és Szabó Dániel

A televízió térhódításával párhuzamosan kezdett visszaszorulni a kulturális tevékenység. A moziba való járás is megcsappant, majd teljesen elmaradt. A kalákát és a bálakat a diszkóteka váltotta fel. Tönkrement az épület és a bútorzat. Manapság az emberek otthon, a képernyő előtt ülve nézik a se szeri se száma sorozatokat. Maradt az iskolások évzáró ünnepsége és az óvodások műsora. A templomban is szavalnak és énekelnek a gyermekek Karácsony estéjén, Március 15-én, Anyák napján, a Reformáció emlékűnnepén. Volt egy Reményik-emlékműsor és 1995-ben, Szentjóni Szabó László emléktáblájának a felavatásakor hangzottak el szavallatok és énekszámok; a szavallatokat Szűcsné Székely Erzsébet tanárnő és Belényesiné Kéri Gizella tanítónő tanították be, emlékezetessé téve az ünnepet.

Műkedvelők 1928 húsvétján

Ülnek: Dorkó Irén, K. Kovács Irma, Szűcs Ida, Kósa Károly rendező,

Cs. Nagy Dániel lelkész, Nagy Eszter és Szűcs Berta

Állnak: L. Szűcs Elek, Komsa György, Kiss János, Somogyi Pál, Geszti Lajos,
Újzab László, K. Kovács Imre, Lukács István, Kiss Sándor és P. Kovács József

Színjátósók 1941-ben

KÖZSÉGI KÖZIGAZGATÁS

Jegyzők:

- Kiss Ferenc, 1863–1875. (Neje: Nyéki Terézia.)
 Sós Albert segédjegyző, 1875. (Neje: Szűcs Amália.)
 Ethey János (Neje: Lőkös Matild), 201. h. szám.
 Ifj. Ethey János, 1895–1896. május 31.
 Király Károly, 1896. június 1.–1896. szeptember 30.
 Végh István, 1896. október 1.–1898. június 30.
 Kun Sándor, 1898. július 1.–1914. június 30. (Neje: Szathmári Karolina.)
 Sebeni József, 1914. július 1.–1936. december 3. (Neje: Kalas Emma.)
 Cârâian Vasile, 1936. december 7.–1940. szeptember 1.
 Kiss János, 1941–1944.
 Hízó Sándor segédjegyző, 1941–1944.
 Victor Gardos, 1945–1947.

Bírók:

- Boldizsár János, 1692
 Zeffér Péter, 1790
 Kovács András, 1806
 Szűcs Sándor 1903–1906
 Kiss Gyula
 Kovács András
 Kiss Gyula, 1930. május 1.–1930. december 31.
 Kovács Károly, 1931–1932.
 Zeffér Imre, 1933–1936.
 Kovács András, 1937–1938. február 28.
 Hidigan Gheorghe, 1938. március 1.–1940. augusztus 31.
- Lukács György 1945 – 1947. október 31.
 Roșca Ioan primar, 1947. november 1. – 1949. december 31.
 Nagy Dezső președinte, 1950. január 1. – 1950. április 30.
 Kuprák Iulianna președinte, 1950. május 1. – 1950. szeptember 30.

1950. október 1-jén megszüntették Ottomány önállóságát és Értarcsa községhez csatolták. 1950. szeptember 3-ig önálló község volt. Utolsó elnevezése: Comitetul Provizoriu al Sfatului Popular Otomani. (1950. október 3-án már Boldog György tarcsai elnök aláírása szerepel.)

A TELEPÜLÉS NEVEZETES EMBEREI

Szentjóni Szabó László

A községben született Szentjóni Szabó László költő, aki 1767. június 22-én látta meg a napvilágot. A szülői ház a Szentmihályiné Szabó Mária utcában, a 315. helyrajzi szám alatt levő telken volt. Hogy a házat mikor bontották le, nem ismeretes. Annyi bizonyos, hogy 1854-ben még itt lakott özv. Szentjóni Szabó László földbirtokos, aki a költő Zsigmond nevű testvérének és Jánki Erzsébetnek volt a fia.

Az elemi iskolát Ottományban végezte. Gyermekkorának kedves emlékei fűződnek ehhez az érmelléki tájhoz, ahol a pillangókat kergette tavaszoként, amint ezt A tavasz című versében megörökíti. A gimnázium hét osztályát a Debreceni Kollégiumban végezte. Később a főiskolára iratkozott be, ahol filozófiát hallgatott. A kollégium levegője mély nyomot hagyott egyéniségén, költészetén, innen merítette művei eszmevilágát, irányzatát. Igen jó nyelvérzékkel rendelkezett, jól beszélt latinul, németül, franciául, görögül és olaszul. 1786 őszétől Nagyváradra ment tanítónak, a nemzeti iskolába. Költészete itt kezd kibontakozni; több verse jelent meg a Magyar Musaban (Múzsza) és a Magyar Museumban. 1789-ben a nagybányai minorita fennhatóságú gimnáziumban tanár. II. József halála után elvesztette állását, 1790-ben Pesten jogi tanulmányokat folytat. 1791-ben megjelennek első „Költeményes munkái”.

1794-ben fejezi be jogi tanulmányait, hazatért Biharba, szülőmegyéjébe, Teleki Sámuel főispán magántitkára lett. Innen többször felutazott Pestre. Itt ismerkedett meg Szentmarjay Ferencsel, aki megismertette vele a Martinovics-féle tanokat. Szentmarjay lakásán találkozott Hajnóczy Józseffel, akitől olvasás és fordítás céljából megkapta a Reformátorok Társasága és a Szabadság és Egyenlőség Társaság forradalmi kátéit. A magyar jakobinus mozgalom elbukott, vezetőit a Vérmezőn kivégezték. Szentjóni Szabó Lászlót 1794. december 11-én tartóztatták le. 1795. május 8-án 14 személyt, köztük Szentjóni Szabó Lászlót is halálra ítélték. Kegyelmi kérvénnyel folyamodott a császárhoz, aki a halálos ítéletet bizonytalan ideig tartó várfogságra változtatta. Kufstein várbörtönében raboskodott. A börtöni körülmények és a már előzőleg szerzett betegsége erejét felőrölték, 1795. október 6-án hunyt el a 7-es számú cellában. Holtteste jeltelen sírban, a várárokban

Szentjóni Szabó László emlékünnepség – 1995

Szentjóni Szabó Andor az ünnepi műsor szereplői körében – 1995. október 15.

nyugszik. Elszomorító, hogy kívánsága nem teljesült. Nem a szülőföld rögéből táplálkozó rózsák őrködnek örök álma felett.

Mindössze 28 évet élt. Neki nem adatott meg, hogy megérje a 19. századot. Talán lehetett volna ő is, kortársához, Kazinczy Ferenchez hasonlóan, híres és megbecsült irodalmár. Mindenesetre tehetsége erre enged következtetni. Azt sem tudjuk, hogy letartóztatása előtt milyen értékes műveit semmisítette meg. 1791-ben megjelent első verseskötete 56 verset és 4 prózai művet tartalmaz. Ízlése és gondolkozása messze maga mögött hagyta az elegáns rokokót, műveivel nagyban hozzájárult a dallamos, hangulatos líra korszerűsítéséhez. Műveiből kisugárzik a szülőföld paraszt népe iránti emberszeretete. Az együgyű paraszt című anekdotikus verses elbeszélésében az egyszerű paraszt figuráját rajzolta meg. Prózai munkájában a tiszta magyarságra törekedett. Kármán József mellett ő a 18. századvégi magyar szépprózai stílus legnagyobb mestere. Nevéhez fűződik az első magyar történelmi regénykísérlet is. A Régi magyar történet, amelynek alcíme Első Mária magyar királynak élete, a Magyar Museumban jelent meg.

Mátyás király vagy a nép szeretete jámbor fejedelme iránt című színpadi művét, Kelemen László színtársulata vitte színre, és igen nagy sikerrel játszotta.

Irodalmi tevékenységét költőtársai, Batsányi János és Verseghy Ferenc is nagyra értékelték. (Batsányi János: Levél Szentjóni Szabó Lászlóhoz.) A Magyar Nyelvőr-ben, a Magyar nyelv művészek sorozatban, Gálos Rezső Szentjóni Szabó László nyelvészetéről a következőket írja: „A tizenharmadik század második felében, már abban az időben, mikor Kazinczy még messze volt a nyelvújítás eszméjétől és még nem gondolt arra, hogy ezt az eszmét rendszeres munkával megvalósítsa, akadtak íróink (...) akik (...) ősidiságból, az ősök nyelvét emlegetve, előzőik stílusához sem ragaszkodtak mindenben. Ezek között is az első hely Szentjóni Szabó Lászlóé, aki Kármán föllépéséig a magyar stílus legnagyobb művésze.”

Műveinek legnagyobb értéke hazafisága, tiszta magyarsága, kitűnő nyelvérzéke, magyaros versformái.

A méltatlanul elfeledett költő emlékének ápolása és irodalmi munkásságának népszerűsítése terén elévülhetetlen érdemeket szerzett a költő oldalági rokona, a Budapesten élő Szentjóni Szabó Andor okleveles mérnök. Elszomorító, hogy mind a megcsönkített országon

belül, mind a határon kívül rekedt magyarok között kevesen tudják azt, hogy az Érmellék nemcsak Adyt, Kölcseyt, Kazinczyt, Kafkát adta a magyar irodalomnak, hanem innen indult el a tragikus sorsú költő, Szentjóni Szabó László is. Az utókor úgy adózhatna méltóképpen a költő emlékének, ha szobrot állítana szülőfalujában.

Visontai Szabó Mária

Ottomány nagy szerelmese, Visontai Szabó Mária, Szentmihályi Gyuláné, a Parókia épületében látta meg a napvilágot 1888. október 31-én, ósrégi ev. református lelkészcsaládból származott. Édesapja Visontai Szabó Mihály ev. református lelkész volt, édesanyja Ágyai Szabó Mária, aki Köröstarcsán született.

Az elemi iskola első osztályait magánúton végezte. Elbeszélése szerint, a gyermekek közt nagy járványos betegség tört ki és ezért nem mertek iskolába járni. Neki is meghalt három testvére... Tanulmányait a debreceni Dóczi intézetben folytatta, és itt is fejezte be. Egész életében ragaszkodott szülőföldjéhez. A föld szeretetét apjától örökölte, aki beavatta a gazdasági dolgok titkaiba. Apjával mindent megbeszéltek, még az elmondandó prédikációról is kikérte leánya véleményét. Első írását Szabó Elek (Szabó Magda író apja) elküldte az Új Időknek, amit a lap leközzölt. Irodalmi hajlamait nagyszüleitől örökölte. Apai nagyapja, Visontai Szabó Mihály számos novellát írt, és lefordította magyar nyelvre az Orleansi szűzet, valamint a Faustot.

Kisebb testvéreinek maga költött meséket mondott el. Szeretett festegetni is. Tízéves, amikor villámcsapás következtében, 1898 augusztusában leég a templom. Az eseményt felnőtt korában, a Templomépítés című novellájában írja le. Írásaival harmincéves korában, az első világháború befejezése után jelentkeznek. Apját nagyon megviselte a háború elvesztése és az ország feldarabolása, s talán ez okozta tragikus halálát, 1919. május 30-án, agyszélhúdés következtében hunyt el. Miután szülőföldje Romániához került, Kolozsvárra megy, ahol újságírással foglalkozik. Írásai az Új Magyarországnak jelentek meg. Tagja volt a Szigligeti Társaságnak. 1928-ban jelen volt a Marosvécsei Helikon találkozón. Később Magyarországra települt át. Feleségül megy Szentmihályi Gyula latin szakos egyetemi magántanárhoz, aki 1961-ben bekövetkezett haláláig hűséges társa volt. Budapesten újságírással

foglalkozott. (Ha jól emlékszem, azt mondta, hogy a Szabadság nevű lapnál volt újságró.) Kitüntették a Ráskai Lea-díjjal is. 1945 után mellőzték, művei indexre kerültek. A Magyar Életrajzi Lexikonba már nem került be a neve, holott az 1926-ban kiadott Magyar Irodalmi Lexikonban és az 1928-ban Nagyváradon nyomtatott Erdélyi Lexikonban már szerepel a neve. (Szegevári Katalint levélben kértem meg, hogy menjen ki Leányfaluba, és készítsen interjút az idős írónővel. Azt sem tartotta érdemesnek, hogy válaszoljon a levelemre.)

Huszonhét kötete jelent meg. Néhányat közülük lefordítottak német, angol és flamand nyelvre is. Első regénye a Felfelé volt. A regény születésének történetét a következőképpen mondta el: Apja halála után a család, főleg ő foglalkozott a kb. 75 kat. hold művelésével. Cséplés idején jött egy nagy vihar, a learatott búza pedig a szérún volt asztagba rakva. Abban a félelmében, hogy ezt mind megsemmisíti a vihar, leült és elkezdett írni. Ez a könyv Ottomány, vagy ahogy ő nevezi, Ómonostor regénye. A könyv hitelesen mutatja be Ottomány történetét az első világháborút közvetlen megelőző évektől a román uralomváltás kezdeti szakaszáig. Az író szerint a regény a föld története, a magyar föld utolsó húsz esztendejének története. Leírja benne a tájat, az embereket, mindennapi gondjaikkal együtt. Ír a tengeren túlra történő kivándorlásról, a háborúról, az ószirózsás forradalomról, a járványról, a román megszállásról. A regény befejező soraiból a jövőbe vetett bizalom, a megújulás reménye sugárzik ki: „S a megáldott asszony arcán átsuhan a boldogság mosolya. Most hiszi, hogy innen, a szétdarabolt, síró magyar földből is kiindulhat az emberiség közé az eljövendők összeölelő himnusza.”

Művészen rajzolja le a magyar történelem jeles személyeinek az életútját. 1937-ben jelenik meg regénytrilógiájának első kötete, a Lorántffy Zsuzsanna. A regényből az olvasó megismerheti a sárospataki vár úrnőjének életét, korai árvaságától I. Rákóczi György, Erdély nagy fejedelmének oldalán.

Az 1938-ban megjelent Örök Társak című regényében, I. Rákóczi György fejedelem és feleségének, Lorántffy Zsuzsannának az életét látta az olvasóval. Mindkét regényben hű eszményképet rajzol a hívő református asszonyról és férjéről, Erdély Nagy Fejedelméről.

E két regényhez szorosan kapcsolódik az 1939-ben megjelent, harmadik kötete, a Zrínyi Ilona, a kivégzett horvát bán, Zrínyi Péter

leányának életét bemutató mű. Ebben a kötetben megismerhetjük a hős, lánglelkű, mélyen hívő, a haza iránt elkötelezett asszonyt, I. Rákóczi Ferenc, majd Thököly Imre oldalán, aki II. Rákóczi Ferenc édesanyja volt.

Örvendetes tény, hogy a Magyar Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya az 1980-as években mindhárom kötetet kiadta. Kívánatos volna, hogy minél több magyarhoz jussanak el ezek a művek, mert bőven van mondanivalójuk a harmadik évezred embere számára.

A második regénytrilógia családregegy, az író nő családját mutatja be. A Magvetők-ben, az író nő dédszüleinek életét írta meg és hű képet rajzol az 1848–49-es szabadságharc előtti Magyarországról. A családregegy második kötetete, az Erik a vetés, nagyszülei életét örökíti meg a forradalom és szabadságharc alatt. A trilógia harmadik kötetete az Aratás, Szabó Mária nagyszüleinek, szüleinek és rokonságának életét ábrázolja. A regényből megismerhetjük a kiegyezés (1867) korának Magyarországot. Ez volt az a korszak, amikor a szabadságharc leverése és az utána következett megtorlás által ejtett sebek behegedésével, a magyarság végre elindulhatott a fejlődés és a boldogulás útján.

Szintén családregegy az Emberé a munka és az Istené az áldás, a Várady Szabó, az Ágyai Szabó és a Visontai Szabó családok életébe enged betekintést az olvasó számára. Mindkét regényében ír Ottományról is. Az Istené az áldás című regényében olvashatjuk Ottományról: „(...) dombkőszorútban meghúzódva a falu házaí fehérlettek. Közepén egy hős elődökre emlékeztető jel; négy kis tornyával körülvéve örökölt az Árpád-ház korából megmaradt, karsú torony. Százados pillérekkel támasztva emelte a torony terhét a régi templom.”

A Szabad hazában című regényében a magyar történeti regény megteremtőjének, báró Jósika Miklosnak az életét írja le.

Apassionata című regényét lefordították angol és francia nyelvre is. Újságíróként több írás jelent meg az Új Magyarországon. Egyik cikke, Amikor motoros hajókon juthatunk el az Értől az Óceánig, 1944 januárjában jelent meg. Sokat foglalkozott a 19. század magyarságának a problémájával, a kialakult polgárságával, az egyszerű paraszt emberek mindennapi gondjával és több munkája kapcsolódott az Érmellékhez és Ottományhoz, ahonnan indult. Amikor elment, hogy az irodalmárok

kivetnivalót találnak műveiben, számunkra, ottományiak számára ő igen megbecsült író, ő az, aki elindult egy lépcsőn és felfelé ment...

Életének utolsó éveit a leányfalui Református Szeretetotthonban töltötte, csaknem teljesen világtalanul. (Számomra megadatott, hogy személyesen találkozhattam vele Leányfalun.) 1982-ben hunyt el, 94 éves korában. A kékedi (Borsod megye) temetőben helyezték örök nyugalomra, férje mellé.

Befejezésül egy mondat az írónőtől: „Elválni csak akkor keserves, ha a találkozás reménye halott.”

A Komáromy (Comaromy) család

A Komáromy család Komárom városából származik. Az első **Komáromy** nevet viselő **Csipkés Miklós**, komáromi városi tanácsos fia **György**, debreceni tanár, író, majd ottani lelkész lett, aki 1628-ban született Komáromban. Birtoka nem lévén, mikor prédikátor lett, szülőhelyének, Komáromnak a nevét vette fel nemesi előnévként. Fő műve a Károli Gáspár által magyarra fordított Vizsolyi Biblia átdolgozása volt. A marosvásárhelyi Teleki Tékából került elő az a Károli-fordítás, amelynek sorai közé gyöngybetűkkel beleírta a saját szövegét. Az általa átjavított biblia kinyomtatását, halála után két évvel, az 1860. január 12-i margittai zsinat rendelte el. A bibliát Hollandiában nyomtatták ki, a nyomtatás költségeit Debrecen város fedezte, 1718 elejére készült el. Hazaszállításakor a határon, a Szepesi Kamara elkobozta, majd az eгри püspök kezébe került, aki a szállítmányt elégettette. Néhány száz példány azért megmaradt. Komáromy György ezzel a „bújdosó Bibliával” vált emlékezetessé a református egyház történetében. Debrecenben hunyt el 1678. október 6-án.

A lelkész Komáromy Csipkés György szintén György nevű fia **II. Komáromy Csipkés György** néven vált ismertté. Anyai ágon civis-jogot (polgári jog birtokosa) örökölt, ami azzal járt, hogy Debrecen belterületén tulajdona lehetett. Az örökölt vagyon révén az előkelő polgárok közé sorolták. Debrecen főbírája és Bihar vármegye alispánja volt. Felesége Köleséri Sára, Köleséri Sámuel debreceni prédikátor és borosjenei Domján Anna leánya volt. Tizennégy gyermekük született, de csak öten érték el a felnőtt kort.

II. Komáromy Csipkés György vagyonát ügyesen gyarapította. Debreceni házakon, szőlőkön kívül birtokos Szováton (Hajdúszovát)

és egész Tetétlen földesura. 1722-ben királyi adományt nyert Kólyra (Nagykagyához csatolták). Így a debreceni polgárból Bihar vármegyében bejegyzett nemes lett. Utódai felvették a Kolyi előnevet. Az 1600-as évek vége felé ő építtette az ottományi kastélyt (kúriát). Élete virágában volt, amikor a Rákóczi vezette szabadságharc vége felé a császári hadak a Nagyváradot körülvevő kuruc ostromzáron áttörve, elfoglalták Debrecent. Fővezérük gróf Pálffy János tábornagy, horvát bán, 1710–1711 telének legnagyobb részét Debrecenben, a Komáromy-házban töltötte. Ennek a háznak a boltozatos szobáiban kezdődtek el a szatmári békét előkészítő tárgyalások Pálffy gróf és báró Károlyi Sándor, Rákóczi tábornoka és teljhataknú megbízottja között. Komáromy György maga is részt vett a tárgyalásokon. 1731-ben meghalt.

Ettől kezdve, a Komáromy név Ottományban maradt fenn fia, III. Kólyi Komáromy György révén. **III. Kólyi Komáromy György**, volt Békés vármegyei alispán, majd 1723-ban beiktatták ottományi birtokába, és a birtokkal együtt a kastélyt is ő örökölte. A századfordulón a Komáromy családnak Ottományban és Nyüveden volt nagyobb birtoka, kisebb birtokuk Jankafalván is volt. III. Kólyi Komáromy György felesége Rhédei Júlia volt.

A Komáromyak még a 19. században is Ottományban éltek. A század első felében Kólyi Komáromy György felesége, Vajai Ó Váy Anna volt, aki már 1854-ben özvegy lett. Őt követte fia, szintén György, aki feleségül vette gróf Csáky Rozáliát (gróf Csáky Rozália 1862-ben birtokot vásárolt Ottományban). Gyermekük: Komáromy Teréz és Komáromy Andor. 1892-ben Komáromy Györgyné gróf Csáky Rozália, a falu szegényeinek felruházására 300 forintot adományozott. Komáromy György az egyháznak kilenc hold földet adott.

A Komáromy család címere: Kékben, leveles koronán könyöklő páncélos kar, három egymást keresztező nyilat markol. Sisakdísz: Fehér egyszarvú, szarván aranykarikákkal. Takarók: kékarany, veresezüst.

Felhasznált irodalom: *Bihar vármegye és Nagyvárad*, Borovszky Samu szerkesztésében, 1901; Vasady Béla szerkesztette *Károlyi emlékkönyv*, Budapest, 1949. 141–157. o.; Dr. Musnai László cikke, *A vizsolyi biblia és Komáromi Csipkés György bibliája, Debrecen és a szatmári béke*; kiadta a Csokonai Kör, Debrecen, 1903. 17,21 és 23. o.

Vitéz Cs. Nagy Dániel

A néhai ottományi református lelkész, a császári és királyi 39. gyalogezred volt táborigaznoka lelkésze 1888-ban született Debrecenben. Apja Cs. Nagy Dániel, anyja Révész Julianna. Amikor 14 éves volt, elveszítette édesanyját. A négy árva közül ő volt a legidősebb. Mint árva gyermeket, felvették a Debreceni Református Kollégiumba, ingyenes helyre. Érettségi után a teológiára jelentkezett, ahol 1912-ben abszolvál. Gyorsírás-tanári és tűzoltóvisztai képesítést is szerzett. Két évig Szalacson szolgált segédlelkészként és irányította a tűzoltótestület munkáját is. A második lelkészképző vizsga letétele után, 1915 elején Éradonyba helyezték. Innen vonult be, már lelkészi oklevéllel, a Baltazár püspök által felajánlott 40 teológussal, a debreceni 39. császári és királyi gyalogezred keretében szolgálva az olasz harcterre, 1915. április 30-án. Részt vett a III., IV. és V. Isonzó melletti csatában. Harc közben az ellenség által elfoglalt árokszakaszt kellett visszafoglalni. Egy menetszázad már megsemmisült ebben az akcióban. Cs. Nagy Dániel harmadmagával, önként vállalva, a San Martinótól délre fekvő árokszakaszt visszafoglalta. Ekkor már önkéntes őrmester volt. Ezért a cselekedetéért arany vitézségi éremre terjesztették fel, de végül is 1916. április 21-én, I. oszt. ezüst vitézségi kitüntetésben részesült. Elmondása szerint csak akkor kaphatott volna aranyat, ha már lett volna valamilyen alacsonyabb kitüntetése.

A doberdói fronton, 1916 októberében, aknavetőtől súlyosan megsebesült. Arca elé kapott kézzel hasravágódott a gránát süvítését hallva. A szilánkok köpenyét elrongyolták, testét is érte néhány szilánk, mindkét dobhártyája beszakadt, jobb karja megsérült, látása megromlott. Egy öszvér hátára kötött fedeles hordágyon vitték hátra ájultan, majd a hadikórházban tért magához. A 39. gyalogezredet pihenőre Prágába vezényelték, így került ide, egy hadikórházba, és ekkor derült ki, hogy lelkészi oklevele van. Őrmester státusból átminősítették táborigaznoka lelkész-százados státusba. Hetente végigjárta Prága összes hadikórházát.

Szabadságra hazatérve, 1917. november 3-án megnősült. A hatgyermekes, magyarkéci tanító, Fábián János legidősebb lányát, Fábián Jolán tanítónőt vette feleségül. Vele tért vissza Prágába. Mint lelkész-százados szerelt le.

Az összeomlás után Vedresábrányban (Abrămuți) kapott lelkészi állást. 1920 tavaszán Ottomány községben megválasztották lelkésznek. Itt szolgált 38 évig. Szolgálatát akkor kezdte, amikor az ottományi református egyházközséget, több más egyházközséggel együtt elszakították a Tiszántúli Református Egyházkerülettől. Az új földi hatalom az énekes könyvből számúzta a Himnuszot, a Szózatot, és hitünket bátorító éneket: a „Ne csüggedj el, kicsiny sereg”-et. Tisztában volt vele; hogy milyen nagy szüksége van a gyülekezetnek az énekre, az abban rejlő erőre és vigasztalásra, a kántor, Kósa Károly igazgatótanító vezetésével megszervezte a férfikórust (dalárdát). A dalárda 35 tagjának az ajkán csendült fel az ének vallásos összejöveteleken, egyházi ünnepeken és temetéseken. A gyermekeknek vasárnapi iskolát és mesedélutánokat szervezett. Tevékenykedett a lelkészi és tanítói körben. Mint iskolaszéki elnök, irányította a református felekezeti iskola tevékenységét. Amikor a hatóság korlátozta a tanulók számát a felekezeti iskolában, a templom melletti iskolaépület elé egy új épületszárnynak a felépítését irányította, amiben egy nagy osztályterem létesült. Megszervezte a Hangya (Furnica) Fogyasztási és Értékesítési Szövetkezetet, aminek ügyvezetője (igazgatója) volt. 1922-ben telket vásároltak és felépítették a szövetkezet épületét. Irányította a helyi Tűzoltóság munkáját is. Irodája ajtaja éjjel is nyitva volt, bármikor bekopogtathattak rajta. Gazdag könyvtárának könyveit szívesen kölcsön adta. (Egy hetvenöt éves asszony, H.-né mesélte, hogy amikor könyvért mentek a tiszteletes úrhoz, mindig hárászkendőt vettek magukra. Erre azért volt szükség, hogy alá dugják a szerelmes könyveket, ponyvákat, mivel a tiszteletes úr nem szerette ha ilyen könyveket olvastak. Mikor legközelebb mentek, szintén a vállukon a kendővel, szépen visszacsempészték a titokban előzőleg elvitt könyveket.)

Az 1930-as években magyarsága miatt állandóan zaklatták. Hamis vádakkal nyolcszor idézték a kolozsvári hadbíróóság elé, vasgárdista feljelentések alapján. 1933-ban a csendőrök őrsről őrsre kísérték Zilahig (abban az időben Ottomány Szilágy megyéhez tartozott), -20° -os hidegben. Megbocsátására és nagylelkűségére mi sem jellemzőbb, mint hogy a második bécsi döntés után, amikor a helybéliek néhányan üldözték a román jegyzőt és családját (Vasile Cârâian), ő vette védelmébe őket (a lakásán bújtatta). Miután Ottomány Magyarországhoz került, a nagyváradi Vitézi Székhez folyamodott a vitézi cím elnyeréséért. Meg

is kapta a címet és vele 20 kat. hold vitézi birtokot. 1945-ben mindkettőt elvesztette.

A német megszállás alatt is üldöztetésben volt része, mivel híveinek védelmére kelt és felemelte szavát a zsidó lakosok üldözése ellen. Az oroszok bevonulása előtt, amikor megkezdődött a magyar közigazgatás kivonása, Ottományba küldtek egy német lovas csapatot, akiknek az lett volna a feladata, hogy kb. 30 embert, a tiszteletes úrral együtt elhurcolják, azzal az ürüggyel, hogy kommunisták. Cs. Nagy Dánielnek volt annyi ideje, hogy áttelefonáljon Szalacsra és értesítette a még ottlévő csendőröket. A szalacsi csendőrség értesítette a még helyén lévő járási főszolgabíró, akinek erélyes közbelépésére meggyűsült az akció.

A kommunista hatalom sem fogadta kegyeibe. Egy alkalommal a Romániai Magyar Szó igen elmarasztaló írást közölt róla.

Cs. Nagy Dániel a latin nyelven kívül jól beszélt németül és cseh nyelven is. Otthonos volt a történelem tudományában, így foglalkozott Ottomány történetével is. Tőle hallottuk, hogy a Szent Demeter-pusztai Rákóczi-birtok volt. Özv. Holgás Jánosné így emlékszik egy 1938-as kirándulásra: Miután Lovass földesúr eladta a kastélyt, a tiszteletes úr és Kósa Károly tanító úr kirándulásra vitt bennünket a kastélyba és a berekbe (arborétum). Az épület előtt volt két öreg vadgesztenyefa. Tiszteletes úr megsimogatta a fa törzsét és azt mondta: gyerekek, úgy néztek ezekre a fákra, hogy II. Rákóczi Ferenc ebédelt alattuk.

Segítőkézségéről Zsófiné Bogár Erzsébet a következő eseményt mondta el: Az 1940-es impériumváltás előtt, az itt szolgálatot tevő román katonák közül elbocsátották a Szilágy megyébe való magyar fiúkat. Alsóruhára vetkőztették őket. Hogy haza tudjanak menni, felsőruhát kértek volna kölcsön. Nem tudtak ruhát kölcsönözni számukra, de azt tanácsolták nekik, hogy menjenek el a tiszteletes úrhoz és tőle kérjenek. Természetesen kaptak ruhát, még kalapot is, és boldogan mondták, hogy a tiszteletes úr úgy adta, hogy viseljük egészséggel, nem kell visszaküldeni a ruhákat.

Számos esetben a szegényeket tűzifával is kisegítette.

Hívei úgy emlékeznek rá, hogy ő volt az a pap, aki nem gyűjtött vagyont. Mindenét szétosztotta a szegények, a rászorulók között. Életének utolsó éveit a felesége által örökölt magyarkéci házban töltötte, világtalanul. Utolsó kívánságát ottományi hívei teljesítették, így az itteni temetőben alussza örök álmát. 1965. október 31-én, 77 éves korában

A. K. V. R. 39 - 12. Stamp.

71532

Zu Nr. d. 11

637128

11

Belohnungsantrag

1	Charakter	Eng. Freiw. Komrad
2	Vor- und Zuname	David G. Haag
3	Standeskörper	L. R. 39 B. 8. 12. 15. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.
4	Dienststellung	Schwarzweiser
5	Persönlichkeit	1909
6	Adress (Wahlort, Dienststellung usw.) bei Angabe von Ort und Zeit	Erstmalig am 14/10 bei der Wiederholung des vom Gegen- besten Gebietsrat vorwiegend H. Haag mit vergeblicher, sodann wiederholt erfolgloser Praxis die Bau- Räte, drang im Jahre, vorgehend, als Leiter der Hand- werksvereine hinsichtlich vor und übertrug so Kunde für Kunde - in funktionen übernahm die Stellung vom Grunde.
7	Seit wann im Felde von - bis	3/10. 1915 - dat.
8	Verwundet, gelitten, vermißt oder Kriegs- gefangen	nein
9	Ehren unerledigter Antrag	keiner
10	Besitzt bereits in Kriegszeiten Kriegsmedaillen	keine
11	Antrag des Verfassers	Goldene Tapferkeitsmedaille.
12	Datum und Unter- schrift des Verfassers	David G. Haag am 10/10. 1916
13	Bürgerleier	David G. Haag Bürgerleier Nr. 1084 Bürgerleier 109 am 10/10. 1916
14	Regiment und Antrag des Offiziers	17. Inf. Trupp Nr. 959 am 10/10. 1916
15	Korps- Kommandanten	Präs. 15. 10. 1916, Nr. 959, S. 1. 7. 1916 Die hier angegebene ist die einzige am 10/10. 1916
16	Armee- Kommandanten	Präs. Feldpostamt 205, am 10/10. 1916 K. u. k. S. A. K. Ostböh. A. N. 1. 1916 mit 10/10. 1916
17	Für eventuelle Be- merkungen und An- träge sonstiger Kommandanten und Dienststellen	Am 10/10. 1916 10/10. 1916 10/10. 1916

91

XXI
hij
11:749/14
1916

Kvk 39. gy. zsr. - 12 önk. szd.

G37128

11

Jutalmazási javaslat

1. Rendfokozat	Egy éves önkéntes káplár
2. Név	Cs. Nagy Diána
3. Állománytörzs	39 gyf. zsr. III. / 12, önk. szd.
4. Szola beosztás	örmszer
5. Születési idő	1909
6. Indoklás
(fogyni képtelen, szel-
gálati teljesítmény
stb.) a hely és idő
megnevezésével	18. Hón az ellenség által elfoglalt, San-Martinói dől-
nyugatra lévő drokszázasz visszafoglalásánál összehason-
líthatatlan, kiemelkedett, vakmerő bravúrral meg-
rohámolta a barakkot, ebből kitalálva, mint a
kéményindítóval vezetője feltartóztatásakor
bemegy az drokba és fülkétől-fülkére fel-
mász közelharcban megfirtította az állást az
ellenségtől.
7. Mióta van a
szerepében	1915. 10.31 - mostanáig
8. Magabizalom, ele-
sés, állás vagy
karakterizáció	nem
9. Előzetes javaslat	nincs
10. Van-e más előzőli
éltel- vagy leltel-
tűnése	nincs
11. Magjára vonatkozó
Arany kitüntetés	Arany kitüntetés

12. Dátum és a hat-
ás időtartama

Állományhely, 1916. 3. 26-án

Müller néni

13. Dandár	83. gyf. dandár par. Tóthos par. 109 1916. 4. 9-én	Adott
14. Hatalmát	17. gyf. csapatot vez. par. 1916. 4. 14.	Arany kitüntetés
15. Hatalmát	1916. 4. 15.	Adott
16. Hatalmát	305. tábor par. 1916. 4. 11.	Adott
17. Hatalmát	K. v. a. 6. tábor par. 1916. 4. 11.	Adott
17. Egyéb parancsok-
tól a dandár-
helyén esélyes
megjegyzés és ja-
vartalan	Legfelsőbb parancs 56/50-54 nem
01-tes felvétel.	Adott

4) 11743/10.

01

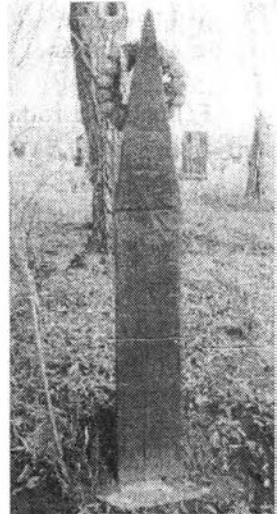
Szűcs Dániel
hősi halált halt 1915-ben

Cs. Nagy Dániel –
1917. május

Cs. Nagy Dániel Prágában, 1917-ben

Cs. Nagy Dániel néhai
lelkész csónak alakú
gombfája

halt meg. November 3-án temették, mint a hűséges szolgát, akit éppen a reformáció emléknapján szólított magához az Úr. A gyászszertartás a templomban volt, ígét és gyászbeszédet a székelyhídi esperes mondott: „Mert a papnak ajkai őrzik a tudományt és az ő szájából törvényt várnak, mivel a Seregek Urának követe ő.” (Malakiás 1,7.) A temetésre sokan eljöttek a környékbeli falvak egyházainak hívei közül. A koporsónál az általa szervezett tűzoltótevényt tagjai álltak díszőrséget, a hantoláskor a tűzoltóság kürtöse, Kovacs József, a régi közös hadsereg (k. undk.) esti imáját fújta el kürtön. Egy régi 39-es baka tanította meg a Haydn-féle imát. A jelenlevők közül már csak nagyon kevesen tudták, hogy ezzel a hajdani háborús teológus, a nagyezüst vitézségi éremmel és a harctéri szolgálataért kapott Károly-csapatkereszttel kitüntetett 39-es gyalogos őrmestert, az ezred hajdani tábori lelkészét, ha nem is rezesbandával, nem háromszínű zászlóval és nem díszlövéssekkel, de mégiscsak katonai tiszteletadással temették el. Sírját parasztkézek faragta csónakos feje jelöli. Ennyi volt jutalma a földön. A továbbiakat jó kezekre bízhatjuk: az érte és mindnyájunkért átszegezett kezekre.

Köszönettel tartozom leányának, Szabó Lászlónénak, született Cs. Nagy Jolán Pécsen élő tanítónőnek, akinek munkáját felhasználtam az életrajz megírásánál.

Felhasznált irodalom:

Ajtay Endre: *A magyar katonai századok legszebb csatái*, Budapest, 1943

Egy fáklyavívő házaspár – Kósa Károly és családja

A 20. század elején, az ottománi néptanítók igen nehéz körülmények között éltek. Az egyház mindössze egy szoba-konyhás lakást biztosított számukra. A századelőn Huszár Sándor tanító úgy enyhített a nyomasztó lakáshelyzeten, hogy a tornácból rekesztett el egy kis lyukat, ahova csak egy ágyat lehetett betenni. Egy tanítónak 30–50 tanulót kellett tanítani, amiért a református egyháztól 5 kat. hold szántóföldet kaptak használatra. Valószínű, hogy ezek a körülmények döntő szerepet játszottak Huszár tanítónak az 1916-ban elkövetett öngyilkosságához. Kovács Gusztáv tanító az első világháborúban vesztette életét. Taar Ferenc tanító is hamar elment a faluból, mivel

Érmihályfalván jobb feltételeket biztosítottak számára. Az őt követő Pásztor János sem maradt sokáig a faluban. Mivel Debrecenben született, visszatelepült Magyarországra. Ilyen előzmények után érkezett Ottományba 1925. szeptember elsején **Kósa Károly**.

1901. március 24-én született a Szatmár megyei Egriben. Édesapja, Szigeti Kósa József béresgazda (uradalmi alkalmazottak, cselédek felvigyázója). Édesanyja Kovács Ilona háztartásbeli. Az elemi iskolát helyben végezte, majd a Halmiban (Halmeu) levő Mezőgazdasági Iskolában nyert mezőgazdasági képesítést. Mivel jól tanult, beiratták a Debreceni Kollégiumba, ahol tanítói oklevelet szerzett. A katonai szolgálatot már a román hadseregben töltötte Szatmárnémetiben. Műszaki alakulatnál szolgált, ahol tartalékos hadnagy fokozatig jutott, és kitűnően megtanult románul. Nagyon szépen játszott orgonán és hegedűn. Királydarócon (Craidorolț) (1923. december 1.–1925. augusztus 31.) kezdte pedagógusi pályáját. Ottományban 1925 és 1950 között volt igazgató-tanító és kántor a templomban. A tanítói javadalmazáson kívül a kántori teendőikért 8 kat. hold földet kapott használatra. A lelkésznek nagy segítséget jelentett az egyház irányításában. Először az orgonát javította meg. A sípokhoz vezető szarvasbőrből készült szelepek közül sokat elrágott az egér. Ő valahonnan kerített egy darab szarvasbőrt, amiből aprólékos munkával rendbehozta az orgonát. A falu népe is kellően méltányolta igyekezetét. Cs. Nagy Dániel lelkész javaslatára és irányításával, a presbitérium kijavíttatta a tanítói szolgálati lakást, az udvarban levő romos gazdasági épületeket pedig lebontották és újat építettek helyükbe. Miután megépültek az iskola udvarán a gazdasági épületek (kamra, istálló, fáskamra), a szüleit magához vette. Édesanyja vezette a háztartást, az édesapja pedig gazdálkodott, gondozta teheneiket, lovat, sertést. Nem is hált benn a lakásban, hanem télen az istállóban, nyáron pedig a tornácon.

Az osztályterem nem volt megfelelő, a hatóságok komolyan kifogásolták, veszélyben forgott az iskola nyilvánossági joga. Csak az mentette meg egy időre, hogy a román nyelven kötelező anyagot (irodalom, történelem, földrajz) kitűnően tudták a tanulók. Mikor a tanfelügyelő ezeket a tantárgyakat vizsgálta, kisegítésképpen sem kellett egy szót sem szólnia magyarul. Tanterembővítést nem mertek kérni, mert azt a választ kapták volna, hogy ott van a román nyelven tanító állami iskola és akinek nem jut hely a felekezeti iskolában, járjon oda.

Ezért lakásbővítést kérvényeztek, de a lakást a régi osztályterem közfalazásával oldották meg (jelenleg is így van). Az engedélyezett új részt pedig osztályteremnek építették. Ehhez semmiféle segílyt nem kaptak, az egyházfenntartó családok pénze (ezt a tulajdonukban levő szántóföld nagysága alapján vetették ki) és munkája hozta létre. Az épületrész felépítésében Kósa Károly oroszlánrésztt vállalt, amit a lakosok igen nagyra értékelték.

Miután befejeződött az építkezés, lakásátalakítás, 1934. október 4-én feleségül vette az állami iskola tanítónőjét, Simon Emíliát. 1936. október 20-án született Károly nevű gyermekük.

1940 tavaszán katonai szolgálatra Dobrudzsába rendelik, a második bécsi döntés után tért haza. A megváltozott körülmények között újraszervezte a községben az oktatást, és nemcsak a református felekezeti iskola, hanem az állami iskola igazgatója is egyszerre. 1944 őszén, a hadszintér közeledtével, családjával együtt rövid időre eltávozik a faluból. A front átvonulása után, 1944. október 30-án hazatérnek. December 7-én megindította az oktatást az iskolában. Itt élte át a felekezeti iskola 1948-ban bekövetkezett államosítását. A tanügyi reform értelmében megszervezte az általános hétosztályos oktatást. Az ő igazgatósága alatt abszolváló vizsgát tettek az első hetedik osztályos tanulók az 1949/1950-es tanévben.

Kósa Károly ottományi életútját nem lehet úgy leírni, hogy ne essék szó társadalmi szolgálatáról, mert ő a falu igazi lámpása volt. Kitűnő szervező, nagy tekintélynek örvendett a faluban. Szavára nemcsak a tanulók hallgattak, hanem a felnőttek is. Mint a református egyházközség kántora, egy 35–40 tagú dalárdát (férfi kórus) szervezett és irányított. A dalárda az egyház autonómiáját védte igen nehéz körülmények között, a kisebbségi sorsban, de nem volt kimondottan egyházi énekkar. A kétszólamú kórusban, minden tagnak a kezében volt az általa készített kottafüzet. Többször énekeltek a templomban, egyházi ünnepek alkalmával, felléptek a kultúrház színpadán, de temetesen is énekeltek. Az 1940-és évek első felében minden nemzeti ünnepen fellépett a kórus. Emlékezetes a háború után a Berekben való szereplés, szabadtéri színpadon, ahol népdalokat (Kis kece lányom, Reggel korán kimentem a kútra stb.) és forradalmi munkásindulókat (Bécsi munkásinduló) adtak elő. Fáj a szívünk, ha arra gondolunk, hogy

az elmúlt öt évtized alatt nem akadt senki, aki egy dalárdát (kórust) vezessen Ottományban!

Kósa tanító úr szervezte és irányította a falu kulturális életét. Minden évben rendeztek egy táncmulatságot – tűzoltóbált – a bádogos iskolában; a bevételt a tűzoltótestületnek adták. A táncmulatság előtt az ifjúság előadott egy három felvonásos, vagy három egyfelvonásos színdarabot, ennek betanítását, rendezését, a színpad berendezését Kósa tanító úr végezte. Az énekszámokat ő kísérte hegedűn.

Az egyház korcsoportonként, külön fiúk, külön leányok számára heti egy-két bibliórát tarthatott. A serdülő ifjúság számára régóta működött egy világszervezet, az IKE (ma is létezik), amelynek jelmondata Lukács Evangéliumából (3,52): „Jézus pedig gyarapodék bölcsességben és testének állapotjában és az Isten és emberek előtt való kedvességben.” Négyes programhoz tehát nemcsak a bibliaismertetés és magyarázat tartozott, hanem a sport és kultúra is. Egy-egy esti összejövetel Cs. Nagy Dániel tiszteletes úr bibliamagyarázatával kezdődött, majd Kósa Károly igazgató-tanító vette át a szót. Sok mindenről esett szó: gazdálkodás, kertészkedés stb., de volt egy állandó program: versmondás és annak kiértékelése.

Nevéhez fűződik az iskolai takarékszövetkezet létrehozása is. A felső tagozatos tanulók kötelesek voltak a kántortanítót a temetésekre elkísérni és ott énekelni. Ezért mindig kaptak néhány lejt. Ezt a pénzt összegyűjtötték. Mikor 100 lej összegyűlt, vettek rajta egy Hangya szövetkezeti részvényt. A részvények kamatait évente megkapták, és vettek rajta tintát, tollakat (pennát), füzeteket. Ezekre nem kellett többet költeniük, és nem kellett téli időben a tintásüveget a kezükben hordani hazulról. A pénz és a taneszközök kezelése az iskolai takarékszövetkezet feladata volt, aminek volt elnöke, pénztárosa, ellenőre.

Kósa Károly levente-csapatparancsnok és törzsosztag-vezető volt. Ellátta a népművelési gondnoki teendőket is. Népiskolai felügyelőként számos iskolában tartott ellenőrzést és hasznos útmutatásokkal látta el kollégáit.

Nem tudta volna elviselni, hogy 30 évi kitartó munkájának eredményéből vásárolt szántóföldjét bekebelezze a megalakulandó kollektív gazdaság, ezért földjének legnagyobb részét eladta, aminek az árából házat vásárolt Nagyváradon, 1950-ben elköltözött. Az 1950/51-es tanévet

már nagyváradi tanítóként kezdte. 1961-ben a 2-es számú általános iskolából vonult nyugállományba, 38 évi szolgálat után, amiből 19 éven keresztül az igazgatói teendőket is ellátta. Negyedikes tanítványai (jelenleg már 50 évesek) és kollégái búcsúztatták. Egy mondat a búcsúbeszédéből: „Változtak az iskolák, változtak a gyermekek, csak ő nem változott, a szíve mindig fiatal maradt.”

A hűséges élettárs, Kósa Károlyné Simon Emília

Simon Emília a Beszterce-Naszód megyei Tekén (Teaca) született 1907. április 21-én. Édesapja Simon Ioan, édesanyja Oprea Agapia. Szüleit korán elvesztette. Debrecenbe került a tanítói árvaházba. Itt élte meg az első világháború befejezését. 1919-ben, amikor a román csapatok megszállták Magyarországot egészen Budapestig, Debrecen parancsnoka Teodor Roxin volt, aki az osztrák–magyar hadseregben nyert tartalékos tiszti kiképzést, és ezzel állt át a román hadseregbe. Az apja híres ügyvéd volt Nagyváradon, akinek földbirtoka volt Barantón (Érsemjén község). Teodor Roxin egyszer járőrözés közben, a kijárási tilalom idején, elfogott az utcán két diáklányt. A kérdésre, hogy hol voltak, azt felelték, hogy görög katolikus vallásórán. Kiderült, hogy a tanítói árvaház növendékei. Amikor a román hadsereg kiűrtette a csonka Magyarországot, a két lányt Teodor Roxin átvitte Debrecenből Nagyváradra, és gyámleányaivá fogadta őket. Roxinéknál laktak, a taníttatásukat is ő fizette. Az első félév nagyon nehéz volt számukra, mert Debrecen a hajdúdorogi püspökséghez tartozott, amelynek a hivatalos nyelve 1912 óta a magyar volt. De éppen ebből kifolyólag, a két árva iskolás precizitással tanulta meg a román nyelvet. A kiejtésükben nyoma sem volt a nehézkes erdélyi kiejtésnek, gyönyörű, dallamos, franciás könnyedség jellemezte beszédüket. A tanítói oklevél megszerzése után Simon Emília, 1925. szeptember elsején, az ottományi román tannyelvű állami iskolába kapott kinevezést. Rendkívül bájos, és nagyon jó pedagógus volt, éppen azért helyezték ide, hogy a román kultúrának megbecsülést nyerjen egy szintiszta magyar településen. Igen nehéz körülmények között kezdte meg az oktatást a faluban. (Elődje elidegenítette a lakosságot az állami iskolától. Ha valamilyen összejöveten előadást tartott, egyebet sem mondott, egyfolytában a magyarok műveletlenségéről, barbárságáról szónokolt.) A falu

lakosságának 90 százaléka nem ismerte a román nyelvet. A fiatal tanítónőt, nyíltszívűségének köszönhetően, csakhamar megszerették a faluban. A május 10-i (Zece mai) ünnepségekre, ahol ő méltatta az ünnep jelentőségét, szívesen elmentek az emberek. Nagyon jó barátság alakult ki közte és a felekezeti iskolában levő tanítók között. Sokat segített a helybelieknek különböző kérvények, beadványok megfogalmazásában.

1934. október 4-én feleségül megy Kósa Károly igazgató-tanítóhoz. Az esküvőn az egyik tanú (násznagy) Teodor Roxin nagyváradi ügyvéd, a nevelőapja volt. Házassága után elkezdődött számára a kálvária. Felettesei nem tudták elviselni, hogy ő, a született román, egy magyarhoz ment feleségül. Állandóan zaklatták, sértegették, tanítványait az Érmihályfalván tartott abszolváló vizsgán megbuktatták. A mihályfalvi iskola folyosóján sírva fakadt, amire gúnyosan azt mondták neki: így jár, aki a magyarokkal lepaktál. 1937-ben megtorlasként elhelyezték a Szilágy megyei Krasznarécsére (Recea), ahová magával vitte az alig egyéves kisfiát. Ottományból vitt egy leányt, aki a gyermekre ügyelt, amíg ő az iskolában tanított. 1940-ben, amikor Észak-Erdélyt visszacsatolták Magyarországhoz, visszatért Ottományba, és szeptembertől újból itt alkalmazták. Az iskola államosítása után, a felső tagozaton tanított román és magyar nyelvet.

Kitűnt népnevelői tevékenységével is. Egészségügyi előadásokat tartott a felnőttek számára, a lányokat háztartással kapcsolatos dolgokra oktatta. Utánajárt, hogy mi okozza az újszülöttek magas halálozási számát: nagyon sok helyen, mivel szűkében voltak lepedőknek, az anyák szalmára szülték meg gyermeküket. Ettől a gyermekek fertőzést kaptak, ami halálukat okozta. Ezt megírta a kormányzó feleségének, aki 40 lepedőt és 100 törölközőt küldött ajándékba, amit a legjobban rászorulóknak osztottak szét.

Tanítványai gyakran örvendeztették meg a közönséget színvonalas kultúrműsorokkal. Az általa betanított román népdalokra és népi táncra még ma is sokan emlékeznek.

1950 nyarán, miután osztályát (a VII. osztály osztályfőnöke volt) szányra bocsátotta, ő is búcsút mondott a falunak. Családjával együtt Nagyváradra költözött. Harminchat év pedagógusi pályafutás után, 1962-ben nyugdíjazták.

A Kósa házaspár

Nemsokára nagy csapás érte, 1964. február 4-én elvesztette a férjét. Ez a tragédia nagyon megviselte, idegei felmondták a szolgálatot, nem tudott belenyugodni a megváltoztathatatlan valóságba. Hat évvel később, 1970. február 4-én (azonos hó és nap, amikor édesapja meghalt), repülőszerencsétlenség következtében elveszítette egyetlen fiát. Miután a második megrázkódtatásból valamennyire felépült, megépíttette a családi sírboltot, amibe áthelyeztette férjének és fiának földi maradványait. Az 1970-es évek közepén kitartóan küzdött az elhunyt fia és társai találmánya (újítása) szerzői jogának megvédéséért.

Nyugdíjba vonulása alkalmával mondta: Ha még egyszer pályát kellene választania, akkor is ezt a pályát választaná, mert az életben nincs annál szebb, mint a gyermekeket nevelni, kézenfogva vezetni őket a tudás ösvényén.

Nagyon szerette az ottományi embereket, akik viszont szerették. Meggyötört szívét mindig ünneplőbe öltöztette, ha valaki Ottományból meglátogatta. Ottomány számára a boldogság szigete volt, amitől elszakadni sosem tudott. Ha van lélek, akkor az ő lelke Ottomány fölött lebeg. Ottományba soha sem tudott visszatérni, nem volt lelkierije

hozzá, hogy viszontlássá azt a helyet, ahol minden az elvesztett férjére emlékeztette.

1993. április 16-án hunyt el Nagyváradon. Nt. Veres Kovács Attila lelkész búcsúbeszédében mondta: „Szép pálya volt az övé, mert nincs annál nemesebb, mint a népet hittel szolgálni és a nép szolgálólányának lenni.” (Mivelhogy ragaszkodik hozzám, megszabadítom őt, felmagasztalom őt, mert ismerem az én nevemet! 91. Zsoltár 14.)

Ifjú Kósa Károly, a feltaláló

1936. október 20-án született Ottományban. Az általános iskola hét osztályát Ottományban végezte. 1950-ben a nagyváradai 2-es számú középiskolába nyert felvételt, ahol 1954 nyarán érettségizett. Egyetemi tanulmányait 1954 őszén kezdte meg a temesvári Műszaki Egyetem elektromérnöki karán. Az egyetemet kitűnő eredménnyel végezte el, majd a nagyváradai Villamossági Vállalatnál nyert alkalmazást. Az 1960-as évek végén megalapította az önfelszerelési műszerlaboratóriumot. A laboratóriumban néhány munkatársával (mérnökök, technikusok) együtt több találmányt dolgoztak ki, amelyeket szabadalmaztattak. Ilyen volt a Luxomat nevű, a közvilágítást szabályozó fényérzékeny készülék (feltalálók Kósa Károly és Nagy Ferenc mérnökök). Ugyancsak az ő találmányuk az elektromos tér létezését kimutató készülék, a daruvédő készülék, amely hang és fény útján jelzi ha a daru karja közel kerül az elektromos huzalhoz. A feltaláló csoport tagjai: Kósa Károly, Nagy Ferenc és Csont Mihály mérnökök, valamint Herczeg László, Marián Antal technikusok.

Kósa Károly és Nagy Ferenc mérnökök 1970. január végén Bukarestbe utaztak, ahol a Találmányi Hivatalba beadták találmányukat szabadalmazás végett. Bukarestből hazafelé, a repülőgép a Vlegyásza hegynél lezuhant, és a két mérnök 1970. február 4-én életét veszttette. Így ért véget ifjú Kósa Károly élete 33 éves korában. Egy évtizednyi munkássága alatt öt találmány (újítás) társszerzője volt.

Ifjú Kósa Károly tragikus, korai halálával véget ért a Kósa család pályafutása. Az édesanya minden energiáját a család emlékének a megőrkítésére fordította. Egykori tanítványai szeretettel emlékeznek a kiváló pedagógus házaspárra, akiknek emlékét nem homályosította el az eltelt ötven esztendő.

Feltalálók munka közben
A kép baloldalán ifj. Kósa Károly elektromérnök

A Kósa család síremléke a nagyváradai Rulikowski temetőben
A kép jobboldalán Kósa Károlyné

JELES OTTOMÁNYI CSALÁDOK

A **Várady Szabó család** híres debreceni kereskedő család. Várady Szabó Gyula a 19. század második felében vásárolt földet a Komáromy családtól, és földdel együtt megvásárolta a kastélyt is (2. szám). Apja, Várady Szabó Lajos debreceni kereskedő. Anyja, Szakáll Veronika. Szabó Gyula Drezdában tanult. Feleségül vette Jakó Piroskát, a derecskei járásbíró leányát. Ottományban született két fiúk: Gyula és István-Zoltán. Neki köszönhető, hogy 1887-ben Szabó Mihály Ottományba jött lelkésznek. A század végén birtokukat a kastéllyal együtt eladták és beköltöztek Érmihályfalvára. Fiúk, István-Zoltán Érmihályfalván hunyt el 1969-ben. Az apának, Várady Szabó Lajosnak és feleségének, Szakáll Veronikának is volt birtoka Ottományban, amit részben vásároltak, részben pedig cseréltek Komáromy Györgyné gróf Csáky Rozáliával. Szabó Lajos a Szatmár megyei Kölcсэн levő birtokát adta cserébe az ottományi birtokért. (Szentmihályiné Szabó Mária, az Emberé a munka című regényében ír a Várady Szabó családról.

Balogi Balogh Imre földbirtokos és neje, **Bartha Terézia**. András fiúk 1855. január 29-én született. Balogh Imre egy telket adományozott az egyháznak, amire csapszéket (kocsma) építettek.

Szóts Károly és neje, **Szodorai Julianna** földbirtokos Ottományban a 19. században. 1875-ben hunyt el.

1832-ben még Ottományban élt **Dálnoki Medve Dániel**. 1846-ban már csak az özvegyéről található feljegyzés.

Az 1800-as évek elején itt élt a Verebélyi család. (A családról a Címerek fejezetnél található rövid ismertetés.)

Jeles család volt Ottományban a **Reszegei Lónyai Jasztrabszky család**. Nagy földbirtokkal, a kastéllyal és több tanyával rendelkeztek. 1846-tól találunk feljegyzést Jasztrabszky Ignácról, majd később Jasztrabszky Sámuelről. 1881-ben a birtokot Reszegei Jasztrabszky L.S. Kálmán öröklí. Valószínű, hogy címerük is volt, de erre vonatkozólag semmiféle adattal nem rendelkezünk.

A **Szebeni család**. Szebeni József, akinek apja tanító volt, 22 éven keresztül állt a község élén. 1914-ben került Ottományba községi jegyzőnek, ahol 1936-ig látta el ezt a feladatot. Feleségül vette az albisi lelkész leányát, Kalas Emmát. Házasságukban három gyermek született:

Irén (Babi), aki jogot végzett, József, aki közgazdászti végzettséget szerzett és István, aki a lelkészi hivatást választotta.

Szebeni József, a jegyző, hozzáértésével és szaktudásával a falu boldogulását, fejlődését segítette elő. Gyermekei felnőtt korokban, bár nem éltek Ottományban, szorosan kötődtek a településhez. Lakásuk ajtaja mindig nyitva állt az ottományiak előtt. Gyermekkori élményeik, a pajtások, az iskola, évtizedeken keresztül elevenen éltek emlékezetükben. Mindig melegség öntötte el szívüket, ha a dombkanyarulatban meghúzódó faluról esett szó.

Földbirtokos volt Ottományban **Péchy Kálmán** és neje, **Móricz Erzsébet**.

Jelentősebb családok és címerek

Jánky András és fiai, András és Tamás. A Jánky család a nemeslevelet III. Károly királytól kapta 1718-ban. A Jánky család (később Jánki) Ottományból származik és e községre nyert adománylevelet. A család idővel áttelepült Szabolcs vármegyébe. Címerük: kékben, zöld alapon veres (vörös) ruhás, barna kucsmás magyar vitéz. Jobbjában levágott török főt átütő görbe kardot tart, melyről vér csepeg alá. Sisakdísz: görbe kardot tartó veres mezű kar. Címertakaró: kék-arany, veres-ezüst.

A **Dálnoki Medve család.** Marosszékről származó székely család, mely 1735-ben Szatmár és 1780-ban Bihar vármegyébe szakadt. Medve Zoltán császári és királyi kamarás. A 19. században Ottományban földbirtokos, földesúri joggal. Címerük: kékben, zöld alapon, jobbjában görbe kardot tartó természetes medve. Baljával a földből kiemelkedő szőlővenyige végét markolja. Sisakdísz: jobbjában kardot, baljában letört szőlővenyige végét tartó pajzsalak. Címertakaró: kék-arany, veres-ezüst.

Szentjóni Szabó család. A család őse, Szabó Mihály cantor Szentjónbról, 1618-ban Bethlen Gábor erdélyi fejedelemtől nemesi levelet kapott. A család adománylevelet kapott Szentjónbra és Ottományra. Ottományban a család protestáns ága telepedett le és a 19. század második feléig kimutatható jelenlétük a községben. Címerük: kékben, zöld alapon, felemelt jobbjával aranyollót tartó természetes lúd. Sisakdísz: hiányzik. Címertakaró: kék-arany.

A **Verebélyi család** a csallóközi (Szlovákia) Verebélyből származik. Verebélyi Mihály 1566-ban a Somogy vármegyei Babócsa várának kapitánya, amelyet a törökök többször megostromoltak és 1566 szeptemberében elfoglaltak. Verebélyi János 1605-ben Vác kapitánya volt. A Verebélyi család az 1700-as években kapta nemesi címerét. Ennek bizonyítéka az 1936-ig, az ottománi kápolnában volt családi címer, amelynek címerszalagán olvasható volt a Verebélyi név. A 18. században a Verebélyi család volt a földbirtokos Ottományban. A kápolnát Verebélyi Mihály építtette 1810–1830 között. (A hivatalos visitatio canonica 1831-ben már ír a kápolnáról. 1831-ben a feleség megözvegyült, tehát 1831 előtt épülhetett a kápolna.) Arról nincs feljegyzés, hogy a család címere a kápolna lebontása alkalmával hova kerülhetett.

Akik Ottományban megfordultak...

Dr. Andrassy Ernő János György, 1894. április 10-én született Szalacson. Apja Nagykászonyi Andrassy Ernő, orvos-népnevelő Szalacson, később érmihályfalvi körorvos. Anyja Kovács Terézia. Orvosi oklevelet a budapesti egyetemen szerzett. Nőgyógyászatban szakosította magát, s fiatalon átvette apja érmihályfalvi rendelőjét. Gyakran kijárt Ottományba betegeit kezelni. Miután betegeit ellátta, nagyon sok esetben kiment a rétre, a Hartyás, a Földvár környékére, ahol madártani megfigyeléseket végzett; sok madárfajt írt le. A természet iránti szeretetét anyai nagyapjától, Kovács Jánostól örökölte. Jártas volt a régészetben is. A helybeli emberektől nagyon sok bronzból, égetett agyagból, csontból készült eszközöket kapott. Ő ezeket a tárgyakat restaurálta, majd belőlük egy kis múzeumot hozott létre. Ottomány neki köszönheti, hogy híressé lett, és a bronzkornak az addig ismeretlen kultúrszintjét a „locus classicus” alapján ottományi kultúrának nevezték el. 1968. május 3-án hunyt el Érmihályfalván.

Szabó Károly (1824–1890) bibliográfus, történetíró, Kossuth Hírlapjának munkatársa. 1855-ig a marosvásárhelyi Teleki Téka munkatársa volt. 1855–1860 között a nagykőrösi református gimnázium tanára, ahol együtt tanított Arany Jánossal. Később egyetemi tanár Kolozsvárott. III. Béla névtelen jegyzőjének (Anonymus) latin nyelvű írásait fordította magyar nyelvre. Fő műve a Régi Magyar Könyvtár I–III. kötet című bibliográfia. Jelentős forráskiadó, Magyarország történetének forrásai 1860–1865 és a Székely oklevéltár, 1872–1876. A szabadságharc leverése

után bujdosni kényszerült. Szabó Mihály, a néhai ottományi lelkésznek volt a testvére. Többször megfordult Ottományban, testvérénél vendégeskedett. Mindvégig kitartott amellett, hogy Ottomány elnevezése magyar eredetű, az Otom személynévből származtatják. Erről meggyőzte Arany Jánost is, aki egy eposz tervezetében szintén az Ótom (és nem Ajtony) nevet használta.

Szabó Magda (sz. 1917). író. Apai ágon szintén rokonságban volt Szabó Mihály lelkésszel és családjával. Ottományi tartózkodásán ért benyomásáról az *Ökút* című regényében írt. A nagy író gyermekkorában valóban csodálni való volt ez a dombkoszorúban meghúzódó falu. A domb aljában levő park festőien szép és gondozott volt. Az örökké bomló virágerdő mélyen bevésődött az író emlékezetébe.

Az 1830-as évek vége felé **Kőváry László**, a Szilágyságból Debrecen felé haladva útbajtette Ottományt is. Megjegyezte, hogy szegény falu, csak két emeletes uradalmi ház van benne, a Komáromyné és a Becskiné háza. A Becski-féle házról a következőket jegyezte fel: „A Becski-ház azon kevesek közé tartozik, melyeket a vidék központjának szoktunk nevezni. Becski ifjúságára a halál dere szállt, s néhány évektől polgára a túlvilágnak, de emléke él az utazók ajkán, kiket kész szállással váratott minden időben.” Leírja, hogy Ottományig az erdélyi szélső hegylánc alatt haladtak (ez a hegylánc nem más, mint egy dombvonulat). A dombvonulattól északra egy kisebb kiemelkedés volt, amit Lyukas-halomnak neveztek. (Ezt a Kun-halmot az állami gazdaság a '960-as években letarolta, a földet töltésnek hordták el.) A Lyukas-halomtól útjukat észak irányban folytatták, mivel csak itt lehetett átkelni a mocsáron, vagy ahogy ő írja: az Ér szabálytalan ágain, Tarcsa felé. Leírja, hogy az út unalmas volt. „Mit sem láttam kereskedői szállítmányokon, dinnyés kerteken, s az orzóktól felkeresett Csonkafűz nevű csárdán kívül.” Valószínű, hogy az általa leírt Csonkafűz csárda a Lyukas-halom aljában volt. Erről a csárdáról (fogadóról) az 1950-ben élt öregek rémtörténeteket meséltek. A fogadóst családjával együtt a rablók megölték. A rablókat később elfogták és a csárda mögött kivégezték őket.

Valószínű, hogy 1847 tavaszán **Petőfi Sándor** is átutazott a falu határában a Lyukas-halom mellett. Az általa írt *Úti levelek* Kerényi Frigyeshez VII. levélben beszámolt arról, hogy Szatmárról Nagyszalonta felé utazásakor útját az Érmelléken keresztül folytatta. 1847. május 29-én Érmihályfalvára érkezett, majd innen Székelyhídra ment. A két helység között az út Ottomány határán halad keresztül. Levelében az

Kiss Gyula
az „ottományi dzsentrí”,
Fráter Loránd barátja

Kiss Gyula egykori községi bíró sírjele
arra vár, hogy felállítsák

Érmelléket így írta le: „Az Érmellék kellemes, szelíd völgy, a hegyoldalon ama híres bortermő szőlők, a hegy alatt pedig gazdag szántóföldek.”

Az 1920-as években igen gyakran vendégeskedett Ottományban **Fráter Loránd** (1872–1930) nóta- és dalköltő. A „nótáskapitány” egyik látogatásáról dr. Porcsalmy János így számol be a Hajdú-Bihari Napló 1988. október 27-i számában az Élő egyszer egy nótáskapitány című cikkében: „Érsemjénből a mi szomszédos községünkben jött át a híres nótáskapitány. Kiss Gyula vendéglátogazda szőlősdombján szalonناسütésen vettünk részt. (...) Fráter Loránd ott a szőlőhegyi tűz halvány fényében drámai erővel elevenítette meg előttünk a szilajul mulató őszy betyárt. Hangja messzire szárnyalt az este csendességében, és valahol az Ermeder nádasai között enyészett el. Lent a faluszéli kis házak lakói a házuk előtti kispadokon hallgatták.”

Kiss Gyula (1867–1934. III. 30.) földbirtokos szőlősdombja az ottományi Várhegyen volt. Vagyonát elmulatta, elkártyázta. Felesége Méder Anna.

Jegyzet: Kóváry László (1819–1907): *Tájképek utazási rajzokban.*

NÉPHAGYOMÁNYOK

Újévi látogatás. Asszonymnak, lánynak, nem illett az új év első napjaiban látogatóba menni, mert azt tartották, ha az új évben az első vendég „fehérnép”, akkor abban az évben nagy szerencsétlenség éri a házat és annak lakóit. Nagy megkönnyebbedés volt, ha az új év első látogatója férfi volt. Sok helyen a családfő kiállt a ház elé és behívta az éppen arra járó férfit. Ezután már szabad volt az út a lányok és asszonyok előtt.

Az ún. vénlányok (eladó lányok) kicsúfolása húshagyó kedd éjszakáján. A fiúk csoportba verődve, a hátukon pelyvával töltött zsákokat cipelve, az idősebb lányok háza elé érve elkezdtek kiabálni: „Hej, húshagyó, húshagyó! Itt maradt az eladó! Akinek van vénlánya, hajtsa ki a gulyára.” S a kiáltozás alatt a lány háza előtt a járdát (utat) teleszórták pelyvával. (Ez a szokás az 1970-es évek elejéig volt divatban.)

Hímes tojás festése. A tojást nagypénteken szokták festeni. A lányok vagy az anyukák tojásfestéssel, növények levelével (bürök levél, ibolya levél) vagy vöröshagyma héjával festették meg az előzőleg megfőzött tojásokat. Viasszal írhattak is tojásra, mert a viasszal bekent héjat nem fogta be a festék, tehát fehér maradt. Régen festés közben kis rigmust is mondtak: „Nagypénteken festi holló a fiát; Ez a világ kigyót-békát rám kiált.”

Húsvéti locsolás. Húsvéthétfő reggelén a fiúk, délután pedig a felnőtt férfiak, kölnivizzel vagy parfümmel a zsebükben elindultak locsolni. Illedelmesen beköszöntek a házba, majd egy locsoló versike elmondása után meglocsolták a gazdasszonyt és a lányokat. A locsolók hímes tojást, a kisfiúk pénzt is kaptak. A locsolókat helyvel kínálták, és sok finomsággal elhalmozták őket (főtt sonka, kolbász, főtt tojás, sült hús, sütemény, tömény ital, bor és újabban sör is).

Májusfa állítása. Április 30. éjszakáján, a fiú kiválasztottjának házat májusfa vagy orgonaággal díszítette fel. Az ablakba pedig virágcsokrot, régebben virágkosarat tett. Zenészt is vitt magával, aki eljátszotta a fiú által megrendelt dalt. A lány, aki benn a házban hallgatta az éji zenét, több gyufaszálat vagy gyertyát gyújtott.

Aratóünnep. Az aratás befejezésére elkészült a búzakarászból font nagy koszorú. Az aratás utáni első vasárnapon, szekéren vitték körül a

falun a búzakoszorút, amit a szekéren ülő négy lány tartott. A szekeret nagy embercsoport kísérte. Az ünneplőket a kastély udvarában a földbirtokos fogadta, megköszönte munkájukat, és megvendégelte őket. Utána táncmulatság következett. Az ilyen nagyszabású aratóünnepnek az 1930-as évek második felében vége szakadt.

Szüreti bál. Október második részében tartották, és mindig vasárnap este. A kultúrház mennyezetéről felkötözött szőlőfürtök és literes üvegben bor csüngött alá. A fiatalok között voltak csőzők és csőzleányok, akik vigyáztak a szőlőre és a borra. Akit szőlő- vagy borlopáson rajtakaptak, azt megfizettették.

Farsangolás. Az 1950-es évekig megtörtént, hogy disznótorok alkalmával, vacsora közben, mókás kedvű hivatlan vendégek érkeztek. Maskarának voltak öltözve, mindenféle rongyos ruhát magukra vettek, az arcukat bekormozták és a karjukra kosarat vagy szatyrot vettek, amibe a háziak hurkát és töltött káposztát tettek.

A disznótoroknak régen varázsa volt. Sokszor éjjel utánig elartottak. Vacsora után az asztalon maradt a hurka, a kolbász, a tészta (leggyakrabban hájastésztát sütöttek) és a bor. Az asztal mellett vidám történeteket meséltek, nótáztak és ha megéheztek, ettek.

Betlehemezés. Ünnepp szombatján (december 24.), betlehemesek járták a falut. A csoportot két pásztor vezette, akiknek kezében zörgővel felszerelt bot volt. Ők köszöntek be, és megkérdezték: szabad-e betlehemezni? Ha azt a választ kapták, hogy szabad, akkor utánuk bementek a többiek is. A betlehemet angyalnak öltözött fiúk vitték. Verseltek, énekeltek, s közben a pásztorok ütemesen verték a taktust. A betlehemeseket frissen sült kaláccsal és borral kínálták meg. Mikor a pásztorok elkezdtek mondani: „Nosza, nosza, jó gazda, engedj minket utunkra”, a gazda pénzt tett a betlehembe és a csoport tovább állt. A 10–12 éven aluli fiúk pedig hármás-négyes csoportokban csillaggal jártak. A felnőttek kántáltak. Az ablak alatt beszóltak és megkérdezték: „szabad-e az Istent dicsérni?” Ha a bentről érkező válasz igenlő volt, akkor elénekeltek egy vagy két karácsonyi éneket. Ezután boldog karácsonyt kívántak. A gazda pedig kiment és pénzt adott nekik.

Óév búcsúztatása. Szilveszter éjjelén férfiak csoportosan járták az utcákat, és úgy űzték az ősztendőt, hogy karikás ostorral csergettek, kolompot ráztak, dudáltak, közben kiabálták: „Új esztendő, vígságszerző, most kezd újulni.”

A kender-dörzsölőről és a fonóról említés történt a kender feldolgozásánál.

Régebben hittek a boszorkányok rontóhatásában. Ha a tehén hirtelen elapasztott, azt is a boszorkánynak tulajdonították. A boszorkányok rontását ráolvasással szüntették meg. Az utolsó asszony, aki tudta a ráolvasás szövegét, Bereczki Lászlóné volt. Ha kisgyermeket rontott meg a boszorkány, akkor a ráolvasáskor szemet is oltottak (parazsat tettek a vízbe).

Néhány szólásmondás

Ha Katalin locsog, akkor karácsony kopog.

Jégtörő Mátyás, ha nem talál jeget, csinál. Elrontja, bontja ha talál. Az Úr a telet rendelte, hogy a föld is megpihenjen.

Ha fénylik gyertyaszentelő, az izéket vedd elő.

Ha fénylik Vince, megtelik borral a pince. Gabonával a pajta, csűr, Mihály majd jó édes bort szűr.

Beteg, mint a legyek Szent Mihály-nap körül.

Megtalálja a zsák a maga foltját. Ecetes kanna a dugóját.

Suba subával, guba gubával.

Falra borsó, falra, nem ragad az arra.

Egyik tizenkilenc, a másik egy hóján húsz.

Bottal ütheti a nyomát.

Madarat tolláról, embert barátjáról ismerni meg.

Huszár Miatyánk

Miatyánk az Isten

Takarodót fújtak.

Ki vagy a mennyekben,

Koszosak a lovak. Megszenteltessék reggelre,

Egy deci pájinka (pálinka).

Kezünk és lábunk,

Sose legyen vasban.

Szabadíts meg minket

*A komisz káplártól,
Piszkos mundér puculástól,
Mert miénk a hatalom
Ezredes úré a dicsőség
Mindörökké. Ámen.*

(Elmondta 1960 körül Bogár Sándor k.u.k. (császári és királyi huszár; 1878–1971).

Párválasztás, eljegyzés, esküvő, lakodalom

Református faluról lévén szó, a konfirmálás után a lány már tarthatott udvarlót. Kezdetben a fiú nem járt be a lányos házba, csak a kapuig kísérte haza a lányt. Mikor a lány betöltötte a 16–17. évet, már a fiú rendszeresen bejárt a lányhoz. Együtt mentek kalákába (később diszkóba), bálba, fonóba. Ha a fiatalok megegyeztek abban, hogy összeházasodnak, akkor a legény a lány szüleitől megkérte a lány kezét. Ezután jött a kézfogó, amikor a jegyesek felhúzták a jegygyűrűt. A kézfogón (eljegyzés) összegyűlt a közeli rokonság, a barátok és a jó szomszédok. Az eljegyzésen a fiatalok ajándéktárgyakat és pénzt kaptak. Az esküvőt általában ősszel tartották, mikor már volt újbor. A téli ünnepeket megelőző hetekben már nem tartottak esküvőt. A farsang idején újból megszorodott a lakodalmak száma. Nagybőjt idején nem volt esküvő. Húsvét után ismét volt házasságkötés. Nyáron nagyon ritkán tartottak lakodalmat, mondván, hogy nyári menyasszony meg téli kiskutyá az nem jó. Lakodalmat régen nemcsak szombaton tartottak, hanem csütörtökön is. A hívogatás, a lakodalom előtti vasárnapon történt. Ebéd után a vőfélyek elmentek az egyik nyoszolyólány házához, ahol a lányok a bokréta-kikérő versike után feldíszítették a vőfélyeket.

Bokréta-kikérés

*Nyoszolyólányom, hozzád egy kéréseim,
Amit mondani, azt hiszem késtem el.
Puszták a ruháim, hogy ékesek legyenek,
Bokrétát, pántlikát rá bokrosan tegyetek.
Ez az én címerem, ha e nélkül meglátnak,
Isten tudja, hogy minek el kiáltnak.*

*Tegyétek hát meg velem ezt a szívességet,
Amiért kívánom, az Isten áldjon meg titeket.*

Miután a vőfélyt bokkrétával, díszszsebkendővel, szalaggal és rozmaringgal felékesítették, az egyik vőfély megköszönte a lányoknak:

*Noszolyólányaim, köszönettel veszem jószágtokat,
Hogy felékesítettétek az én ruhámat.
Virágozzék éltetek, mint a szép rózsafa,
Lebegjen felettek az Isten áldása.
Szívemből kívánom.*

Ezután megkezdődik a hívogatás, a következő verssel:

Hívogató

*Igaz szívből szólok e háznak urához,
Szavamat intézem mindegyik tagjához.
Nagyon szépen kérem, hallják meg mit mondok,
Mielőtt szavaimmal hozzájuk fordulok.
..... családját nagy öröm érte,
Isten az áldását rájuk bőven mérte.
Szeretett fiúkat (lányukat) bocsátják útjára (szárnyukra)
Mivel, hogy rátaláltak életük párjára
Ennek öröme léssen lakodalom,
melyre a tisztelt ház családját is meghívom.
Kérem azért nevében az örömszülőknék,
Hogy (az esküvő ideje, helye) tegyék tiszteletüket.*

Hívogató

*Illő tisztelettel, engedelmet kérek,
Hogy e szobában ily bátran belépek,
Azért léptem e szobába, hogy meghívót tegyek egy szép mulatságba
... vőlegény... menyasszony örömük napjára
(az esküvő ideje)
Isten anyaszentegyházába
A hit felvételének meghallgatására,
Étel, ital, elfogyasztására,*

*Kevés beszélgetésre, mulatságra,
Szeretettel meghívjuk az egész családot.*

(Nem minden családot hívtak vacsorára. Ebben az esetben a hívogatóból kimaradt az étel, ital elhasználására.)

A násznagyokhoz, nyoszolyókhoz mindig két vőfély ment hívogatni. Ezekhez a családokhoz a lakodalom napjának délelőttjén ismét megjelentek hívogatni a vőfélyek. Akkor a hívogatást úgy kezdték:

*Eljött ez a nap, melyet említettünk,
Hogy e szobában ismét megjelentünk.*

Most sem egyéb iránt léptünk e szobába, (tovább folytatva az előzőleg leírt hívogatót).

Az esküvő napján déltájban gyülekeztek a vendégek, külön a menyasszonyos és külön a vőlegényes háznál. Régen csak kalácscsal és borral kínálták meg a vendégeket. A 20. század utolsó évtizedei óta mindkét háznál a külön meghívott vendégek ebédet is kapnak. Miután megebédeltek, felöltöztetik a menyasszonyt. A vőlegényes háznál levő vendégeket a vőfély felkéri az indulásra:

Indulás a menyasszonyért

*Ím eljött már az indulási óra,
Hogy minden munkáink forduljanak jóra.
Most indulok el a döntő ütközetre,
Melyre már régen el voltam készülve.
Azt hiszem nem vallok kudarcot,
S méltán kiállok, bármely erős harcot.
Vitézeim vannak, egész leány sereg,
Kikkel, biztos, majd csatát is megnyerek.
Ki fogom kérni szép menyasszonyunkat,
Vigasztalni vele vőlegény urunkat.
Ki ezért azt fogja mondani:
Hogy ilyen vitéznek sokáig kell élni.
Tisztelt gyülekezet, az Isten szent nevében,
Induljunk el innen csendes békekéségben!
Vőlegény urunknak keressük fel párját,*

*Az ő drága üdvét, ékes menyasszonyát.
 Szerezzünk őneki örömet, vígságot,
 Hozzunk a szívének egy szép gyöngyvirágot.
 Induljunk el tehát, az Isten szent nevében,
 Menjünk a menyasszonyért, a legnagyobb rendben!*

A násznép, élen a vőlegénnyel, akinek párja egy rokon leány (testvér), elindul a menyasszonyos ház felé. A csapat végén a zenészek muzsikálnak.

Beköszöntő a menyasszonyos háznál

*Ma hajnalban, alighogy virradt a reggel,
 Összegyülekeztünk szép számú sereggel.
 Jöttünk aztán tisztos hajlékukba végre,
 Kedves menyasszonyunk nagy tiszteletére.
 A násznagy urakhoz van egy nagy kérésünk,
 Ott kint várakozik a sereg vendégünk.
 Legyenek szívesek, őket befogadni,
 Mi sem fogunk érte adósok maradni.
 Fogadják be őket, vidám hajlékukba,
 Részeltessék őket szép multságokba!*

Újabb beköszönés

*Lakodalmi sereg, meg ne ijedjetez,
 Hogy ilyen sereggel belépek közétek.
 Nem bánt egy lelket sem, megegyez veletek,
 Csak iránta, hússal, borral és kaláccsal legyetek.
 Ez a kis sereg, mely utánam vagyton,
 A hosszú út után elfáradt nagyton.
 Fogadjátok be őket, vidám hajléktokba,
 Részeltessétek őket, szép multságokba!*

Miután a vőlegény násznépe bevonul, megkezdődik a menyasszony búcsúztatása.

Menyasszony-búcsúztató

Tisztelt vendégsereg, mielőtt elindulnánk a templomba,
 Szenteljünk néhány szót a búcsúzásra.
 Szűnjék meg hegedűnek zengése,
 A sarkantyúknak is álljon meg pengése,
 Mert búcsúzásomnak most leszen kezdése,
 Legyünk csendességben, míg leszen végzése.
 Először édesapám, szám tehozzád fordítom, lehelj csókot reám,
 Legyen ez a csókod búcsúcsók ezután.
 Mert búcsúzom tőled a mai napon,
 Tudod, hogy nagyon fáj, hogy el kell válnom.
 Mert te Isten után viselted gondomat,
 Mostan is sajnálok tőlem válásodat.
 Köszönöm felnevelésemet,
 Ezért megcsókolom sokszor a te dolgos kezéd.
 Eressz hát utamra, jó apám, engemet,
 Téged pedig az Isten áldjon meg.
 Amikor elvégezed életed folyását,
 Adja meg lelkednek örökös szállását.

Búcsú az anyától

Isten után, drága édesanyám, hozzád fordulok,
 Legyen e csók búcsúcsók ezután.
 Tudom nagyon fáj, hogy el kell mennem,
 Az anyai szeretethez hasonló ügyse lesz.
 Te adtál életet, édesanyám drága,
 Te melletted sosem voltam árva.
 Kedves dajkám voltál, szüntelen szerettél,
 Jóra tanítottál, s a rossztól intettél.
 Látod, kedves anyám, elvisznek mellő'ed,
 Bocsánatot azért most kérek tetőled.
 Köszönöm, anyám, a gondviselésedet,
 Megcsókolom sokszor arcodat, kezedet.
 Bocsáss hát utamra, jó anyám, engemet,
 Téged pedig az Isten ezerszer áldjon meg.

Búcsú a testvérektől

*Kedves testvéreim, fogjátok meg kezemet,
Mert tőletek elválni esik oly nehezen.
Hallgassatok reám, kit úgy szerettetek,
Tartson meg az Isten testvéri szeretetben,
Jók legyünk egymáshoz egész életünkben.
A jóságos Isten tartson meg bennünket,
Ezt kívánja nektek a ti testvéretek.*

Búcsú a leánybarátitól

*Kedves lánybarátim, hozzátok fordulok,
Ha reátok nézek, ismét megújulok.
De azon szívemben már nagyon búsúlok,
Hogy seregetektől más útra indulok.
Nem lesz már veletek többé mulatásom,
Már uram házánál leszen maradásom.
Az Úr tinektek is jó, hív társat adjon,
Férjeteikkel együtt soha el ne hagyjon.
Áldása Istennek rajtatok maradjon,
Végre az egekbe magához fogadjon.*

*Minden rokonaim a vendégsereggel,
Kik hozzám jöttetek szíves szeretettel,
Áldjon meg az Isten benneteket, friss, jó egészségben.*

Indulás az esküvőre

*Kedves násznagy uram, az idő még nem késelt,
bár gyors szárnyán tova is repkedett.
A mi kis seregünk mind egyetértésben,
Menjünk az esküvőre, a legnagyobb rendben.
Hallgassuk meg szavát a szeretett párnak,
Hogyan ígérnek hűséget egymásnak.
És ha meghallgattuk szavát a szeretett párnak,
Kérjük életükre áldását az egek urának.
Induljunk el tehát, csendes békességben,
Menjünk az esküvőre a legnagyobb rendben!*

Felsorakoznak, a csoport élén a menyasszony, a második pár a vőlegény egy rokon lánnyal, utánuk a násznagyok a nejükkel (násznagyasszonyok), vőfélyek a nyoszolyólányokkal, majd a többi vendég, s legvégül a zenekar. Az utcán a kíváncsiskodók várják a menetet. A menetből elhangzik egy-két vicces megjegyzés, például: „Ez az utca portelep, kint ülnek a korhelyek.”

Az esküvő után a násznép a lakodalmas házhoz megy vissza. Régen ez valóban lakóházban volt vagy sátorban. Ma már mindig a kultúrotthont bérlik.

Néhány tánc után berakják a terembe az asztalokat és megterítik vacsorára, vagy estebédre, ahogy még szokás nevezni. A fő asztalnál ül az új pár, jobbukon és baljukon a násznagyok és násznagyasszonyok. Ha valakinek a vacsora alatt sikerül ellopnia a menyasszony cipőjét, akkor ezt a násznagyoknak kell kiváltaniuk.

A felszolgálást a vőfélyek és a nyoszolyók végzik. Minden fogás előtt a vőfélyek egy versikét mondanak.

Leves bevitelek

Az Istennek nevében, íme megérkeztem,

Tudom, azt mondják, jót cselekedtem.

Itt a leves, az étkek alapja,

Násznagyuram, a példát megmutatja.

Itt a leves, melyet adott a jó hús,

Ezért a szíve senkinek ne legyen bús.

Asztalra tesszük, elfogyasztás végett,

Kívánok hozzá friss, jó egészséget!

Káposzta bevitelek:

Itt a káposzta, a magyarok híres eledele,

Önöket is megkínálom vele.

A szakácsné húst is rakott bele,

Szeretném, ha az enyém lenne fele.

Itt a káposzta, érdemes vendégek,

Az asztalra teszem, elfogyasztás végett.

Tűzön főtt, de azért nem forró, nem éget,

Kívánok hozzá friss, jó egészséget!

A pörkölt bevitelekor

*Pörkölt hús, finom falat,
A csontja a hentesnél maradt,
Vagy talán kint a konyhában,
Azért én nem találtam a tálban.
Tessék, tessék, méltóztassék,
Jó étvágygal, használtassék!*

A hús bevitelekor

*Behoztam a kakast egész taréjával,
Nem petélődzik már a szomszéd tyúkjával.
Hogy jutottam hozzá, elmesélem szépen,
Csak maradjanak türelemmel, kérem.
Szaladgált a kakas a jérce nyomában,
Én meg fogtam magam, futottam utána.
Elcsíptem őket, gyorsan, szerencsésen,
A szakácsné megölte, megpucolta szépen,
És egy nagy tepsivel a kemencébe tette,
Szép piros-barnára sült ott a bőre.
Lett királynak való pecsenye belőle,
Ropogós a bőre, ízes a falatja,
Tessék, násznagy uram, bátran kóstolhatja.*

A tészta felszolgálásakor

*Itt a finom lisztből készült sütemény,
Cukorral vegyítve, nem is nagyon kemény.
Nincs benne sem mustár, sem kömény,
Aki százhusz évig eszi, az sokáig élél.*

A bor felszolgálásakor

*Mikor Nőé apánk Isten parancsára,
Az özönvíz elől futott a bárkába,
Minden növényből, állatból egyet bevitt,
Hogy a vízözön után ne nélkülözzön semmit.*

*Neki köszönhetjük, hogy a bort ismerjük,
Melytől erőnket, kedvünket nyerjük.
Nosza, uraim, töltsünk a pohárba,
Igyunk Nőé apánk emlékére máma,
Hogy szőlőt természetett, legyen néki hála.
Neki köszönhető a szívünk vígsága!*

A vacsora alatt, a násznagyok egy üres állal a kezükben körbejárják az asztalokat és összeszedik az új párnak adományozott pénzt.

Nem olyan régen, a vacsora után, úgy éjfél tájban, menyasszonytáncot jártak. A menyasszonytáncot az egyik vőfély vezette be.

*Ím itt áll előttünk az ékes menyasszony,
Hogy koszorús fővel tovább is mulasson.
Minden vendégének egy nótát juttasson,
Az ajándék-pénzből új cipőt varrasson.
Táncoljon hát vele mindenki egy kurtát,
Csak el ne tapossák a cipője sarkát,
Gondoljanak arra, hogy drága pénzért varrták.
Aztán tömjék meg bankóval a markát.
Az asztal közepén van egy üres tányér,
Én kezdem a táncot, a többi még ráér.
Addig menjenek haza tízesért, százásért,
Te meg, cigány, húzd rá az új házaspárért!*

A menyasszony állandóan táncolt egy rövidet a vendégekkel (néhány csárdás lépés és a végén egy rövid perdület). Az első táncot a vőfélyel járta a menyasszony. A kezdő nóta pedig: „Asszony, asszony, az akarok lenni”, vagy „Ha csakugyan menyecske lesz ebből a lányból”. A tánc után minden vendég a tányérba tette a pénzt, a násznagyasszony téstával, a násznagy pedig borral kínálta meg. A vőfélyeknek éberem kellett vigyázniuk a menyasszonyra, mert ha valaki menyasszonytánc közben ellopta a menyasszonyt, akkor azt pénzért lehetett kiváltani.

A menyasszonytánc végén a vőfély egy köszöntő verset mondott:

*Új házaspár, a ti szívetek egy legyen,
Melyre a szeretet rózsaláncot tegyen.
Páros élteteknek óhajtott gyümölcse,
Kívánságokat egészen betöltse.*

Úgy folyék le éltetek, ahogy kívánjátok,
 A sors tiszta ege derüljön fel rátok,
 Ha néha, néha ködbe borulna is,
 Egyik a másiknak legyen védő pajzs (pajzs helyett).
 Egyik a másikat úgy nézze, mint hívét,
 Egyik a másiknak adja át a szívét.
 Férfj, téged teremtett az Isten elsőnek,
 Te pedig, feleség, engedj a kormányon ülőnek.
 Férfj, feleség, együtt boldogok legyetek,
 Férfj, feleség, az Isten áldása legyen veletek.
 Szívemből kívánom.

A tisztségviselők, a házaspár és a közeli rokonság, a Rákóczi-induló dallamára elvonult az összegyűjtött pénzzel és az ajándékokkal. Miután megszámlálták a pénzt, a násznagy visszatért és bejelentette az adomány összegét, és megköszönte az adományt.

Utána következett a táncmulatság, a táncok közötti szünetben eszegettek, iszogattak, elénekeltek egy-egy hallgató nótát, zenekari kísérettel. Természetesen, a megrendelő pénzt adott a zenésznek (pénzt húzott a vonóba).

FELHASZNÁLT IRODALOM

Bél Mátyás: *Bihar megye leírása*. Bihari Múzeum emlékkönyve. Berettyóújfalu, 1980.

Benedek Zoltán: *Érmellék*. 1996.

Bunyitay Vince: *A váradai püspökség története alapításától a jelenkorig*. III. k. 1884.

Csánki Dezső: *Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában*. 1890–1913 évi sorozat első kötete. Budapest, 1890.

Györffy György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*. I.k. 649. o. Budapest, 1966.

Fényes Elek: *Magyarország geográfiai szótára*, Pest, 1939.

Jakó Zsigmond: *Bihar vármegye a török pusztítás előtt*. Budapest, 1940.

N. Kiss István: *16. századi dézsmajegyzék*. 416. o. Budapest, 1960.

Kőváry László: *Tájképek utazási rajzokban*. Kriterion, Bukarest, 1984.

Dr. Kováts Lajos: *Az Érmellék gólyaállománya 1984-ben és annak változása 1968–1984 között*. Berettyóújfalu, 1986.

Kiss Lajos: *Helységnevek etimológiai szótára*.

K. Nagy Sándor: *Biharország*, 1884.

Ordentlich Iván: *Mi van a régészeti batyuban?* Fáklya napilap, 231. sz. 1962. IX. 29.

Szabó Dániel: *Az Ottományi Református Egyházközség története*. (Lelkészképesítői vizsgadolgozat.)

Szentmihályiné Szabó Mária: *Felfelé* (regény). Királyi Magyar Egyetemi nyomda, Budapest.

xxx *Biharvármegye és Nagyvárad leírása*. Szerkeszti Borovszky Samu. Apolló, Budapest, 1901.

Vende Aladár: *Biharvármegye községei*. In. *Biharvármegye és Nagyvárad leírása*, Bp. 1901.

xxx *Dicționarul Transilvaniei și Banatului*, 1921.

xxx *Magyarország történetének forrásai*. Emlékiratok a magyar nemzet első századáról. Fordította Szabó Károly. Pest, 1865. I. k. IV. füzet.

xxx *Recensământul populației României*, 1930.

xxx *Registrul agricol satului Otomani, anii 1959–1963*.

xxx *lobăgia în Transilvania în sec. al XVI-lea*.

Roska Márton: *Bihar vármegye múltja a legrégebb időkől a honfoglalásig.* (Magyarország városai és vármegyei sorozat, Bihar vármegye kötetből.)

Mezősi Károly: *Bihar vármegye a török uralom megszűnése idejében – 1692.* Budapest, 1943.

xxx *Dicționar istoric al localităților din Transilvania.* București, 1968, vol. II. 22.

Hurták Gabriella, Nag, Lívía, Kápolnás Gergely: *Érmelléki kúriák felmérése,* 1999.

Születési és halotti anyakönyvek.

Adatközlők:

Bakó Imre, 67 éves, Érmihályfalva.

Holgásné Molnár Irén, 75 éves, Ottomány.

Zsófiné Bogár Erzsébet, 75 éves, Ottomány.

Zsófiné Kovács Etelka, 75 éves, Ottomány.

Szabó Sándorné Juhász Róza, 77 éves, Ottomány.

Külön köszönettel tartozom Cs. Nagy Dániel Debrecenben élő, nyugalmazott református lelkipásztornak, aki levelein keresztül adatokkal, útmutatásával hozzásegített a monográfia megírásához.

MELLÉKLET

Nagyon örültem, mikor a kezembe került egy a hosszanti tengelye mentén összehajtott vonalas füzet. Valószínű, hogy tulajdonosa Bogár Károly keresztapám, azért hajtotta ketté a füzetet, hogy elrejtse, és így sikerült hazahoznia. A 85 évvel ezelőtt tintaceruzával teleírt füzet, egy első világháborús hadifogoly naplójának tekinthető. Az olvasó tudomást szerezhet a harctérre (Galícia) való elindulásról, a fogságba esésről, és az Uralon túli Nyugat-Szibériában és az északon elterülő Murmanszkon való raboskodásról.

Az események leírása mellett, a füzetben nagyon sok a dalszöveg, vers (emlékvers) található, amit változatlan formában tettem közzé.

Mivel nagyon sok magyar katonával megtörtént hasonló eset, érdemesnek tartottam, hogy Bogár Károly írása, mint kordokumentum, az ottományi füzet mellékleteként megjelenjen.

Szabó István

Részlet Bogár Károly naplójából

Debrecenből való elindulásunk a harctérre 1914. augusztus 11. (mentünk vonaton):

1. Hortobágy. 2. B. újváros. 3. Tisza-füred. 4. Füzesabony. 5. Szihalom. 6. Mezőkövesd. 7. Mezőkeresztes, Mezőnyék. 8. Emőd. 9. Mezőnyékládháza. 10. Miskolc. 11. Forróencs. 12. Tiszaluc. 13. Szerecs. 14. Olaszliszka, Tolcsva. 15. Sárospatak. 16. Sátoraljaújhely. 17. Legenye. 18. Velenyek. 19. Upor. 20. Tóketerebes. 21. Banóc. 22. Nagymihály. 23. Órmező.

Bogár Károly, született 1887-ben, meghalt 1953-ban.

K. und k. katona 1908-ban.

Frontszolgálat 1914. augusztus–1915. január végéig Galíciában.

Hadifogoly 1915. január 29–1916. április 16. között.

24. Homonna. 25. Mezőlaborc (Magyarország végállomása). 26. Zagórz.
27. Zaliz. 28. Liska-Lugovicza. 29. Usztvanova. 30. Uszbiszki. 31.
Kroczenko. 32. Strancsova. 33. Chyrov. 34. Bukovicze. 35. Semberg.
36. Sambor. Itt szálltunk ki a vonatból.

Innét mentünk gyalog Kornaloviczára, Sanon, Lemberg (Lvov),
Zalkocz, Ravaruszka, Berzecz (Galícia szélén), Tornoso (Oroszország),
Javornik, Galíczia, Semiszli, Zagorzany, Novijászta, Dobramil.
(Ravaruszka=Rava-Russkaja; Tornaso=Tomaszow; Lemberg=Lvov)

Háború kezdete

*Mint a vihar rohant keresztül a hazán,
1914-nek július havában.
Akkor érkezett el,
A talpra dicső magyar megvédeni a hazát!
Hol a két erős kar?
Trombiták harsognak, a dobok peregnek,
Nagy csatája lesz most a magyar nemzetnek.
A zászlót kibontva fújdogálja a szél,
Szabadságot védeni, a magyar útra kél.
Sötét lesz a hajnal, véres majd a nappal,
Garázda ellenség nem bír a magyarral.
Testvériség, békesség, szabadság kell nekünk,
Jaj lesz annak, ki kardot ránt ellenünk.
Felvonult a csapat a csatamezőre,
Jelszava annak az: Előre! Előre!
Megdördült az ágyú, alatta a föld is megrezdült,
Zúgják a Kárpátok: Rajta magyar! Rajta!
Itt élned vagy halnod kell!
Harcolni hazáért bős ellenséggel, Előre! Előre!
– zúgnak a Kárpátok.
Azt zúgják a rettentő gránátok.
A golyók fütyülnek, sapnerek csattognak,
Győztes napja lesz itt a magyarnak (magyaroknak).
Patakban foly a vér, szüret a halálnak,
Örök emléke az egész világnak.
Mi bajod van, bajtárs, talán meg vagy löve?*

*Nem, csak megszédültem – és már fut előre;
 Egyszer csak megbotlik, ott leli halálát,
 Utolsó szavában siratja hazáját.
 Hej, nagy harci lárma, mikor lesz már vége?
 Földerült a hold is a csillagok égre.
 Temetetlen holtak és jeltelen sírok,
 Sötét éjszakákon kísérteti lángok,
 És elmúlik minden, tél viharja tombol.
 Már el van temetve, mégis haza gondol.
 Pihenjünk itt, pajtás, hősei hazánknak!
 Küldjünk egy sóhajtást a kedves anyánknak.
 És elmúlik minden e rövid idő alatt,
 De gyászos emléke örökké fent marad. (Vége)*

Mikor fogoly lettem – 1915. I. hó 29.

Szibériába való megérkezésünk a bajtársakkal. Tyumenbe érkeztünk 1915. február 27. Ott voltunk május 5-ig. Onnét eljöttünk Onczig (Omszk). Vonaton. Május 5-től 7-ig. Hetedikén este gőzhajóra szálltunk és mentünk Szeme-Palatinba (Semipalatyinsk). És ott megérkeztünk május 11-én este Kis-Ázsia Szeme Palatin városába. Ott voltunk május 12-től július 25-éig. Huszonötödikén este szálltunk hajóra 9 órakor s 28-án Onczba szálltunk ki este 9 órakor. Huszonkilencedikén reggel indultunk vonattal Tyumenbe. Tyumenbe voltunk 30-án délután 2 órakor. Katarinburgba (Jekaterinburg) értünk 31-én délelőtt 10 órakor. Augusztus elsején fél öt órakor értünk Perm városba.

Augusztus harmadikán reggel 6 órakor voltunk Vetka (Vjatka) városban, Galicsban fél 12 órakor. Negyedikén este 11 órakor Vologda városban. Papajevo 5-ikén délután 6 óra. Szent Péter városba értünk augusztus 6-án, d.u. 5 órakor. 7-én d.u. fél 8 óra hajóra szálltunk 8-án, a Ladoga tavon, 9 és 10-én az Onyega tavon. 10-én este szálltunk partra. 11-én d.u. a Murmanszk szigetre indultunk útra (útnak). Gyalog mentünk 5 nap egy szigeten. 16-án Szigyezsan a Murmanszk szigetén. Ott voltunk augusztus 16-tól 1916. április 5-éig (mentünk vonattal április). Április 5-től mentünk vonattal április 16-ig és egy nap gyalog Orlovóba.

(Orlov Eperjestől északra = Orló, Sáros megyében, Magyarország északi határán).

Yenikor a nap, nem sít el anélkül, hanem itt
 ugyan mondhatom nem lehet elhárítani a
 mindkét sennel. Hogy szabványok meglehetősen
 taja. Sok mágyar, bak, és ek bányász tanácsja,
 és más koraját, sokan megint látják, hogy

Mikor foggy letem, 1715. Évi 21

Calberia, való megérkezésünk a hajószóval
 Tumenbe érkezünk 1915 Február 27-én voltunk
 május 5-ig onnét el jöttünk Incaig, vajaton
 Tumenből Incaig, eljussuk 7-ig, a hajóval
 Este gör hajóra szállunk, és mentünk Szeme-
 Palatinba, Esott megérkezünk május 11-én a
 Kisázsia, Szeme Palatin városába.

Elvöltünk május 22-én július 25-ig huszonötökön
 este szállunk, nyára 2-órakor, s 2-órán utána szállunk ki
 este 2-órakor, Huszonötökön reggel indulunk onnét
 Tumenbe, sőt Tumenbe szállunk, sőt Tumenbe szállunk
 Katarinburgba, itüink 31-én Dél élt 10-órakor

Angol

Egyesület

Agusztus elűn felöltöztünk a székelyek harmadik részénél
 Agusztus harmadikán reggel sorakorváltunk
 Vethő városban + Zaliczban felöltöztünk
 meg, Délkeletre sorakorváltunk Vologda városában
 Párizsra sikkint Délkeletre + város Szent Péter városba
 értünk délután 6 óráig sorakorváltunk 7 óráig 1/2 óra
 hajóra szálltunk 10 in este szálltunk partra 11 óráig
 indultunk utunk gyalog mentünk 5 napig egy szigeten 16 óra
 Angerson a Marman szigeten
 Ott voltunk Agusztus 16 től 17-16
 Aprilis 5 től Aprilis 5 től mentünk
 vonatol April 16. és egy nap
 gyalog ~~mentünk~~ Váralja.

Más vers, mikor fogságba estünk, 1915. I. hó 29.

Foglyul estem

*Csillagos ég alatt nyugszik a természet
Csak még most nem nyugszik a kegyetlen végzet.
Már majd év óta tart ez a háború,
Sok jajszó elhallott,
Már minden szomorú.
Néha egy pár napig pihen a csapat,
Következő napon piros vér fakad.
Azon igyekeznek, hogy pusztítsák egymást,
Azt mondják a tiszték: csináljunk egy fogást!
Így történt egy szóra,
S mi ellene indultunk egy orosz seregnek.*

*Szomorún és némán, megy egy magyar csapat,
Mint egy siket, egy sötét gondolat.
Milyen lesz halálom, vagy vissza jövök e még?
Azt csak tudja a magas ég.
Hideg szél fúj a Kárpátok hegyén
És megáll a csapat az ellenség közelén.
Járőrök indulnak, szomorú az élet.
Ezalatt a csapat a hegytetőn pihent.
Késő éjjel volt már lehetett tíz óra,
Tovább indultunk egyenes irányban.
Fáradtak is voltunk, a hideg is nagy volt,
Fent a magas égen nem ragyogott a hold.
Feltűzött bajnáttal haladtunk előre, a hóval borított hegytetőn.
Éjjél se lehetett, csend volt a hegytetőn,
Ellenség őrtüze volt a túlsó parton,
És mi nyugalommal haladtunk előre,
Mégis az ellenség azt csak észrevette.
Azok pedig többen voltak, mint mi, s tompán hangzott az el,
És már szemben voltunk az orosz sereggel.
Rajta fiúk! gyorsan történt, és fogtunk orosz foglyot,
De az nekünk vigaszt nem adott.*

Aztán közel került a fordulat a kocka,
 Mentünk oroszot fogni, föl a másik hegyre.
 Kevesen is voltunk, ahogy volt a harc vonal
 Hat, hét orosz ellen egy magyar
 Szemben nagy volt a zűrzavar.
 Kevés idő múlva körül voltunk fogva oroszokkal.
 Csattogott a szurony, ropogott a puska,
 S végre minket ért a veszély, elfogott a muszka.
 Azután következtek reánk nehéz órák,
 Amit réges, régen újságból olvastam,
 Most beteljesedett, hogy hadifogoly voltam.
 Társaimmal
 Messze napkeleten, ahol a Volga folyik.
 Bús, magányosan jár egy hadifogoly.
 Belebámul a nagy messzeségbe,
 És már lankadni kezd a reménysége.
 Felsőhajt az ég.
 Nincs egy út se, mi innen kivezetne,
 Hóval fedett pusztaság van előtte.
 Háta mögött jár az oroszok őre,
 Könnyes szemmel rágondol a jövőre.

Más vers.

Küldöm a levelet messzeségből haza,
 Melyben szeretettel gondolok reájuk.
 Fáj a szívem értek, könnyeim hullanak,
 Sőhajim szállnak, mint a szél,
 Mikor a felhőt hordja.
 Hogy így elvagyok tőlük szakítva.
 Ez a pár sor írás elmondja sorsomat.
 Hogy orosz fogságban töltöttem napjaimat.
 Nagy Szibériának örök hideg tája,
 Hóval fedett börtön a testem lakója.
 Keserű zabkenyér napi eledelem.
 Kemény hideg éjszaka vagy a fekhelyem.
 Durván parancsolnak, kemény a kommandó,
 Kevés itten az igaz magyar szó.

Sok szép ifjúságom, magam előtt,
 Mindent letiporva látok.
 Elhervadt arcomról letűnt már a mosoly.
 Mostmár elhiszem, hogy az élet komoly.
 Ezelőtt szívtelen az élet játéka.
 Mostmár siratom az élttem sorát.
 Biztatja szívemet egykor viszontlátás.
 Álmomban beszélek veletek,
 Ha pihenni enged a szomorú helyzet...
 Felkereslek téged, boldog hajlékunkban,
 és látlak örvendeni jólét, boldogságban.
 Mosoly az ajkodon hűvös rózsza fakad,
 Óh, én kedvesem, szívem majd megszakad (hasad)
 Hová lett, mivé lett? a sok boldogságom?
 Szeretnélek látni egy pár pillanatra.
 Egykor mivelünk is kivirított a rózsza.
 És a rózsalevél lehullott azóta,
 De biztat a remény, hogy meglátlak még valaha.
 Mostan bevégeztem levelem írását.
 Kérem az Istentől reád az áldását.
 Téged arra kérlek, biztat a remény,
 Majd ragyog csillag éltünk egén.
 Sokat most nem írok,
 Ne haragudj érte,
 Mert nem szabad, nem lehet,
 Egy fogoly levélbe.

Sok ki árváról való vers

Zúg az erdő, hull a levél a fáról,
 Nem hallom a fülemülét zajától.
 Erdő ha zúg elhallatszík messzire,
 Szívem ha fáj, nem tud róla, ne is tudjon senki se.
 Sok kis árva azt sugdossa fülembe,
 Édesapjuk elvándorolt örökre.
 Elvándorolt Galícia országba,
 Vagy nyugszik, a nagy Kárpátok gyomrába

Egy nagy ütközetről

Fent északon, orosz Galiciába
 Folyik a harc, a Kárpátok aljába,
 Szól az ágyú, ropognak a fegyverek,
 Harcba megyünk, szegény magyar vitézek.
 Öreg bakák és magyar honvédek,
 Még a nap is búsan kelt fel reájuk,
 Mert augusztus havában búcsú nélkül indultunk a csatába.
 Hétfőn este magunkra se gondoltunk,
 Hogy már kora reggel meghaljunk.
 Hiszen olyan vígan mentünk előre,
 Bátran mentünk az ellenséggel szembe.
 Azt gondolták, hogy lelőnek ők minket,
 De szegények, ők is szenvedtek ott eleget.
 Kinek keze, kinek lába maradt meg,
 Nagyon soknak piros vére folyt ott el.
 Dörögtek az ágyuk, ropogtak a fegyverek,
 Itt veszett el az a sok magyar gyerek,
 De sok apa ott hagyta az életét,
 Magyarországba lelte meg a lelke menhelyét.
 Sírhalmukat a zöldágak borítják,
 De sok árva várja haza az apját.
 Mint a madár legkedvesebb hű párját,
 Egy kis madár azt súgja a fülébe,
 Édesapjuk elvándorolt örökre.
 Elvándorolt Galícia országba,
 Ott nyugszik a nagy Kárpátok gyomrába.
 Erdők suhogó lombja borul árva sírhalmukra (sírhalmonra)
 Langyos szellő azt súgja:
 Nyugodj, szegény magyar baka,
 A Jóistennek gondja lesz rád,
 Nyitva vár rád a mennyország.
 Nyugodjatok, kik hősi halált szenvedtetek,
 Sírotokra a Jóisten gondot visel.
 Azért ki arra jár, fáj a szíve, könnyet ejt a göröngyre,

*Amikor a nap nem süt oly melegen,
Pihenni itt ugyan mondhatom nem lehet,
Nagy Szibériának meleg, forró tája,
Sok magyar bakának bánatos tanyája.
Több része hazáját soha meg nem látja. (Vége)*

Emlékvers egy lányhoz

*Ha majd egykor a síromon kinyílik a rózsa,
Gyere oda szép kedvesem, szakassz egyet róla.
Tépd le azt a kis virágot,
Mond egy forró imádságot, hiszen megérdemlem.
Tudd meg, ha a rózsát téped,
Szívem választotta nékem, édes kis szerelmem.
Ha majd egykor a te szíved máshoz hívna téged,
Azt a kicsiny sírvirágot onnan le ne tépjed!
Ne tépd le a kis virágot, ne is mondjál imádságot,
Mert a szavad, mint az átok megbolygatna engem,
Eredj ahhoz, akit szeretsz, már az enyém úgysem lehetsz,
Édes kis szerelmem.*

*Egy-két percig megpihenve, vadrózsafa tövébe,
Elgondolom, hogy jobb volna a kedvesem ölébe.
Könnyes szemmel elgondolom, a szívem is elszorul
Hejha ez a vadrózsa lesz ki síromra ráborul.
Ha engem is itt ezek közül, itt e görbe országba,
lelem sírom valamelyik vadrózsafa aljába.
Könnyet meg a terhes felhő hullajt rám az egekből,
Én édes jó Istenem, szabadíts meg ezektől!
Hisz edesebb a pihenés is a hazai sír ölén,
Mint egy ilyen vad országban egy vadrózsafa tövén.*

Emlékvers

*Kis ablakodnak kicsiny, szép virága,
Örökre nyílik, el sem hervad az.
Szerelmünk reménye zöld leveles ág,
Nyíltával jön ránk a tavasz.*

Akkor nyílt, drága mindenségem,
Csillagok ragyogtak fenn a fényes égen,
S ha majd elvirágozik, kint a temetőben,
Álmodozunk tovább egy sír ölében.

Virágot hintek arcod bársonyára,
Szemem szemedbe tővedőn felejttem,
S rá gondolok szerelmünk napjára,
Hogy a szép arcod először megszerettem,
ha enyém lehetne valahára.
A boldogságban most újra születtem.
Ily boldogságért kicsiny ár az élet,
Bár holtam után is szeretnék.

Ott jártam éjjel gondolatban nálad,
S szemem ragyogva mosolygott reám.
Szerelmesen öleltem át a vállad,
És te is visszacsókoltál, szép leány.
Aztán fölbredek és nem talállak.
S azt gondolom, hogy nem is szeretsz talán.
Óh, mondd, hogy az álom mégse álom,
S te vagy az én kincsem, édes, drága párom.

Vasárnap, ha szeretsz, szép kedvesem,
Tűzz a hajadba egy jácint virágot,
És mosolyogj reám szerelmesen,
Ha ablakod alatt sétálva járok,
S amíg boldogságomat így keresem,
Kis ablakodba gyújtsd meg a világot,
Az lesz szerelmünk kelő csillaga,
És csókod lesz a mennyország maga.

Hasadó rózsaszál vagy angyalom,
Szép, mint a május édes éjszakája.
Tehozzád repül most bánatos dalom,
Mint madaré, melynek nincsen párja,
Szívemet tépi a nagy fájdalom,

*Mely enyhülést csak tőled várja.
Óh, mondd ki hát, hogy szíved enyém,
Hogy fölvidítsa szívem a remény.*

Kelt, Szibéria, július hó 2-án.
Szem Palatin városába.
Írtam Bogár Károly.

*Édesanyám kapott egy levelet.
Abban kapta az én gyászos híremet.
Sírhat, ríhat szegény bánatában,
Rá se borulhat a fia sírjára.*

*Édesanyám ne keress engemet,
Mert a sok közt nem találsz meg engem.
Nincsen fejfa a sírom elején,
Mint egy vad eltemetve fekszem én.
Köpenyegem gyászos szemfedelem,
Galícia földje takar engem.
Nem szép hazám földje borult reám,
Sírát az én szegény édesanyám.*

Az én szívem óhajtása

*Szeretett kedvesem, amilyen voltam egyszerű életben,
Olyan egyszerűen temess el engem.
Hozass egy koporsót,
Egyszerű, feketét,
Hadd jelképezze a szeretet éjjelét.
Lehelvén rám csókokat,
Úgy temess beléje,
Hogy szebb legyen, sírom sötétje.
Jöjjenek el hozzám szerető barátok,
Zengjék el felettem a mulandóságot.
És mikor kivisznek, elhamvasztó sírba,
Ne legyen szép szemed bú, könnytől kisírova.*

Mért is bánkódnál utánam, édesem,
 Hisz a mi szerelmünk nem ér véget sosem.
 Nem szűnik meg egyéb, csak a mulandóság,
 Szellő suttogásban elmondod majd nekem,
 Hogy még a sírban is utánad eped a szívem.
 Ha majd én alszom zúgó bokrok alatt,
 Óh ne zavarj csendes álmomat,
 Boruljál rá halkan,
 Izenem, légy nyugodt,
 Nem fáj semmim sem,
 Megnyugtat itt a síri hant,
 S én nyugszok a mélyen
 Itt e hant alatt.

Nem fáj többé szenvedő szívem,
 Nem érzi, hogy rég szeretett híven.
 Ami egykor szívemet hatotta át,
 Itt felejttem szívem bánatát.
 Sötét, zúgó, gyászos fellegek
 Szállnak, zuhannak, zord sírom felett.
 Fent tovább nyílhat a virág,
 Sugár örömben úszhat a világ,
 Szívünk hevülne (nek), érzelem lobbán,
 S a múlt fájdalma újra felzokog,
 S némán alszom tovább, álmodom.
 Alszom a zúgó lombok alatt,
 Óh, ne zavarj meg csendes álmomat.
 Borulj a sírra halkan, csendesen,
 Óh, légy nyugodt, nem fáj többé semmi sem.
 Isten veled drága, szép kedvesem.
 Nem láthatom gyenge orcád,
 Nem hallhatom csengő hangod,
 Nem foghatom bársony kezed,
 Nem lehetek én tevéled,
 Drága, szép szerelmem.
 (Vége)

Szerkesztette és írta Bogár Károly, 1915. június 28. Szibériában.

Talpas, kontyos ház a Patakszeren

Kösa Károly nyaralója a Nagyhegyen az 1930-as években

Kristóf Lajos ácsmester által 1933-ban készített utcaajtó

Házbontás 2001-ben. A szabadkémény még áll

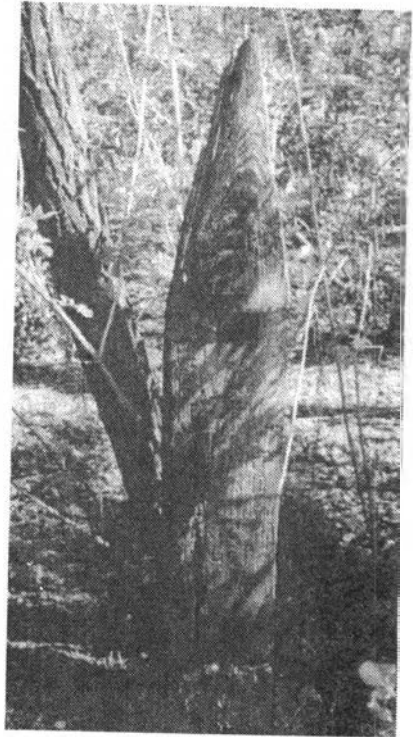
Az utolsó, náddal fedett csonka kontyos, talpas ház agonizál

Községháza, épült 1911-ben

Kéri Erzsébet sírjele,
fejfa (gombfa) 1946-ból

Csónakalakú fejfa

Cifraszűr, Adorján Zsigmond ottományi lakos viselte
Dr. Kéri Gáspár tulajdona

TARTALOM

Földrajzi fekvése	5
Ottományi kultúra – virágzó bronzkori település	52
Demográfiai adatok a 20. században	51
Egyházi élet	75
„Élt 39 évet“ – 1952–1991	90
Szövetkezés – szövetkezet	95
Oktatás	98
A település gazdasági élete	113
Művelődési élet	122
Községi közigazgatás	127
A település nevezetes emberei	128
Jeles ottományi családok	151
Néphagyományok	156
Felhasznált irodalom	169
Melléklet	171

Készült

a Királyhágómelléki Református Egyházkerület
Szenci Kertész Ábrahám nyomdájában

Felelős vezető: Fórizs Attila igazgató

